

Vahingonkorvausvaateen käsittelyminen summaarisena riita-asiana
access to justice -periaatteen valossa

Saana Enberg
Maisteritutkielma
Prosessioikeus
Oikeustieteellinen tiedekunta
Lapin yliopisto
Kevät 2024

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteellinen tiedekunta

Työn nimi: Vahingonkorvausvaateen käsitteleminen summaarisena riita-asiana *access to justice* -periaatteen valossa

Tekijä: Saana Enberg

Koulutusohjelma ja oppiaine: Oikeustiede, prosessioikeus

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä: XII + 71

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Summaarisena riita-asiana pidetään oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan kantajan näkemyksen mukaan riidatonta tietyn määräistä saamista, hallinnan tai rikkoutuneen olosuhteen palauttamista tai häätöä. Tässä tutkielmassa tarkastellaan kysymystä siitä, miten OK 5:3.1:n sääntelyä tulisi tulkita sen suhteen, voidaanko vahingonkorvausvaatimusta koskeva kanne käsitellä summaarisena riita-asiana. Oikeudenkäymiskaaren mukainen edellytys asian käsittelylle summaarisena riita-asiana ”jos asia koskee tietyn määräistä saamista” ei sulje pois vahingonkorvaus-saataavaa. Oikeudenkäymiskaareissa ei oteta kantaa siihen, voiko vahingonkorvausvaateita käsitellä summaarisina riita-asioina eikä asiaan vastata lain esitöissäkään. Vahingonkorvausvaade summaari-sen riita-asian hakemuksessa johtaa tyypillisesti siihen, että asia muuttuu laajaksi riita-asiaksi, jolloin prosessin kesto sekä kustannukset kasvavat. Tämän tarkoituksenmukaisuuden voi kyseenalaistaa eri-tyisesti, mikäli vahingonkorvausvaate on pieni ja hakemus on edelleen kantajan näkemyksen mu-kaan riidaton. Ongelmana on, ettei kyseisiin vaatimuksiin ole Suomessa vakiintunutta käytäntöä. Ai-hetta lähestytään tutkielmassa voimassa olevan lainsäädännön, lain esitöiden, oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön kautta.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta tutkielmassa päädytään päätelmään, että tarkkana raha-määränä esitetty vahingonkorvausvaade kuuluu sanamuodon puolesta OK 5:3.1:n soveltamisalaan. Ennen 1990-luvun alioikeusuudistusta voimassa olleen maksamismääräyslain (319/54) 1 §:n mu-kaan, mikäli saaminen koski vahingonkorvausta, maksamismääräys voitiin antaa edellytyksellä, että asianosaisten kesken oltiin tehty sopimus korvauksesta ja vaatimus perustui tuohon sopimukseen. Tutkielmassa katsotaan, että laista tai lain esitöistä ei voida vetää johtopäätöstä, jonka perusteella alioikeusuudistuksen myötä voimaan tulleessa summaarisessa prosessissa oli tarkoituksena sulkea – edeltäjästään maksamismääräysmenettelystä poiketen – vahingonkorvausvaateet menettelyn ulko-puolelle.

Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla tutkielmassa arvioidaan, että summaarisessa menettelyssä, jossa todisteita vaatimuksen tueksi ei tarvitse esittää, tulee joka tapauksessa olla tarkkana sen suh-teen, millä tavalla konkreettisesti kantaja on selvittänyt käsityksensä mukaisen saatavan riidattomuuden. Koska vastaajalta edellytetään prosessissa tarkkaavaisuutta ja aktiivisuutta, on ilmeistä, että pro-sessiin sisältyy mahdollisuus erilaisille oikeusturvaloukkauksille, mikäli vahingonkorvausvaateiden käsittelylle menettelyn piirissä ei aseteta tarkkoja edellytyksiä. Vastaajan pysyessä passiivisena, kan-tajan näkemys saatavan luonteesta vahvistetaan. Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta tutkiel-massa päätellään, että pienriitamenettely parantaisi yksilöiden oikeusturvaa ja edistäisi *access to jus-tice* -periaatteen konkreettista toteutumista pienen intressin riita-asioissa, joissa korkean prosessikyn-nyksen vuoksi ei ole kannattavaa ryhtyä laajan riita-asian prosessiin.

Avainsanat: Summaarinen riita-asia, vahingonkorvausvaatimus, *access to justice* -periaate, pienrii-tamenettely

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSEN KOHTEESTA	5
2.1. Tutkimuskysymykset.....	5
2.2. Menetelmät.....	6
2.3. Tutkimuksen rakenne	8
3. SUMMAARINEN RIITA-ASIA	10
3.1. Siviiliprosessi.....	10
3.1.1. Prosessi.....	10
3.1.2. Siviiliprosessin erityispiirteet.....	11
3.2. Summaarisen riita-asian prosessi.....	14
3.2.1. Prosessin luonne	14
3.2.2. Määrittely laissa	16
3.2.3. Prosessin kulku.....	17
3.3. Summaarisen menettelyn historia Suomessa.....	19
3.3.1. Lainhakumenettely	19
3.3.2. Maksamismääräysmenettely	20
3.3.3. Vuoden 1993 alioikeusuudistus	21
3.3.4. Nykytila.....	22
4. VAHINGONKORVAUSVAATIMUKSET SUMMAARISESSA MENETTELYSSÄ	25
4.1. Arviointia oikeustilasta.....	25
4.2. Vahingonkorvausvaade maksamismääräysmenettelyssä	29
4.3. Pienriitamenettelyt.....	31
4.3.1. Menettelyn tulevaisuudesta Suomessa	31
4.3.2. Pienriitamenettelyt ulkomailla	37
4.4. Euroopan Unionin harmonisoidut summaariset prosessit	38
4.4.1. Eurooppalainen maksamismääräysmenettely	38
4.4.2. Eurooppalainen vähäisten vaatimusten menettely	39

4.4.3. Prosessien luonne ja tarkoitus	40
5. SÄÄNTELYN TULKINTAA	42
5.1. Tietyn määräinen saaminen	42
5.2. Saatavan riidattomuus.....	44
5.2.1. Selvästi perusteeton vaatimus	44
5.2.2. Riitauttamattomuutta, riidattomuutta vai ei-riitaisuutta?	48
6. ACCESS TO JUSTICE -PERIAATE.....	51
6.1. Periaatteen relevanssista tutkimuksen kannalta.....	51
6.2. Periaatteen historiaa.....	52
6.3. Periaatteen määrittelyä	53
6.3.1. Periaate lainsäädännössä	53
6.3.2. Periaatteen jäsentelyä	55
6.4. Periaatteen merkitys summaarisen riita-asian prosessissa.....	57
6.5. Oikeusturvariskit	63
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	66

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Aarnio, Aulis: Laki, teko ja tavoite. Tutkimus tavoitteellisuudesta lain tulkinnassa ja sen soveltamisessa. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta. Forssa 1975.

Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 1978.

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Ajatuksia teoreettisesta ja käytännöllisestä lainopista. Teoksessa: *Aarnio, Aulis – Eriksson, Lars D. – Jyränki, Antero – Kangas, Urpo – Kartio, Leena – Kekkonen, Jukka – Klami, Hannu Tapani – Koskenniemi, Martti – Lappi-Seppälä, Tapio – Nousiainen, Kevät – Pöyhönen, Juha – Saarenpää, Ahti – Tolonen, Hannu – Tolonen, Juha – Tuori, Kaarlo – Wikström, Kauko – Wilhelmsson, Thomas – Häyhä, Juha* (toim.): *Minun metodini*, s. 35–56. Porvoo 1997.

Cappelletti, Mauro – Garth, Bryant: Access to Justice: The Newest Wave in the Worldwide Movement to Make Rights Effective. *Buffalo Law Review* 1978 Vol. 27, s. 181–292.

Cappelletti, Mauro – Garth, Bryant: Access to Justice and the Welfare State: An Introduction. Teoksessa: *Cappelletti, Mauro* (toim.): *Access to Justice and the Welfare State*, s. 1–24. European University Institute 1981.

Ervasti, Kaijus: Riidat käräjäoikeuksissa. Empiirinen tutkimus riita-asioista ja oikeudenkäyntikuluista. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2005.

Ervasti, Kaijus: Käräjäoikeuksien riita-asiat 2008. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2009.

Ervasti, Kaijus: Oikeuden saamisen monet kasvot. *Oikeus* 3/2011, s. 347–360.

Ervasti, Kaijus – de Godzinsky, Virve-Maria: Koettu oikeudenmukaisuus tuomioistuimissa. *Lakimies* 2/2014, s. 175–195.

Ervo, Laura: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Alma Talent 2005.

Ervo, Laura: Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – käsikirja lainkäyttäjille. Alma Talent 2008.

Galanter, Marc: Access to Justice in a World of Expanding Social Capability. *Fordham Urban Law Journal*. Vol. 37 (2010), s. 115–128.

Hadfield, Gillian K.: Higher Demand, Lower Supply? A Comparative Assessment of the Legal Resource Landscape for Ordinary Americans. *Fordham Urban Law Journal*. Vol. 37 (2010), s. 129–156.

Hallberg 2011 a)

Hallberg, Pekka: Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa: *Hallberg, Pekka* (toim.) – *Karapuu, Heikki* – *Ojanen, Tuomas* – *Scheinin, Martin* – *Tuori, Kaarlo* – *Viljanen, Veli-Pekka*: Perusoikeudet, s. 29–59. 2. uudistettu painos. Helsinki 2011.

Hallberg 2011 b)

Hallberg, Pekka: Perusoikeudet tuomioistuimissa. Teoksessa: *Hallberg, Pekka* (toim.) – *Karapuu, Heikki* – *Ojanen, Tuomas* – *Scheinin, Martin* – *Tuori, Kaarlo* – *Viljanen, Veli-Pekka*: Perusoikeudet, s. 851–873. 2. uudistettu painos. Helsinki 2011.

Hallberg, Pekka: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti 2000-luvulla. Kauppakaari, Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2001.

Helenius, Dan – *Linna, Tuula*: Siviili- ja rikosprosessioikeus. 3. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2024.

Hidén, Mikael: Perusoikeuksien yleisiä kysymyksiä. Teoksessa: *Hidén, Mikael* – *Saraviita, Ilkka* – *Pohjolainen, Teuvo* – *Niemi-Kiesiläinen, Johanna* – *Lehtonen, Niina* – *Sakslin, Maija* – *Bruun, Niklas* – *Husa, Jaakko* – *Nieminen, Liisa* (toim.): Perusoikeudet Suomessa, s. 1–27. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1999.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Huovila, Mika: Periaatteet ja perustelut. Tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Yliopistollinen väitöskirja. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. Oikeudenkäynti II. 3. uudistettu painos. Alma Talent. Turku 2012.

Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. 2. uudistettu painos. Alma Talent. Turku 2015.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I. 3. uudistettu painos. Alma Talent. Turku 2016.

Koulu, Risto: Kuka hoitaa summaariset asiat? *Lakimies* 7–8/2000, s. 1181–1196.

Kuuliala, Matti – Linna, Tuula – Saranpää, Timo: Siviiliprosessi I. Riita-asian oikeudenkäynnin periaatteet ja toimijat. Alma Talent. Helsinki 2022.

Lager, Irma: Suppeatutkintaisista lainkäyttölajeista erityisesti saatavien velallisperinnässä. Lakimiesliiton Kustannus 1988.

Lappalainen, Juha: Alioikeusuudistus 1987–1993: Alioikeuksien yhtenäistäminen ja uusi oikeudenkäyntimenettely riita-asioissa. 3. uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1994.

Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1995.

Lappalainen – Hupli 2021 a)

Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas: Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen siviiliasioissa. Teoksessa: *Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki*: Prosessioikeus, s. 806–823. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Lappalainen – Hupli 2021 b)

Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas: Summaariset prosessit ja muut erityiset prosessilajit. Teoksessa: *Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki*: Prosessioikeus, s. 1253–1254. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Lappalainen – Hupli 2021 c)

Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas: Summaariset prosessit osana OK 5 lukua. Teoksessa: *Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki*: Prosessioikeus, s. 1255–1257. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Leskinen, Minni: De lege ferenda -tutkimuksesta metodina ja tieteenä. *Lakimies* 7–8/2022, s. 1158–1185.

Lindblom, Per Henrik: Access to Justice och domstolarnas roll i framtiden. *Lakimies* 4/2002, s. 625–633.

Lindfors, Heidi: Eurooppalainen maksamismääräysmenettely ja eurooppalainen vähäisten vaatimusten menettely – jäsenvaltioittain eroavat yhtenäistetyt menettelyt? *Defensor Legis* 4/2012, s. 498–508.

Linna, Tuula: Prosessioikeuden oppikirja. Alma Talent 2012.

Linna, Tuula: Siviiliprosessin lajien evoluutio – vieläkö puuttuu jotakin? Teoksessa: *Frände, Dan* (toim.) – *Koulu, Risto* (toim.) – *Lindfors, Heidi* (toim.) – *Vuorenpää, Mikko* (toim.): Sata vuotta prosessioikeutta, s. 179–193. COMI. Helsinki 2021.

Linna 2022 a)

Linna, Tuula: Hakemuslainkäyttö. Alma Talent. Helsinki 2022.

Linna 2022 b)

Linna, Tuula: Voiko vahingonkorvausvaade tulla käsitellyksi summaarisena riita-asiana? Edilex 2022/10.

Markus, Jaakko: Tutkimus Norjan pienriitamenettelystä. Lakimies 3–4/2023, s. 612–618.

Mäenpää, Kalle: Kuluttajaluoton koron kohtuullisuus ja tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus – KKO 2015:60. Lakimies 2/2016, s. 336–343.

Rissanen, Kaisa: Pienten asioiden sähköinen menettely – mallin edut ja haitat suomalaisessa siviiliprosessissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2020.

Rissanen, Kaisa: Haasteena siviiliasioden korkea prosessikynnys – mallia verkkovälitteisestä riidanratkaisusta? Oikeus 3/2021, s. 297–319.

Rudanko, Matti: Kohti kuluttajaprosessioikeutta – kuluttajaluottojen korot ja tuomioistuimen tutkimisvalta. Lakimies 6/2016, s. 879–906.

Saarensola, Satu: Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus. Tutkimus kulujen jakautumisesta taloudellisesti tai muutoin eriarvoisten asianosaisten kesken. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2017.

Sarasoja, Laura: Menettelyn roolipelit – Tutkimus vastaaja-velallisen oikeuksiin pääsystä summaarisissa velkomusasioissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2017.

Sarasoja, Laura – Carling, Chris: Oikeudenkäyntikulut pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa 2019. Edilex 2020/36.

Savola, Pekka: Hylätään selvästi perusteettomana – Tuomioistuimen tutkimisvallasta erityisesti kuluttaja-asioissa. Lakimies 1/2016, s. 53–76.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.

Snijders, Henk: Interpretation of national rules for *ex officio* raising of points of Community law by national courts. Teoksessa: *Snijders, Henk – Vogenauer, Stefan*: Content and Meaning of National Law in the Context of Transnational Law, s. 133–156. Sellier 2009.

Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus I. 2. uudistettu painos. Porvoo 1974.

Vaitoja, Jari: Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2014.

Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö. Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1995.

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus oikeudenalana. Teoksessa: *Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki*: Prosessioikeus, s. 43–51. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet. 2. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2023.

VIRALLISLÄHTEET

HALLITUKSEN ESITYKSET

HE 6/1954 vp

Hallituksen esitys maksamismääräyslaiksi.

HE 15/1990 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 360/1992 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 79/1993 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alioikeusuudistuksen siirtymäsäännöksistä sekä eräksi muiksi alioikeusuudistuksen voimaansapanoon liittyviksi laeiksi.

HE 191/1993 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 190/2017 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.

HE 241/2021 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi saatavien perinnästä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

MUUT LAINVALMISTELUASIAKIRJAT

K 18/2022 vp

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2021.

K 11/2023 vp

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2022.

KM 1998:2

Oikeusministeriön komiteanmietintö KM 1998:2: Ulosotto 2000 -toimikunnan mietintö. Helsinki 1998.

KM 2003:3

Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö.

LaVL 8/2020 vp

Valiokunnan lausunto.

LaVL 1/2021 vp

Valiokunnan lausunto.

LaVM 16/1990 vp

Lakivaliokunnan mietintö n:o 16 hallituksen esityksen johdosta riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

LaVM 23/2022 vp

Valiokunnan mietintö.

OM 30.9.1998

Tuomioistuimet 2000-luvulle. Oikeusministeriön lausuntoyhteenveto.

OM 2006:15

Riidattomien velkomusasioiden käsittelyn kehittäminen. Oikeusministeriön työryhmämietintö.

OM 2020:4

Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Oikeusministeriön julkaisuja: Toiminta ja hallinto.

OM 11.4.2024

Oikeusministeriön asettamispäätös, VN/28937/2021-OM-81.

OMML 2023:1

Pienriitamenettely. Arviomuistio. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMML 2024:8

Arviomuistio pienriitamenettelystä. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMSO 52/2014

Summaaristen riita-asioiden käsittelyn kehittäminen. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita.

OMSO 2021:16

Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa. Arviomuistio. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita.

VNS 12/2021 vp

Valtioneuvoston selonteko. Asuntopoliittinen kehittämisohjelma vuosiksi 2021–2028.

VNS 13/2022 vp

Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta.

YmVM 6/2022 vp

Ympäristövaliokunnan mietintö. Valtioneuvoston selonteko Asuntopoliittinen kehittämisohjelma vuosiksi 2021–2028.

KANSAINVÄLISET LÄHTEET

COM (2013) 795 final.

Komission kertomus, Bryssel 19.11.2013. Komission kertomus Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle eurooppalaisesta

vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 861/2007 soveltamisesta.

European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2020.
Council of Europe.

NOU 2001:32 Bind A.

Norges Offentlige Utredninger. Rett på sak – Lov om tvisteløsning (tvisteloven).
Utredning fra Tvistemålsutvalget oppnevnt ved kgl. res. 9. april 1999. Avgitt til
Justis- og politidepartementet 20. desember 2001.

INTERNET-LÄHTEET

The Courts Service of Ireland: Small Claims Procedure. Saatavissa:
<https://www.courts.ie/small-claims-procedure>

Kilpailu- ja kuluttajavirasto: Perusteeton oikeuteen haastaminen kuluttajien piinana – 365
Hankinnan kaltaisia tapauksia voidaan nähdä vielä lisää. Saatavissa:
<https://www.kkv.fi/ajankohtaista/tiedotteet/perusteeton-oikeuteen-haastaminen-kuluttajien-piinana-356-hankinnan-kaltaisia-tapauksia-voidaan-nahda-viela-lisaa/>

Kotimaisten kielten keskus: Kielitoimiston sanakirja. Saatavissa: <https://www.kielitoimiston-sanakirja.fi/#/>

Taloustutkimus Oy: Kysely pienriitamenettelystä, tutkimusraportti 09.12.2022. Saatavissa:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164669/OM_Kysely_pienriitamenettelysta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tuomioistuinlaitos: Tilastoja. Saatavissa: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tilastoja.html>

Two for One: How Leveraging Small Claims Procedures Can Improve Judicial Efficiency and Access to Justice (World Bank Group 2020). Saatavissa: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/487041607706210590/pdf/Two-For-One-How-Leveraging-Small-Claims-Procedures-Can-Improve-Judicial-Efficiency-and-Access-to-Justice.pdf>

OIKEUSTAPAUKSET

KORKEIN OIKEUS

KKO 2011:74

KKO 2015:60

KKO 2015:76

KKO 2024:6

HOVIOIKEUS

HelHO 2021:13. Helsingin hovioikeuden ratkaisu 25.11.2021, 1538, S 21/1198

I-SHO 2021:4. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 12.7.2021, 377, S 21/682

Helsingin hovioikeuden ratkaisu 17.1.2022, 34, S 21/1087 (julkaisematon)

Turun hovioikeuden ratkaisu 26.8.2022, 476, S 22/785 (julkaisematon)

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999)
EMM-menettely	eurooppalainen maksamismääräysmenettely
EVV-menettely	eurooppalainen vähäisten vaatimusten menettely
EVVL	laki eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä (753/2008)
EU	Euroopan unioni
HE	hallituksen esitys
HelHO	Helsingin hovioikeus
HO	hovioikeus
I-SHO	Itä-Suomen hovioikeus
K	kertomus
KKO	korkein oikeus
KKV	kilpailu- ja kuluttajavirasto
KM	komiteanmietintö
KP-sopimus	kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976)
L	laki
LaVL	lakivaliokunnan lausunto
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
NOU	Norges offentlige utredninger
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OM	oikeusministeriö
OMML	oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
OMSO	oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
SopS	sopimus
TVL	tvisteloven, lov om mekling og rettergang i sivile tvister (LOV-2005-06-17-90)
VNS	valtioneuvoston selonteko
vp	valtiopäivät
YmVM	ympäristövaliokunnan mietintö

1. JOHDANTO

Summaarisena riita-asiana pidetään oikeudenkäymiskaaren (4/1734, jäljempänä myös OK) 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan tietyn määräistä saamista, hallinnan tai rikkoutuneen olosuhteen palauttamista tai häätöä edellyttäen, että kantaja ilmoittaa, ettei asia ole hänen käsitksensä mukaan riitainen. Summaarisissa riita-asioissa on kyse selvistä ja yksinkertaisista asioista, joissa tuomioistuimeen turvaudutaan lähinnä siksi, että velkoja saisi täytäntöönpanoperusteen saatavalleen¹ – summaaristen riita-asioden pääryhmän ovatkin muodostaneet erilaiset riidatonta saatavaa koskevat perintäprosessit.² Voimassa oleva summaaristen riita-asioden menettely on ollut käytössä vuoden 1993 alioikeusuudistuksesta lähtien, jota ennen velkojalla oli käytettävissään normaalin oikeudenkäynnin vaihtoehtona lukuisia erityisiä prosesseja saatavan perimiseksi oikeusteitse.³ Prosessi on säilynyt alioikeusuudistuksen jälkeen pääosin muuttumattomana; keskeisin uudistus menettelyyn tapahtui vuonna 2019, kun summaaristen riita-asioden käsittely keskitettiin lakimuutoksella yhdeksään käräjäoikeuteen.⁴

Menettelyn suosio on ilmeinen. Summaaristen riita-asioden määrä on viime vuosina ollut 300 000–400 000 asian luokkaa vuodessa.⁵ Menettelyn riipeyden ja yksinkertaisuuden lisäksi myös näennäisesti pieni kuluriski lieenee houkutteleva tekijä. 1990-luvun lopulla oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevia oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä muutettiin (L 368/1999) tarkoituksena alentaa prosessikynnystä ja uudistuksen myötä käyttöön otettiin kulutaksat. Summaarisissa riita-asioissa sekä oikeudenkäyntikulut että valtiolle maksettavat oikeudenkäyntimaksut on taulukoitu.⁶

Onnistumisistaan huolimatta, nykyinen menettely ja sitä koskeva lainsäädäntö hiljenevät arvioitaessa menettelyn piiriin ”ajautuneita” vahingonkorvausvaatimuksia. Vahingonkorvausvaade summaarisen riita-asian hakemuksessa johtaa tyypillisesti siihen, että asia muuttuu

¹ Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 79.

² Lappalainen 1995, s. 14.

³ Näistä erityisesti lainhakumenettelyyn ja maksamismääräysmenettelyyn perehdytään lisää jaksossa 3.3.

⁴ Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (439/2018), oikeudenkäymiskaaren 10:17a. Ks. lisää HE 190/2017 vp.

⁵ Helenius – Linna 2024, s. 185.

⁶ Ks. oikeusministeriön asetus vastapuolen maksettavaksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8c §:ssä tarkoitetuissa asioissa (1311/2001) ja oikeusministeriön asetus tuomioistuinmaksulain 2 §:ssä säädettyjen maksujen tarkistamisesta (1122/2021).

laajaksi riita-asiaksi. Tämän tarkoituksenmukaisuuden voi kyseenalaistaa erityisesti, mikäli vahingonkorvaussaatava on pieni ja hakemus on edelleen kaikilta osin – myös vahingonkorvausvaateen osalta – kantajan näkemyksen mukaan riidaton. Nykyisen järjestelmän heikkoutena voidaan lisäksi pitää sitä, että vastaajan riitauttaessa kanteen summaarisessa menettelyssä, tällä on edessään raskas ja hidas laajan riita-asian oikeudenkäynti huomattavine kuluriskeineen. Menettelyyn liitetty ideaali pienestä taloudellisesta riskistä ei siis joka tilanteessa vastaakaan todellisuutta: asian muuttuessa riitaiseksi hakemuksen summaarisuus ja tähän liitettävät elementit – yksinkertaisuus, riipeys ja halpuus – väistyvät oikeusvarmuuden tieltä. Yhtenä ratkaisuna muun muassa näihin ongelmakohtiin on puhuttu ns. riitaisten vähäisten asioiden menettelystä tai pienriitamenettelystä.⁷

Tyypillisesti kyseisenlaisia vaateita sisältyy esimerkiksi huoneenvuokraa tai häätöä koskeviin kanteisiin. Tällaisissa asioissa vuokranantajalla on usein liitännäisenä vaatimuksena vahingonkorvausvaade huoneistolle vuokrasuhteen aikana aiheutuneista vahingoista. Voitaan ajatella, että summaarinen hakemus olisi vuokranantajalle tällaisessa tilanteessa tarkoituksenmukaisin, keskitetty tapa hakea erääntyneiden vuokrien sekä hädön lisäksi myös vahingonkorvausta oletuksella, että korvaussumma on vähäinen. Tällaisia hakemuksia myös käytännössä usein summaarisina riita-asioina käräjäoikeuksiin saapuukin. Oikeuskäytännöstä kuitenkin ilmenee, että alioikeudet ovat jättäneet tällaisia vaatimuksia sisältäviä summaarisia haastehakemuksia tutkimatta vedoten siihen, ettei vahingonkorvausvastuuta koskevaa riita-asiaa lähtökohtaisesti voida käsitellä summaarisena riita-asiana.⁸ Ongelmana on, ettei kyseisiin vaatimuksiin ole Suomessa vakiintunutta käytäntöä. Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 5:3.1:n mukainen edellytys asian käsittelylle summaarisena riita-asiana ”jos asia koskee tietyn määräistä saamista” ei sulje pois vahingonkorvaussaatavaa. Oikeudenkäymiskaaressa ei oteta kantaa siihen voiko vahingonkorvausvaateita käsitellä summaarisina riita-asioina eikä kysymykseen vastata lain esitöissäkään.

Tutkittaessa vahingonkorvausvaateen mahdollisuutta tulla käsitellyksi summaarisena riita-asiana, tulee ensin tarkastella OK:n säännökseen valikoitunutta sanamuotoa. Arvioinnin aloittamiseksi tuleekin esittää kysymys, mitä ”tietyn määräisellä saamisella” tarkoitetaan ja mikä merkitys on sillä, että saatavan tulee olla kantajan näkemyksen mukaan riidaton, ts. ei-

⁷ Linna 2022 b), s. 11.

⁸ Ks. esim. HelHO 2021:13, I-SHO 2021:4, Helsingin HO 17.1.2022 (34, S 21/1087) ja Turun HO 26.8.2022 (476, S 22/785).

riitainen.⁹ Summaarisen asian ollessa (kantajan näkemyksen mukaan) riidaton todisteita vaatimuksille ei tarvitse esittää. Näin ollen vahingonkorvausvaade perustuu korvausta vaativan arvioon; toki riitauttaminen on mahdollista, mutta asia muuttuu tällöin laajaksi riita-asiaksi. On selvitettävä, millä tavoin väitetty riidattomuus tulisi vahingonkorvausvaateen kohdalla näyttää prosessissa toteen. Lienee selvää, että prosessiin sisältyy mahdollisuus erilaisille oikeusturvaloukkauksille, mikäli kyseisenlaisten vaatimusten käsittelylle menettelyn piirissä ei aseteta tarkkoja edellytyksiä.

Tutkielman keskeinen kysymys on käsittääkö OK 5:3.1:n sanamuoto ”jos asia koskee tietyn määräistä saamista” vahingonkorvaussaatavan. Tästä voidaan johtaa myös monia liitännäisiä pohdintoja. Ensimmäisenä pohdittavaksi tulee vahingonkorvausvaatimuksen *luonne*. Vaikka vahingonkorvaussaatavaa koskeva asia voitaisiin periaatteessa käsitellä summaarisena riita-asiana ja se sopisi OK 5:3.1:n määritelmään, voiko vahingonkorvaussaatava kuitenkin koskaan olla luonteeltaan täysin riidaton tavalla, jota käsittely edellyttää? Lisäksi vastaajalta vaaditaan prosessissa erityistä aktiivisuutta ja tarkkaavaisuutta. Jotta voidaan onnistuneesti arvioida, voiko vahingonkorvausvaatimus tulla käsitellyksi summaarisessa menettelyssä, tulee tarkastella, mitä seurauksia tästä olisi mahdollisesti tiedollisesti, taidollisesti tai taloudellisesti heikommalle osapuolelle, vastaajalle.

Asiaa on syytä arvioida myös kantajan näkökulmasta. Kaikkein yksinkertaisimmat velkomusasiat ovat pudonneet pois pääkäsittelyistä vuoden 1993 alioikeusuudistuksen jälkeisenä aikana.¹⁰ Tähän yhtenä syynä on pidetty oikeudenkäyntien kustannusten nousua. Alioikeusuudistuksen myötä noussut oikeudenkäyntikuluriski on nostanut uskallusta tai ylipäänsä kykyä hakea oikeutta tuomioistuinteitse.¹¹ On siis myös kantajan intressissä tarkastella, miten pienehköjen riita-asioiden käsittelyä voitaisiin kehittää. Mikäli vahingonkorvausvaatteet sopisivat summaariseen menettelyyn, kantajalla olisi yksinkertaistettu ja edullinen menettely hakea oikeutta itselleen suhteessa hintavaan ja pitkäkestoiseen laajan riita-asian prosessiin.

⁹ Tutkimuksessa tarkastellaan, mikä merkitysero lakiin valikoituneella ilmaisulla ”*ettei asia ole hänen käsityksensä mukaan riitainen*” mahdollisesti on ”riidattomuuteen”. Vaikka termeistä puhutaan tutkielmassa myös synonyymeina, tarkennuksena mainittakoon, että niin sanottu ”ei-riitaisuus” vastaa paremmin OK:n säännöksen sanamuotoa. Aiheesta lisää jaksossa 5.2.2.

¹⁰ Ervasti 2009, s. 33.

¹¹ Ervasti 2009, s. 6.

Suomessa keskustelua on aiheuttanut lisäksi tarve erityiselle riitaisten vähäisten asioiden menettelylle. Voidaan perustellusti kyseenalaistaa, onko esimerkiksi 5000 euron riitautetun summaarisen asian käsittely laajana riita-asiana millään tavoin tarkoituksenmukaista. Tuomioistuinten resurssipula huomioon ottaen täysimittaiseen käsittelyyn tulisi keskittää pääasiallisesti vain asiat, joissa on todellinen ja merkittävä oikeussuojan tarve. Pienriitamenettely onkin otettu monissa Euroopan maissa osaksi oikeusjärjestelmää pyrkimyksenä vastata tarpeeseen tehdä pienten riita-asioiden käsittelystä tuomioistuimessa helpompaa, edullisempaa ja ripeämpää. On tarpeen arvioida mahdollisen kevennetyn menettelyn hyötyjä myös Suomessa summaarisen menettelyn rinnakkaisena – ja tätä tukevana – prosessina. Tuula Linna arvioi, että pienriitamenettely voisi itsenäisen merkityksensä ohella olla myös se menettely, johon riitautettu summaarinen asia voitaisiin siirtää.¹²

Tutkimuksen valmistumisen ajankohtana, huhtikuussa 2024, oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan pienten riita-asioiden menettelyä. Uutta yksinkertaistettua oikeudenkäyntimenettelyä on tarkoitus soveltaa häättöä ja huoneenvuokraa koskevissa riita-asioissa.¹³ Lausuntokierroksella keskeiset sidosryhmät suhtautuivat myönteisesti pienriitamenettelystä säätämiseen ja jakoivat pääosin näkemyksen siitä, että pienille riita-asioille tarkoitettu yksinkertaistettu oikeudenkäyntimenettely voisi alentaa prosessikynnystä ja täten parantaa oikeuden saatavuutta.¹⁴ Pienriitamenettelyn ympärillä käytävä oikeudellinen keskustelu alleviivaa tutkielman relevanssia aikana, jolloin Suomessa ei vielä ole säädetty pienten riita-asioiden menettelystä. Kirjoittajan iloksi, harppauksia kohti uutta menettelyä otetaan parhaillaan.

¹² Linna 2022 b), s. 11. Ks. lisäksi OMML 2024:8, s. 23. Arviomuiston lausuntokierroksella Itä-Suomen hovioikeus, Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeus, Etelä-Savon kärjäoikeus, Keski-Suomen kärjäoikeus, Pirkanmaan kärjäoikeus, Pohjanmaan kärjäoikeus, Satakunnan kärjäoikeus, Kilpailu- ja kuluttajavirasto ja Suomen velalliset ry katsoivat, että summaarisessa menettelyssä riitautetut asiat tulisi käsitellä pienriitamenettelyssä, mikäli riidan intressi alittaa pienriitamenettelyn euromääräisen soveltamisalarajan.

¹³ OM 11.4.2024, s. 1.

¹⁴ OMML 2024:8, s. 10.

2. TUTKIMUKSEN KOHTEESTA

2.1. Tutkimuskysymykset

Summaarisen riita-asian prosessi kuuluu prosessioikeuden ja tarkemmin siviiliprosessin alaan, joita käsitteellisesti selvennetään jaksossa 3. Tutkimuksen aihe kytkeytyy myös arvopohjaisiin teemoihin, kuten perustuslaissa (731/1999, jäljempänä myös PL) ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (SopS 63/1999, jäljempänä myös EIS) turvattuihin perusoikeuksiin. Tarkastelun keskiössä on erityisesti oikeuden saatavuus, ns. *access to justice* -periaate. Tutkielmassa on täten yhteiskuntatieteellinen, poliittinen taso arvioitaessa perusoikeuksien toteutumista voimassa olevassa summaarisen riita-asian menettelyssä. Yhtenäisen työn aikaansaamiseksi on syytä selventää lukijalle tarkasti tutkielman kysymyksenasettelu, rajaus sekä hyödynnettävät metodit.

Tutkielma on eräänlainen keskustelunavaus tai paremminkin yksi puheenvuoro jo avattuun keskusteluun. Työn alulle panneena inspiraationa toimi kirjoittajan omakohtainen työkokemus summaaristen riita-asioiden parissa ja lopullisena innoittajana oikeustieteilijä Tuula Linnan asiantuntija-artikkeli, joka havainnollistaa tutkielmassa tarkasteltavaa oikeustilaa.¹⁵ Työn tarkoituksena ei ole tarjota valmiita ratkaisuja, vaan pikemminkin syventyä aiheen ympärillä käytyyn keskusteluun arvioiden nykyistä oikeustilaa ja sen taustoja sekä mahdollisia muutosvaihtoehtoja. Tarkoituksena on tehdä syväsukellus summaarisen riita-asian prosessiin sen onnistumisineen ja kompastuskivineen niin, että tutkimuksella olisi käytännön relevanssia.

Tutkielma rakentuu johdannossa mainittujen kolmen tutkimuskysymyksen ympärille:

- 1) Käsittääkö OK 5:3.1:n sanamuoto vahingonkorvaussaatavan?

Kysymystä käsitellään erityisesti jäsentämällä tietynmääräisyyttä sekä riidattomuutta tai lainkohdan mukaan paremminkin ”ei-riitaisuutta”.

- 2) Jos katsotaan, että vahingonkorvaussaatava voi tulla lainkohdan perusteella käsitellyksi summaarisena riita-asiana, mitä myönteisiä ja negatiivisia vaikutuksia tällä olisi asianosaisille?

Kysymyksen osalta pohditaan, miten saatavan (kantajan näkemyksen mukainen) riidattomuus tulisi prosessissa näyttää toteen ja miten menettelyssä tulisi huomioida mahdolliset oikeusturvaloukkaukset. Asiaa arvioidaan myös

¹⁵ Linna, Tuula: Voiko vahingonkorvausvaade tulla käsitellyksi summaarisena riita-asiana? Edilex 2022/10.

käänteisesti esittämällä kysymys, miten vahingonkorvausvaateiden käsittely menettelyn piirissä edistäisi oikeuden saatavuutta eli *access to justice* -periaatteen toteutumista.

- 3) Pitäisikö Suomen summaaristen riita-asioiden menettelyn rinnalle tulla riitaisten vähäisten asioiden menettely eli pienriitamenettely?

Kysymystä tarkastellaan ottaen huomioon nykyisen summaarisen menettelyn heikkouden: asian riitautuessa, asian käsittely siirtyy kalliiseen ja hitaaseen laajan riita-asian menettelyyn. Lisäksi asiaa arvioidaan kantajan kannalta. Prosessikynnyksen nousun myötä kaikkein yksinkertaisimpia riita-asioita ei enää saateta tuomioistuinten käsiteltäväksi. Kysymyksen osalta tarkastellaan muiden Euroopan maiden pienriitamenettelyjä kartoittaen menettelyn mahdollisia hyötyjä Suomessa summaarisen prosessin rinnalle ja sen tueksi.

2.2. Menetdit

Tutkimus tarkastelee summaaristen riita-asioiden menettelyä siviiliprosessin erityislajina ja tutkielma sijoittuu prosessioikeuden tutkimusalalle. Tutkielman metodiksi on valikoitunut lainoppi eli oikeusdogmatiikka, jonka tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus.

Erilaisten oikeussääntöjen muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan *oikeusjärjestykseksi*, jonka osia voidaan tarkastella monesta vaihtoehtoisesta näkökulmasta. Tarkastelu voi tapahtua oikeusjärjestyksen ulkopuolelta tai sen sisältä käsin. Aulis Aarnio vertaa ulkopuolista tarkkailijaa shakin peluusta kiinnostuneeksi henkilöksi, joka pyrkii pääsemään perille shakin saloista pelin kulkua tarkkailemalla. Hän voi siis saada selville shakissa noudatettavia säännönmukaisuuksia, mutta parhaassakin tapauksessa hänen tietonsa rajoittuu muotoon: mikäli tapahtuu tilanne A, seuraa siirto B. Kun taas peliä tarkastellaan siinä mukana olevan henkilön näkökulmasta, kyseessä on oikeusjärjestykseen nähden sisäinen tarkastelu. ”Mukana oleva” on pelin sääntöjen sitoma henkilö eli ajatusleikissämme esimerkiksi yksityinen henkilö, asianajaja tai tuomari.¹⁶ Lainopin harjoittajalla on sisäinen näkökulma oikeuteen – hän on sitoutunut voimassa olevaan oikeuteen.¹⁷

¹⁶ Aarnio 1975, s. 15–16.

¹⁷ Hirvonen 2011, s. 26.

Aarnion sanoin: ”oikeustiede ei selitä, se tulkitsee”.¹⁸ Lainopilla on perinteisesti ollut kaksi tehtävää, jotka ovat tulkinta ja systematisointi. Lainoppi tutkii sitä, mikä on voimassa olevaa oikeutta ja mikä merkitys laista sekä muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on.¹⁹ Tässä tutkielmassa lainopin tehtävä on kahdenlainen. Ennen kuin voidaan tulkinnan avulla tarkastella vahingonkorvausvaateen mahdollisuutta tulla käsitellyksi summaarisena riita-asiana voimassa olevan lainsäädännön mukaan, tulee systematisoida menettelyn oikeudellista perustaa. Vasta tämän jälkeen voidaan tutkia, miten *access to justice* -periaate tosiasiallisesti toteutuu menettelyn piirissä ja minkälaisia mahdollisia kehitysehdotuksia oikeustilaan olisi ajateltavissa. Tutkielmaan sisältyy pienriitamenettelyjen osalta lisäksi lyhyt oikeusvertaileva osio, jonka tarkoituksena on etsiä muiden maiden oikeusjärjestyksistä johtoa menettelyä koskevalle pohdinnalle.

Tutkielmassa systematisoidaan voimassa olevia oikeusnormeja tulkintatehtävää unohtamatta. Sen lisäksi, että on ilmeisen keskeistä jäsentää *de lege lata* voimassa olevan oikeuden sisältöä, on tutkielman aiheen kannalta relevanttia arvioida oikeustilaa myös *de lege ferenda*, jolloin tarkastelu suunnataan tulevaisuuteen.²⁰ Vaikka *de lege ferenda* -metodista ei ole vakiintunutta määritelmää, tätä argumentaatiotapaa on pidetty lainopin lähitieteenä tai sen täydentäjänä; Minni Leskinen arvioi, että *de lege ferenda* -tutkimuksen erottaminen selkeämmin lainopista palvelisi oikeustiedettä. Lainoppi voisi tällöin keskittyä koherenssin ja konsistenssin tuottamiseen jättäen *de lege ferenda* -argumentaatiolle mahdollisuuden visualisoida vapaammin uusia normatiivisia maailmoja.²¹ Raimo Siltalan mukaan *de lege ferenda* -tutkimus hyödyttää lainsäätäjää arvioimalla erilaisia lainsäädännöllisiä ratkaisumalleja – ns. ”mahdollisia maailmoja” – joihin tuleva sääntely voisi perustua.²² Tutkimuksen metodin ollessa lainopillinen keskittyen voimassa olevan sääntelyn systematisointiin ja tulkintaan, *de lege ferenda* -pohdinta jää vähemmälle keskittyen erilaisten vaihtoehtojen punnintaan, eikä työssä ole tarkoituksena päätyä yhteen suositukseen. Tutkielmassa ”voimassa oleva oikeus” määritellään Siltalan ilmaisun mukaisesti ”institutionaalisista oikeuslähteistä asianmukaisesti johdettujen, yhtäältä muodollisin perustein voimassa olevien oikeussääntöjen sekä

¹⁸ Aarnio 1997, s. 36.

¹⁹ Hirvonen 2011, s. 21.

²⁰ Leskinen 2022, s. 1158.

²¹ Leskinen 2022, s. 1183–1184.

²² Siltala 2003, s. 131.

toisaalta riittävää institutionaalista tukea ja yhteisöllistä hyväksyntää nauttivien oikeusperiaatteiden ja vastaavien muiden ratkaisustandardien kokonaisuutena”.²³

Työssä jäsennetään ja tulkitaan oikeudenalojen käsitteitä (kuten summaarista riita-asiaa, riidattomuutta ja tietynmääräisyyttä) sekä oikeusperiaatteita (kuten *access to justice* -periaatetta). Oikeusnormien tulkinta johdetaan tutkielmassa oikeudenkäymiskaaren säännösten *sanamuodosta*. Sanamuodon mukaisessa tulkinnassa eli kirjaimellisessa, kieliopillisessa tulkinnassa pitäydytään lakitekstin ilmaisun luonnollisen kielen mukaisessa normaalimerkityksessä. Käänteisesti asia voidaan ilmaista niin, ettei lakitekstin ilmaisuille tule antaa yleisestä kielenkäytöstä poikkeavaa merkitystä. Koska säännösten sanamuoto mahdollistaa useita merkityssisältöjä, haetaan tulkintaan apua lain esitöistä. Tällaista lainsäätäjän tarkoitukseen perustuvaa tulkintaa kutsutaan historialliseksi tulkinnaksi.²⁴ Laille tulee näin ollen antaa sellainen tulkinta, joka vastaa lain antamisen aikaista lainsäätäjän tarkoitusta säädöksen taustalla.²⁵

Tutkielmassa tiedon systematisoinnissa käytetään aineistona lainsäädäntöä ja muita virallislähteitä, joiden lisäksi ohjenuorana työssä toimivat erityisesti prosessioikeuden keskeiset teokset ja korkeimman oikeuden sekä hovioikeuksien viime vuosikymmenten aikainen oikeuskäytäntö. Prosessin tulevaisuuteen kohdistuva pohdinta on pyritty sovittamaan lain esitöistä ilmenevään lainsäätäjän tarkoitukseen antaen merkitystä myös tosiasialliselle lainkäytölle ja sen tarpeille teoreettista arviointia unohtamatta. Aiheen koskettaessa lainkäytön yleisen toimivuuden lisäksi eritoten yksilöitä, on perusteltua ottaa huomioon myös prosessien taustalla vaikuttavia arvopohjaisia teemoja, jotka on koottu *access to justice* -periaatetta käsittelevään jaksoon 6.

2.3. Tutkielman rakenne

Tutkimuskysymysten käsittely painottuu tutkielmassa kolmeen pääjaksoon: jaksot 4, 5 ja 6. Työ etenee seuraavasti. Aluksi jaksossa 3. selvennetään aiheen rajauksen kannalta tarkoituksenmukaisella laajuudella tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä, kuten prosessioikeutta ja siviiliprosessia prosessioikeuden alalajina. Jakso keskittyy kuitenkin summaaristen riita-asioiden menettelyn käsitteelliseen selventämiseen. Tämä tapahtuu menettelyn

²³ Siltala 2003, s. 31.

²⁴ Hirvonen 2011, s. 38–39.

²⁵ Aarnio 1978, s. 102.

luonnetta, summaarisen riita-asian lainsäädännöllistä määrittelyä sekä prosessin kulkua tarkastelemalla. Tutkimuksen aiheen taustalla vaikuttaviin teemoihin ei voida syventyä liian yksityiskohtaisesti; ymmärtääkseen menettelyn mahdollisuudet ja rajoitteet tulee arvioinnissa kuitenkin ottaa huomioon se prosessioikeudellinen kokonaisuus, johon summaarinen menettely kuuluu. Tämän jälkeen tarkastellaan menettelyn historiaa sekä nykytilaa Suomessa. Historian läpikäynti on keskeistä lainsäätäjän tarkoituksen selvittämiseksi – siinä missä nykyinen summaarista menettelyä koskeva lainsäädäntö vaikenee vahingonkorvausvaateista, asia ei ole aina ollut näin.

Tämän jälkeen jaksossa 4. siirrytään vahingonkorvausvaatimuksen luonteen jäsentämiseen arvioimalla nykyistä oikeustilaa erityisesti tuoreen oikeuskäytännön kautta. Tämän lisäksi perehdytään ennen 1990-luvun alioikeusuudistusta voimassa olleeseen maksamismääräysmenettelyyn, joka tunnusti vahingonkorvausvaateen mahdollisuuden. Jakso sisältää tarkastelun pienriitamenettelyn ympärillä Suomessa käytävään oikeudelliseen diskurssiin sekä kansainvälisen katsauksen ulkomaisiin pienriitamenettelyihin ja EU:n harmonisointeihin summaarisiin prosesseihin. Seuraavaksi jaksossa 5. syvennytään OK 5:3.1:n sanamuodon tulkintaan. Tämä tapahtuu erityisesti ”tietyn määräisen saamisen” ja saatavan riidattomuuden selventämisellä. Käsitteitä arvioidaan lain, lain esitöiden, oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden pohjalta. Käsitteiden tarkastelu on erityisen olennaista selvittääksemme, miten vahingonkorvausvaade soveltuu oikeudenkäymiskaaren säännöksen sanamuotoon.

Lopuksi jaksossa 6. perehdytään *access to justice* -periaatteen merkitykseen oikeustilan arvioinnin kannalta. Jaksossa tarkastellaan, miten oikeuden saatavuus toteutuu nykyisessä summaarisessa prosessissa ja asiaa arvioidaan sekä kantajan että vastaajan näkökulmasta. Jaksossa paneudutaan *access to justice* -periaatteen määrittelyyn, historiaan ja relevanssiin tutkimuksessamme sekä kartoitetaan mahdollisia oikeusturvariskejä, joita vahingonkorvausvaateiden käsittely menettelyn piirissä voisi aiheuttaa. Viimeisessä jaksossa 7. jäsennetään prosessin nykytilaa ja pohditaan mahdollisia tulevaisuudennäkymiä sekä summataan tutkimuskysymysten pohjalta tutkielmassa tehtyjä havaintoja.

3. SUMMAARINEN RIITA-ASIA

3.1. Siviiliprosessi

3.1.1. Prosessi

Oikeusnormien maailmassa tehdään tyypillisesti ero materiaalisen eli aineellisen ja muodollisen eli menettelyllisen oikeuden välillä. Aineellisella oikeudella tarkoitetaan normeja, jotka välittömästi määrittävät oikeusjärjestyksessä voimassa olevia oikeuksia ja velvollisuuksia – havainnollistava esimerkki aineellisesta oikeudesta on lainkohta, säännös, esimerkiksi rikoslain 21 luvun 1 §:n 1 momentti: ”*Joka tappaa toisen, on tuomittava taposta vankeuteen määräjäksi, vähintään kahdeksaksi vuodeksi.*” Menettelyllisen oikeuden puolelle saavutaan taas silloin, kun ei enää ole mielekästä kysyä, mitä oikeuksia yksilöllä on, vaan relevantiksi nousee kysymys siitä, miten tämän tulee menetellä *saadakseen oikeutta* ja millaisessa menettelyssä tämän oikeuden olemassaolo tulee ratkaista.²⁶

Prosessi on menettely, jossa lainkäyttöä harjoitetaan – käsitteen synonyyminä puhutaan oikeudenkäynnistä. Tauno Tirkkonen on luonnehtinut prosessia laissa järjestetyksi menettelyksi, jossa valtiovalta organisiensa avulla tutkii ja sitovasti vahvistaa – sekä tarpeen vaatiessa pakolla toteuttaa – sen, mitä yksittäistapauksessa on pidettävä oikeusjärjestyksen mukaisena. Prosessiin sisältyy tällöin sekä vahvistamista että täytäntöönpanoa, *eksekuutiota*.²⁷ Täytäntöönpanoa siviiliprosessissa kutsutaan ulosotoksi, jonka keinoin toteutetaan pakollase velvoite, mikä siviilioikeudenkäynnissä on tuomittu. Prosessin jako oikeudenkäyntimenettelyyn ja täytäntöönpanovaiheeseen on merkityksellistä, sillä ensin mainittu on tuomiovallan käyttöä, joka kuuluu riippumattomille tuomioistuimille, kun taas jälkimmäisestä huolehtivat hallintoviranomaiset.²⁸

Prosessioikeus on siis niiden oikeussäännösten kokonaisuus, jotka sääntelevät oikeudenkäynti- ja täytäntöönpanomenettelyä.²⁹ Aineellinen oikeus ja sen sanktiot olisivat vailla merkitystä, mikäli ei olisi lainkäyttöjärjestelmää, jonka avulla sanktiot voidaan sekä vahvistaa että panna täytäntöön.³⁰ Vaikka prosessitoimet eivät yleensä ole tarpeellisia oman itsensä vuoksi, vaan ennemminkin ”välttämätön paha” aineellisen oikeuden toteuttamiseksi, olisi

²⁶ Vuorenpää 2023, s. 3.

²⁷ Tirkkonen 1974, s. 1–3.

²⁸ Lappalainen 1995, s. 2.

²⁹ Lappalainen 1995, s. 1.

³⁰ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 49.

virheellistä ajatella, että prosessioikeus olisi vain oikeuksien toteuttamiseen liittyvää tekniikkaa vailla itsenäistä merkitystä. Prosessioikeudella on laajempi periaatteellinen ja yhteiskunnallinen merkitys ihmisten oikeusturvan takeena.³¹ Täten vaikka on tyypillistä alleviivata prosessioikeuden ja aineellisen oikeuden eroja, on oikeastaan aiheellista korostaa nimenomaan oikeudenalojen *yhteyttä*. Prosessioikeus on olemassa aineellisen oikeuden vuoksi ja aineellinen oikeus vuorostaan edellyttää prosessioikeuden olemassaoloa toteutuakseen.³² Koska tutkielma sijoittuu prosessioikeuden tutkimusalalle, on tarpeellista selventää prosessilainsäädäntöä summaaristen riita-asioiden menettelyn taustalla.

3.1.2. Siviiliprosessin erityispiirteet

Prosessi on jaettavissa siviiliprosessiin, rikosprosessiin ja hallintoprosessiin. Summaariset riita-asiat kuuluvat *siviiliprosessin* alaan, jossa oikeussuojaa annetaan yksityisoikeudellista laatua oleville intresseille³³ – valtiovalta ei puutu viran puolesta luonnollisten- ja oikeushenkilöiden yksityisautonomian piiriin. Tämän johdosta siviiliprosessissa korostuu *dispositiivisuusperiaate* eli asianosaisten oikeus muovata menettelyä omilla prosessitoimillaan.³⁴ Siviiliprosessissa ratkaistaan konflikti, oikeusriita ja annettu tuomio palauttaa oikeusrauhan, jonka pysyvyyttä ilmentää tuomion sitovuus eli oikeusvoima. Vaikka konfliktien ratkaisu on siviiliprosessin konkreettinen ilmentymä, se ei saata olla sen keskeisin tarkoitus. Siviiliprosessin ensisijainen funktio on aineellisen oikeuden toteutumisen turvaaminen. Juha Lappalaisen sanoin: ”oikeutta on annettava sille, jolla on oikeus puolellaan”.³⁵

Prosessin tarkoituksena on antaa *oikeussuojaa*. Oikeussuojafunktio on olennainen tarkasteltaessa siviiliprosessia yksittäisen oikeudenkäynnin näkökulmasta. On keskeistä, että kyseessä olevien asianosaisten oikeussuoja toteutuu aineellisen oikeuden edellyttämällä tavalla. Keskustelu siviilioikeudellisen oikeussuojan toteutumisesta käytännön tasolla eli ns. *access to justice* -problematiikka on tuonut siviiliprosessijärjestelmän yleisen toimivuuden arvostelun alaiseksi.³⁶

³¹ Jokela 2016, s. 27.

³² Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 47.

³³ Lappalainen 1995, s. 1.

³⁴ Helenius – Linna 2024, s. 141.

³⁵ Lappalainen 1995, s. 7.

³⁶ Lappalainen 1995, s. 5–6.

Tuomioistuimessa tapahtuvaa prosessitapahtumaa kokonaisuudessaan kutsutaan käsittelyksi, joka on muodoltaan joko suullinen tai kirjallinen.³⁷ Riita-asioille on tyypillistä ns. kaksiasianosaissuhde: joku vaatii joltakulta jotakin ja tuomioistuin ratkaisee asiaa koskevan erimielisyyden. Riita-asian asianosaisina, kantajana ja vastaajana, voi olla yhden sijasta useita luonnollisia- tai oikeushenkilöitä ja lopputuloksena voidaan sanoa, että toinen osapuoli ”voitti” ja toinen ”hävisi” asian – joko kokonaan tai osittain.³⁸

Prosessioikeudessa on vanhastaan erotettu toisistaan yleinen oikeudenkäyntimenettely ja erityiset prosessilajit niin rikos- kuin siviiliprosessin puolella. Yleisellä siviili- tai rikosprosessilla tarkoitetaan normaalia, täysimuotoista oikeudenkäyntiä, joka jakautuu valmisteluvaiheeseen ja pääkäsittelyyn ja jonka käsittelyssä noudatettaviksi tulevat oikeudenkäymiskaa-ren yleissäännökset. Erityisestä prosessilajista on kyse silloin, kun käsittelyssä noudatetaan olennaisilta osin normaalista menettelystä poikkeavia säännöksiä. Normaalimenettely on pääsääntö, josta poiketaan vain lain säännösten joko niin määrätessä tai salliessa.³⁹ Tirkkonen mukaan vaikka voi olla vaikeaa ratkaista, kuuluuko jokin menettely yleisen siviiliprosessin piiriin vai siviiliprosessin erityisiin lajeihin, tällä epäselvyydellä ei ole käytännön kannalta suurta merkitystä. Pääasia on, että oikeusriitaa käsitellään niitä menettelymuotoja noudattaen, jotka laki on vastaavaa riitaa silmällä pitäen säätänyt.⁴⁰

Suomessa on neljä erilaista siviiliprosessuaalista asiaryhmää: laajat riita-asiat, hakemusasiat, turvaamistoimiasiat ja summaariset riita-asiat. Yleisenä prosessina pidetään laajojen riita-asioiden oikeudenkäyntiä, jonka mukaisessa käsittelyssä pyritään selvittämään juttu yksityiskohtaisesti sekä tosiseikkojen että lainsoveltamisen suhteen.⁴¹ Normaalimuotoinen oikeudenkäyntimenettely on kuitenkin selvissä ja yksinkertaisissa riita-asioissa liian raskas ja yksityiskohtainen, jonka vuoksi tällaisia asioita varten on säädetty summaarisista prosessilajeista, joille on tyypillistä suppeus ja korostettu pyrkimys joutuisuuteen.⁴²

Prosessilainsäädännön tavoitteena on ns. tarkoituksenmukaisuusperiaatteen mukaisesti ollut, että oikeudenkäynnit olisivat varmoja, nopeita ja halpoja – näitä osatekijöitä kutsutaan

³⁷ Virolainen 1995, s. 24.

³⁸ Linna 2012, s. 28.

³⁹ Lappalainen – Hupli 2021 b), s. 1253.

⁴⁰ Tirkkonen 1974, s. 142.

⁴¹ Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 78.

⁴² Lappalainen – Hupli 2021 b), s. 1253.

prosessitavoitteiksi. Prosessin varmuudella tarkoitetaan tavoitetta siitä, että oikeudenkäynnin tulisi antaa mahdollisimman hyvät takeet aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamiseksi. Aineellisesti oikeana pidettävä ratkaisu koostuu kahdesta elementistä: aineellisen, materiaallisen totuuden selvittämisestä sekä lainsoveltamisen virheettömyydestä. Prosessin nopeustavoite tarkoittaa sitä, että asia tulee pyrkiä ratkaisemaan niin nopeasti kuin suinkin on mahdollista ja tämä tavoite on turvattu sekä perustuslaissa että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Kolmas prosessitavoite eli halpuus puolestaan liittyy prosessista johtuviin kustannuksiin. Menettely tulisi järjestää sellaiseksi, että kuluriski ei estäisi ihmisiä hakemasta itselleen oikeutta tuomioistuinlaitoksen kautta.⁴³

Varmuustavoitteeseen kytkeytyy konkreettinen pulma aineellisen totuuden selvittämisestä. Tosiasiallisten tapahtumien selvittäminen edellyttäisi kaikkien asiaan vaikuttavien tosiseikojen täydellistä rekonstruointia, jota ei nykytiedon valossa ole yksinkertaisesti mahdollista tehdä. Mikko Vuorenpään mukaan aineellisen totuuden saavuttamisen mahdottomuudesta seuraa, että oikeudenkäynneissä pitää aina tyytyä *prosessuaaliseen totuuteen*. Tämä tarkoittaa, että tuomio perustetaan niihin faktoihin, joita prosessiaineiston valossa on pidettävä totena.⁴⁴

Prosessin varmuustavoitteen painoarvo suhteessa muiden prosessitavoitteiden (nopeuden ja halpuuden) painoarvoihin vaihtelee riippuen esimerkiksi tarkasteltavasta prosessilajista. Varmuustavoitteen merkitys riippuu siitä, onko sovinto käsiteltävässä asiassa sallittu vai ei. Summaariset riita-asiat ovat niin sanottuja *dispositiivia asioita*, eli juttuja, joissa sovinto on sallittu. Dispositiivisissa jutuissa varmuustavoite on toissijainen suhteessa nopeaan ja edulliseen käsittelyyn jo sen vuoksi, että tuomioistuin on sidottu asianosaisten *prosessitoimiin*. Tällä viitataan muun muassa *vaatimistaakkaan* ja *väittämistaakkaan*. Tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut eikä tuomioistuin saa ratkaisussaan ottaa huomioon sellaisia perusteita, joihin asianosainen ei itse ole vedonnut.⁴⁵ Asianosaisten vastuulle jää tällöin itse määritellä, minkä vaatimusten ja seikkojen rajoissa he oikeussuojaa haluavat. Kyse on tällöin asianosaisten *määräämisperiaatteesta*, jonka mukaan

⁴³ Vuorenpää 2023, s. 64–66.

⁴⁴ Vuorenpää 2023, s. 67–68.

⁴⁵ Vuorenpää 2023, s. 68–69.

asianosaiset määrittävät itse prosessitoimillaan sen, mikä ”asia” on oikeudenkäynnin kohteena ja näin ollen tuomioistuimessa käsiteltävänä.⁴⁶

3.2. Summaarisen riita-asian prosessi

3.2.1. Prosessin luonne

Summaarisissa riita-asioissa on kyse selvistä ja yksinkertaisista asioista, joissa tuomioistuimeen turvaudutaan lähinnä siksi, että velkoja saisi täytäntöönpanoperusteen saatavalleen. Täysimuotoinen oikeudenkäynti olisi tällöin jutun laatuun nähden liian hidas ja kallis menettely.⁴⁷ Summaarisen prosessin käyttöala on rajattu koskemaan vain sellaisia oikeusriitoja, jotka eivät asian intressin luonteen vuoksi vaadi syväluotaavaa tutkimusta. Tästä johtuen ainoastaan dispositiiviset jutut voivat kuulua summaarisen prosessin piiriin.⁴⁸ Vastaajalla on mahdollisuus perustellulla riitauttamisella poistaa asialta sen summaarinen luonne, jolloin menettely muuttuu summaarisesta normaalin riita-asian käsittelyksi.⁴⁹ Asian ”elinkaari” on tällöin erityisen riippuvainen vastaajan aktiivisuudesta ja jälleen myös käänteisesti katsottuna passiivisuudesta. Huomionarvoista on, että summaarisen asian riitautuessa, käsittelyä jatketaan täysitutkintaisessa järjestyksessä, jolloin käsittelyn riipeys sekä kohtuuhintaisuus jäävät toissijaisiksi tavoitteiksi suhteessa asian ”oikeaan” ratkaisuun. Tämä ilmenee jo oikeudenkäyntikuluissa, joita ei tarvitse riitautetuissa summaarisissa asioissa vaatia oikeusministeriön asetuksen mukaisesti.⁵⁰

Siviiliprosessin summaaristen asioiden pääryhmän ovat muodostaneet riidatonta saatavaa koskevat perintäprosessit.⁵¹ Summaariset riita-asiat ovat tyypillisesti vesi-, sähkö- ja puhelinlaskuja, huoneenvuokrasaatavia, luottokorttilaskuja sekä muita vastaavia, määrältään ja intressiltään pienehköjä velkomusasioita. Huomattavaa kuitenkin on, ettei summaariselle asialle ole säädetty rahamääräistä ylärajaa. Menettelyn piirissä käsiteltävien saatavien edellytykset on tyhjentävästi lueteltu OK 5:3.1:ssä (*tietyn määräinen saaminen, hallinnan tai rikkoutuneen olosuhteen palauttaminen tai häätö edellytyksellä, että ettei asia ole kantajan käsityksen mukaan riitainen*). Keskustelua onkin aiheuttanut kysymys siitä, olisiko

⁴⁶ Helenius – Linna 2024, s. 23. Pääsäännöstä huolimatta tuomioistuinten tutkimisvelvollisuuteen vaikuttaa nykyään EU:n lainsäädäntö, erityisesti kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista annettu neuvoston direktiivi (93/13/ETY), ns. sopimusehtodirektiivi. Aiheesta lisää jaksossa 5.2.1.

⁴⁷ Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 79.

⁴⁸ Tirkkonen 1974, s. 142.

⁴⁹ Linna 2022 a), s. 18.

⁵⁰ Ks. oikeusministeriön asetus (1311/2001).

⁵¹ Lappalainen 1995, s. 14.

Suomessa tarpeellista säätää summaaristen riita-asioiden menettelyn ohella pienehköjä riita-asioita koskevasta menettelystä.⁵² Teema nousi erityisen ajankohtaiseksi vuonna 2023 oikeusministeriön julkaistua arviomuistion pienriitamenettelyistä.⁵³ Lausuntokierroksella keskeiset sidosryhmät suhtautuivat myönteisesti menettelystä säätämiseen⁵⁴ ja huhtikuussa 2024 oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan pienten riita-asioiden menettelyä.⁵⁵

Summaaristen riita-asioiden määrä on viime vuosina ollut 300 000–400 000 asian luokkaa vuodessa.⁵⁶ Esimerkkinä summaaristen asioiden määrästä suhteessa muihin riita-asioihin, kärjäoikeuksiin saapui vuonna 2022 yhteensä 383 343 riita-asiaa, joista summaarisia riita-asioita oli 375 039 eli noin 98 prosenttia.⁵⁷ Määrä ei ole lainkaan poikkeuksellinen. Vuosina 2017–2019 kärjäoikeuksiin saapui yli 400 000 summaarista riita-asiaa vuodessa.⁵⁸ Käsittelemäärästä ei tietenkään voida vetää yksiselitteisiä johtopäätöksiä kärjäoikeuksien työkuormasta summaaristen asioiden ja laajojen riita-asioiden välillä. Summaarisille prosesseille on tyypillistä yksinkertaistettu sekä joutuisa menettely ja tutkinnassa ei pyritäkään täydellisyyteen, vaan se on suppeaa normaaliprosessiin verrattuna.⁵⁹

Kuten jaksosta 3.1.2. käy ilmi, summaariset prosessit luokitellaan vanhastaan erityisiin prosessilajeihin. Puhuttaessa erityisestä prosessilajista on otettava huomioon vuoden 1993 alioikeusuudistus, jonka yhtenä funktiona oli erityisistä summaarisista prosessinlajeista – maksamismääräysmenettelystä ja lainhakumenettelystä – luopuminen. Aiemmin summaariset siviiliprosessilajit oli erotettu oikeudenkäymiskaaren prosessista erillisiksi instituutioikseen, mutta uudistus toi summaariset prosessit osaksi oikeudenkäymiskaaren 5 ja 6 luvuissa säänneltyä yleistä siviiliprosessia. Lappalainen katsoo, että ei ole täysin yksiselitteistä, onko summaarisen riita-asian menettelyä pidettävä siviiliprosessin erityisenä prosessilajina vai yleisessä siviiliprosessissa käsiteltävänä asiana, jonka prosessissa noudatetaan kuitenkin tiettyjä erityissäännöksiä. Lappalaisen mukaan summaaristyyppiseksi luokiteltavaa prosessia ei ole

⁵² Helenius – Linna 2024, s. 185. Ks. lisää OMML 2023:1.

⁵³ OMML 2023:1.

⁵⁴ OMML 2024:8, s. 10.

⁵⁵ OM 11.4.2024, s. 1.

⁵⁶ Helenius – Linna 2024, s. 185.

⁵⁷ Tuomioistuinlaitoksen tilastoja:

<https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tilastoja.html>

⁵⁸ OM 2020:4, s. 38

⁵⁹ Virolainen 1995, s. 65.

hävitetty prosessijärjestelmästä, vaan pikemminkin voidaan katsoa, että uudistuksen myötä normaalin ja summaarisen siviiliprosessin välinen raja on *häivytetty*.⁶⁰

OK:n säännökset eivät siis pakota valitsemaan joko summaarista tai normaalia prosessia, vaan ne antavat mahdollisuuden käsitellä asian kevennetyssä prosessissa, mikäli tietyt konkreettiset ”summaarisuusedellytykset” täyttyvät.⁶¹ Risto Koulun mukaan summaarisuuden ympärillä vallitsevan monitulkintaisuuden osalta selkeämpään kielenkäyttöön päästään, mikäli summaarisuus ymmärretään riidattoman maksuvelvollisuuden vahvistamiseksi tavalla, joka avaa tien myöhempään erityistäytäntöönpanoon, ulosottoon.⁶²

3.2.2. Määrittely laissa

Summaarinen riita-asia määritellään OK 5:3:ssä. Lainkohdan 1 momentin mukaan summaarisena riita-asiana pidetään asiaa, joka koskee

- 1) *tietyn määräistä saamista,*
- 2) *hallinnan tai rikkoutuneen olosuhteen palauttamista taikka*
- 3) *häättöä.*

Lisäedellytyksenä on, että kantaja ilmoittaa, *ettei asia ole hänen käsityksensä mukaan riitainen*. Haastehakemukseen ei tarvitse lainkohdan mukaan liittää todisteita, mutta kantajan tulee vaatimuksensa tueksi mainita ne seikat, joihin vaatimus välittömästi perustuu sekä täsmällisesti yksilöitävä se sopimus, sitoumus tai muu kirjallinen todiste, johon hän vetoaa.

Kirjallinen haastehakemus voidaan tuoda käräjäoikeuden kansliaan tai se voidaan toimittaa kansliaan konekielisenä, postitse, telekopiona tai sähköpostina.⁶³ Tosin oikeushenkilöille, elinkeinonharjoittajille, ammattimaista perintätoimintaa harjoittaville luonnollisille henkilöille sekä oikeudenkäyntiasiamiehille ja -avustajille on asetettu laissa lisäedellytys hakemuksen toimittamisesta sähköisesti. Muulla tavalla toimitettu haastehakemus jätetään tutkimatta ja näin ollen esimerkiksi sähköpostitse lähetetty haastehakemus ei kelpaa asian vireille panemiseksi (OK 5:3a). Laki asettaa lisäedellytyksiä myös kuluttajaluottoja koskeville vaatimuksille. Tällöin haastehakemuksessa tulee ilmoittaa myös luoton määrä tai luottoraja, sopimuksen voimassaoloaika, luoton korko, yksilöidyt luottokustannukset ja muut kulut sekä

⁶⁰ Lappalainen 1995, s. 14.

⁶¹ Ibid.

⁶² Koulun 2000, s. 1183.

⁶³ HE 190/2017 vp, s. 4.

luoton todellinen vuosikorko. Lisäksi hakemuksessa on mainittava, onko luottosopimus tehty kuluttajansuojalain edellyttämällä tavalla ja onko kyse kertaluotosta vai jatkuvasta luotosta (OK 5:3.2).

Summaarista riita-asiaa koskevat säännökset ovat hajallaan oikeudenkäymiskaaren eri luvuissa. Perussäännöksen (OK 5:3) lisäksi sääntelyä on muun muassa lain 10 luvussa, 11 luvussa, 12 luvussa, 15 luvussa ja 21 luvussa. Koska seuraavassa jaksossa käydään läpi summaarisen riita-asian prosessin kulkua ja näin ollen myös siihen liittyvää oikeudenkäymiskaaren sääntelyä, keskitytään tässä jaksossa pääosin muihin menettelyä säänteleviin lainkohtiin.

Oikeuspaikka määritellään OK 10:17a:ssä, jonka mukaan summaaristen riita-asioiden käsittely on keskitetty yhdeksään käräjäoikeuteen. Oikeuspaikkasäännöstä täsmentää OK 10:19.3, jonka mukaan oikeuspaikkasopimus jätetään ottamatta huomioon, mikäli asia käsitellään ja ratkaistaan summaarisena riita-asiana. Oikeudenkäymiskaaren 15 luvussa säädetään *asiamiehen pätevyysvaatimuksista*. OK 15:2.1:n mukaan oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Pääsääntöön on kuitenkin henkilön asemaan ja asian laatuun liittyviä poikkeuksia. Asian laatuun liittyvä poikkeus merkitsee, etteivät kaikki oikeudenkäyntiasiat ole yhtä vaativia. Summaarinen riita-asian ollessa käsillä, muukin kuin edellä mainittu henkilö kelpaa oikeudenkäyntiasiamieheksi ja -avustajaksi. Tällöin edellytetään, että kyseessä on rehellinen sekä tehtävään sopiva ja kykenevä täysi-ikäinen henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu (OK 15:2.4).⁶⁴ OK 21:8c:ssä säädetään *oikeudenkäyntikulusta*, joista lainkohdan mukaan annetaan tarkempia määräyksiä oikeusministeriön asetuksessa (1311/2001), jossa oikeudenkäyntikulut on taulukoitu.

3.2.3. Prosessin kulku

Seuraavaksi kuvataan tiivistetysti summaarisen riita-asian prosessin kulku asian vireille tuloista ratkaisuvaiheeseen. Menettely käynnistyy, kun 1) *kantajan haastehakemus saapuu käräjäoikeuteen* (OK 5:1). Menettelyn aloittanutta henkilöä, joka vaatii tuomioistuimelta oikeussuojaa toista vastaan, kutsutaan siviiliprosessissa kantajaksi ja osapuolta, jota vastaan

⁶⁴ Linna 2012, s. 32–33.

oikeussuojaa haetaan, vastaajaksi.⁶⁵ Summaarinen riita-asia pannaan vireille tavanomaista suppeammalla haastehakemuksella.

Kantajan tulee haastehakemuksessaan yksilöidä itsensä sekä muut asianosaiset niin selvästi, ettei epäselvyyttä asianosaisista pääse syntymään.⁶⁶ Haastehakemuksessa on ilmoitettava muun muassa asianosaisten nimet ja kotipaikat (OK 5:2.2). Mikäli haastehakemus on näiltä osin puutteellinen, tuomioistuimen on tarvittaessa kehotettava kantajaa täydentämään hakemustaan (OK 5:5.1). Jos haastehakemus täyttää sille säädetty edellytykset, 2) *käräjäoikeus antaa haasteen* (OK 5:8). Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan kanteeseen kirjallisesti määräajassa haasteen tiedoksiannosta (OK 5:11.1). Haaste annetaan tiedoksi vastaajalle todisteellisesti siten kuin tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä säädetään OK:n 11 luvussa. Todisteellisia tiedoksiantotapoja ovat todisteellinen postitiedoksianto, puhelintiedoksianto ja haastemiestiedoksianto.⁶⁷

Haasteessa vastaajalle ilmoitetaan, että jos vastaaja ei vastaa tai esitä perustetta kiistämisenleen taikka jos hän kiistämisensä tueksi vetoaa sellaiseen perusteeseen, jolla ei ole vaikutusta asian ratkaisemiseen, 3) *kanne hyväksytään yksipuolisella tuomiolla* (OK 5:13). Asian päättyessä yksipuoliseen tuomioon, vastaajan on mahdollista hakea takaisinsaantia 30 päivän kuluessa siitä lukien, kun hän on saanut todisteellisesti tiedon yksipuolisesta tuomiosta (OK 12:15.1). Kantajan muutoksenhakuine yksipuoliseen tuomioon on puolestaan valitus hovioikeuteen. Yksipuolinen tuomio on takaisinsaantiajasta huolimatta täytäntöönpanoperuste ja voidaan 4) *panna täytäntöön* ulosottoakaaren (705/2007) 2 luvun 9 §:n mukaan kuten lainvoimainen tuomio. Usein velallinen saakin yksipuolisesta tuomiosta tiedon nimenomaan ulosottoviranomaiselta asian edettyä perintään.

Edellä on kuvattu prosessi yksinkertaistettuna oletuksella, että vastaaja pysyy passiivisena eikä kanne ole perusteeton. Selvennettäköön prosessin kulkua siis myös tilanteissa, joissa olosuhteet ovat erilaiset. Mikäli riidattomana velkomusasiana käräjäoikeuteen tullut kanne on selvästi perusteeton, se hylätään tuomiolla vastaajan vastauksesta riippumatta (OK 5:13.1). Jos vastaaja taasen myöntää kanteen, asiassa annetaan yksipuolisen tuomion sijasta tuomio (OK 5:27.1). Vastaajan kiistäessä kanteen asia muuttuu laajaksi riita-asiaksi, eli

⁶⁵ Jokela 2012, s. 3.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ HE 190/2017 vp, s. 4.

käsittely jatkuu varsinaisessa riita-asian oikeudenkäyntimenettelyssä. Kantaja ja vastaaja voivat myös asian vireillä ollessa solmia sovintosopimuksen, jonka perusteella asia ratkaistaan vahvistamalla sovinto (OK 5:27.1). Mikäli vastaaja tekee prosessin aikana kantajalle kanteessa vaaditun suorituksen, tällä ei ole enää intressiä menettelyn jatkamiselle. Tällöin kantaja voi tuomioistuinlain (673/2016) 19 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan peruuttaa kanteensa, jolloin asian käsittely jätetään sillensä. Kanteen peruutus eroaa kanteesta luopumisesta – kanteesta luopumisessa on kyse siitä, että kantaja ilmoittaa, että kanne voidaan hylätä joko kokonaan tai osittain (OK 5:13.1). Hylättäessä kanteen tuomiolla ratkaisu saa oikeusvoiman, jolloin kantaja ei voi enää uudelleen panna vireille kannetta, joka koskee samaa asiaa. Kanteen peruuttaminen ei sen sijaan estä asian käsittelyä vastaisuudessa ja kantaja voi halutessaan esittää samat vaatimukset myöhemmin uudestaan samaa vastaajaa vastaan.⁶⁸

3.3. Summaarisen menettelyn historia Suomessa

3.3.1. Lainhakumenettely

Keskiajan Ruotsi-Suomessa kuninkaan käskynhaltija sai selvissä tapauksissa suoraan määrätä täytäntöönpanon tapahtuvaksi ja vain riitaiset asiat joutuivat tuomioistuimen käsitte-lyyn. ”Selvinä asioina” pidettiin esimerkiksi häätöä, omankäden oikeudella saadun hallinnan palauttamista sekä asiakirjaperusteisia selviä saatavia. Sääntely vahvistettiin vuoden 1669 eksekuutiosäännössä, vuoden 1734 yleislain ulosottokaareissa ja lopulta vuoden 1895 ulosottolaissa (37/1895). Asioiden käsittelyn siirtymiseen tuomioistuimilta hallinnollisille viranomaisille ja myöhemmin lääninhallituksille ja maistraateille vaikutti maalaistuomioistuinten tehottomuus käsitellä kiireellisyyttä vaativia asioita – hallinnolliset viranomaiset olivat helpommin velkojen saavutettavissa. Ulosottolain prosessit säilyttivät asemansa aina vuoden 1993 alioikeusuudistuksen voimaantuloon asti.⁶⁹

Ensimmäinen suomalainen summaarinen menettely oli lainhakumenettely, josta säädettiin ulosottolain 2 luvussa. Lainhakuasioita käsitelivät ulosotonhaltijat eli lääninhallitus ja maistraatti. Lainhakumenettelyssä voitiin vaatia maksua saatavasta, kun velkomus perustui velkakirjaan tai muuhun kirjalliseen saamistodisteeseen. Lainhakua koskeva hakemus oli tehtävä kirjallisesti ja saamistodiste oli liitettävä hakemukseen alkuperäisenä tai oikeaksi todistettuna jäljennöksenä.

⁶⁸ Lappalainen 1995, s. 414–417.

⁶⁹ Virolainen 1995, s. 66.

Mikäli velallinen laiminlöi vastata hakemukseen, asia ratkaistiin velkojan esiin tuomilla perusteilla. Velallisen oli mahdollista myös vastauksessaan kiistää vaatimus. Jos kiistämisen perusteena oli se, että velallinen "kieltää käsialansa ja kirjansa", asia tuli ulosottolain mukaan riitaiseksi, jollei velallisen allekirjoitus ollut julkisen notaarin oikeaksi todistama. Asia tuli riitaiseksi myös, mikäli velallinen väitti, ettei asiakirja, johon velkomus perustui, sitonut häntä sen vuoksi, että hänet oli pakotettu tai vietetty se antamaan. Edellytyksenä oli, että vastaaja pystyi esittämään todennäköisiä perusteita väitteensä tueksi. Lain mukaan velkojalle tuli varata tilaisuus vielä vastineen antamiseen velallisen vastauksen johdosta. Ulosotonhaltijan tuli ratkaista asia velvoittamalla velallisen maksamaan saatava, mikäli sellaisia seikkoja ei ollut, joiden perusteella asiaa olisi pidetty riitaisena.⁷⁰

3.3.2. Maksamismääräysmenettely

Tutkielmassa esitetty tutkimuskysymys vahingonkorvausvaateen mahdollisuudesta tulla käsitellyksi summaarisessa menettelyssä ei ole lainkaan tuulesta temmattu, kun vertaa voimassa olevaa sääntelyä nykyään jo kumottuun maksamismääräysmenettelyyn.

Maksamismääräysmenettelystä säädettiin vuoden 1955 maksamismääräyslaissa (319/54). Menettelyn hyödyntäminen oli lainhakumenettelyyn verrattuna huomattavasti vilkkaampaa ja esimerkiksi vuonna 1992 alioikeuksiin saapui 270 000 maksamismääräysasiaa.⁷¹ Lain 2 §:n mukaan maksamismääräyksen antoi kihlakunnanoikeudessa kihlakunnantuomari tai kärjätuomari ja raastuvanoikeudessa raastuvanoikeuden puheenjohtaja tai raastuvanoikeuden määräyksestä muu lakimiesjäsen. Maksamismääräys voitiin lain 1 §:n mukaan antaa tietyn rahamäärän käsittävstä saamisesta, jota koskevaa kannetta olisi ajettava yleisessä alioikeudessa. Tutkimuksen kannalta erityisen merkityksellistä on, että lainkohdan mukaan, mikäli saaminen koski vahingonkorvausta, maksamismääräys voitiin antaa sillä edellytyksellä, että asianosaisten kesken oltiin tehty sopimus korvauksesta ja vaatimus perustui tuohon sopimukseen.

Maksamismääräys voitiin lainhakumenettelystä poiketen perustaa velkakirjan tai muun kirjallisen sitoumuksen perusteella myös laskuun, joka osoitti saamisen määrän ja perusteen. Mikäli velallinen vastusti maksamismääräyksen antamista, tuomioistuin ei ryhtynyt

⁷⁰ HE 15/1990 vp, s. 10.

⁷¹ Virolainen 1995, s. 67.

tutkimaan asiaa syvemmin, vaan asia raukesi. Toinen lainhakumenettelystä poikkeava linjaus oli, että maksamismääräystä koskeva hakemus voitiin tehdä kirjallisen lisäksi myös suullisesti tuomioistuimen kansliassa.⁷²

3.3.3. Vuoden 1993 alioikeusuudistus

Vuoden 1993 alioikeusuudistuksen menettelypuolen konkreettisesti näkyvimpänä sekä periaatteellisesti merkittävimpänä seurauksena oli oikeudenkäynnin jakaminen kahteen vaiheeseen, *valmisteluun* ja *pääkäsittelyyn*. Jako tarjosi mahdollisuuden sulauttaa summaariset asiakirjaprosessit osaksi yleistä alioikeusmenettelyä.⁷³ Selvien ja riidattomien velkomusasioiden ripeä käsittely toteutettiin alioikeusuudistuksessa yleistä siviiliprosessimenettelyä kehittämällä niin, ettei edellä mainittuja erityisiä summaarisia prosessinlajeja – maksamismääräysmenettelyä ja lainhakumenettelyä – enää tarvittaisi. Uudistuksen myötä velkojan ei enää tarvinnut itse arvioida, oliko hänen asiassaan kyse siviiliprosessista vai summaarisesta menettelystä vaan prosessin käynnistyttyä jäi tuomioistuimen tehtäväksi arvioida se, riittikö jutun käsittelyyn suppea vai täysitutkintainen prosessi. Tällöin jo tavanomainen siviiliprosessi mahdollisti kiireellisten ja selvien asioiden joustavan tutkinnan, mikä oli omiaan selventämään lainkäyttömekanismin toimintaa.⁷⁴

Lain esitöiden mukaan maksamismääräysmenettelyn oli tarkoitus jäädä muuttumattomana sellaisenaan erillisenä prosessina edelleen voimaan. Pidettiin tarkoituksenmukaisena vertailla ehdotettua menettelyä ja maksamismääräysmenettelyä käytännössä ja näin saatujen kokemusten jälkeen päättää, mitä erilliselle maksamismääräysmenettelylle tehdään.⁷⁵ Laki-valiokunta ei kuitenkaan pitänyt hallituksen esitykseen antamassaan mietinnössä kahden rinnakkaisen menettelyn käyttämistä tarkoituksenmukaisena ratkaisuna ja lopulta maksamismääräysmenettelyä koskevat säännökset kumottiin (L 593/1993) ja menettely korvattiin uudella summaarisella menettelyllä.⁷⁶

Lainhakua koskeva ulosottolain 2 luku sekä maksamismääräysmenettelyä koskevat säännökset siis kumottiin alioikeusuudistuksen yhteydessä ja ne korvautuivat uudella summaarisella menettelyllä. Alioikeusuudistuksessa summaaristen prosessien järjestelmä muuttui

⁷² HE 15/1990 vp, s. 10.

⁷³ Lappalainen 1994, s. 12.

⁷⁴ Virolainen 1995, s. 67.

⁷⁵ HE 15/1990 vp, s. 10.

⁷⁶ LaVM 16/1990 vp, s. 3.

merkittävästi – ne lakkautettiin erillisinä prosessimenettelyinä ja sulautettiin osaksi uutta siviiliprosessia. Omaksuttiin niin sanottu ”yhden luukun malli” tai ”suppilomalli”, jonka mukaan kaikki siviiliasiat tulevat vireille samalla tavoin ja asian laadusta riippuu, miten käsittely kärjäoikeudessa etenee. OK 5 lukuun otettiin säännökset, joiden mukaan summaariset asiat voidaan käsitellä normaalia kevyemmässä menettelyssä. Uudistus siirsi ulosotonhaltijan toimivaltaan kuuluneet summaariset prosessit kärjäoikeudelle, mikä oli yhteydessä ulosotonhaltijaportaan lakkauttamista koskevaan uudistusprosessiin.⁷⁷

Voimassa oleva summaaristen riita-asioden menettely on ollut käytössä vuoden 1993 alioikeusuudistuksesta lähtien. Ennen alioikeusuudistusta velkojalla oli käytettävissään normaalin oikeudenkäynnin vaihtoehtona lukuisia erityisiä prosesseja saatavan perimiseksi oikeusteitse. Keinoina olivat kärjäoikeuden kansliakäsittelynä käytävä maksamismääräysmenettely, normaalia nopeampi vekseli- ja shekkiprosessi alioikeudessa, kirjallinen lainhakumenettely ulosotonhaltijan luona ja mikäli kyseessä oli osamaksuvelka, velkojalla oli mahdollisuus kääntyä suoraan ulosottomiehen puoleen ja saada asia ratkaistuksi ja täytäntöönpanuksi erityisessä tilitysmenettelyssä.⁷⁸ Uudistetussa menettelyssä velkoja saa joutuisammin täytäntöönpanoperusteen saatavalleen ilman, että velallinen voi pelkällä perusteettomalla vastustamisella saada prosessin raukeamaan.⁷⁹

3.3.4. Nykytila

Kuten edellä on selvennetty, voimassa oleva menettely on ollut käytössä 1990-luvun alioikeusuudistuksesta lähtien. Keskeisin muutos prosessiin tapahtui vuonna 2019, kun summaaristen riita-asioden käsittely keskitettiin lakimuutoksella yhdeksään kärjäoikeuteen, jonka myötä summaarisia riita-asioita tutkitaan vain Ahvenanmaan, Itä-Uudenmaan, Helsingin, Kymenlaakson, Lapin, Oulun, Pirkanmaan, Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen kärjäoikeuksissa. Keskittämisen tavoitteena oli hallituksen esityksen (HE 190/2017 vp) mukaan työtapojen yhdenmukaistaminen ja tehokkaampi kehittäminen. Esitöiden mukaan asioita käsittelevien yksikköjen väheneminen vähentäisi summaaristen riita-asioden käsittelyn keston eroavaisuuksia eri kärjäoikeuksien välillä.⁸⁰

⁷⁷ Lappalainen – Hupli 2021 c), s. 1255.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Vrt. maksamismääräysmenettely.

⁸⁰ HE 190/2017 vp, s. 17.

Summaarisia riita-asioita koskevan oikeudellisen keskustelun keskiössä on 2000-luvulla ollut käsittelyn siirtäminen käräjäoikeuksista ulosottoviranomaiselle. Jyrki Virolainen kritisoi alioikeusuudistuksen jälkimainingeissa sitä, miksei Suomessa tarkasteltu mahdollisuutta siirtää summaarisia riita-asioita tuomioistuinprosessista ulosottoviranomaiselle. Virolaisen mukaan tällainen menettely keventäisi ruuhkautuneen tuomioistuinlaitoksen taakkaa, jolloin alioikeudet voisivat keskittyä vaativimpien riita-asioiden käsittelyyn.⁸¹

Muutosehdotus nousi virallisaineistoissa esille ensin Ulosotto 2000 -toimikunnan mietinnössä⁸² sekä Tuomioistuimet 2000-luvulle perusselvityksessä⁸³. Ulosotto 2000 -toimikunnan mietintö asetti tavoitteeksi sen, että selvät ja riidattomat rahasaatavat perittäisiin ripeästi, yksinkertaisesti sekä edullisesti vaarantamatta kuitenkaan velallisen oikeusturvaa.⁸⁴ Mietinnössä hahmoteltiin yksipuolisen ulosoton mahdollisuutta, jossa velkoja antaisi velalliselle maksukehotuksen ja mikäli velallinen pysyisi passiivisena, velkoja voisi hakea ulosottoa.⁸⁵

Seuraavaksi tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea esitti vuonna 2003 summaaristen asioiden siirtämistä käräjäoikeuksista ulosottolaitoksen tehtäväksi perustellen siirtoa muun muassa osapuolten aseman paranemisella perinnästä aiheutuvien kustannusten vähentyessä, järjestelmän yksinkertaistuessa sekä perinnän nopeutuessa.⁸⁶ Asioiden siirtäminen ei kuitenkaan toteutunut komitean esittämällä tavalla ja summaariset asiat päädyttiin kehittämistyöryhmän esityksen mukaisesti säilyttämään entisellä tavalla käräjäoikeuksissa.⁸⁷ Uudistuksen tarve nousi uudelleen keskusteluun vuonna 2014, kun oikeusministeriön selvityksessä ehdotettiin jälleen summaaristen riita-asioiden käsittelyn siirtämistä ulosottoviranomaiselle.⁸⁸ Muun muassa lausuntopalautteessa esiin tuotujen seikkojen perusteella päädyttiin kuitenkin siihen lopputulokseen, ettei velkomusasioiden käsittelyn siirtäminen ulosottoon ollut mahdollista velallisen oikeusturvaa vaarantamatta.⁸⁹

Muutosehdotus on saanut osakseen kielteisiä mielipiteitä. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean vuoden 2003 mietinnön mukaan riidatonta saatavaa koskevien asioiden käsittely

⁸¹ Virolainen 1995, s. 69.

⁸² KM 1998:2, s. 350–374.

⁸³ OM 30.9.1998, s. 6–7.

⁸⁴ KM 1998:2, s. 350.

⁸⁵ KM 1998:2, 350–374. Ks. aiheesta lisäksi Koulu 2000.

⁸⁶ KM 2003:3, s. 19.

⁸⁷ OM 2006:15, s. 67.

⁸⁸ OMSO 52/2014, s. 135.

⁸⁹ HE 190/2017 vp, s. 17.

käräjäoikeudessa on selkeästi tuomiovallan piiriin kuuluva tehtävä eikä niiden siirtäminen pois tuomioistuimista ole tästä syystä periaatteellisesti täysin ongelmatonta.⁹⁰ Koulu pohtii, että yksipuolinen ulosotto mietinnön (KM 1998:2) hahmottelemassa muodossa kallistaisi vaakaa liikaa velkojan puoleen: velallisen oikeussuoja heikkenisi toisen summaarisen prosessin puolustautumismekanismin kadotessa. Velkojan saaman kontrollin seurauksena velallisen oikeussuoja muuttuisi Koulun mukaan jälkikäteiseksi eli velallisen aloitetta, hänen nostamaansa kannetta, edellyttäväksi.⁹¹

Ulosottolaitokseen liittyvä debatti on leimannut summaaristen riita-asioiden kehittämistä koskevaa keskustelua 1990-luvun lopusta lähtien. Tutkimuksen aiheen kannalta kiintoisampaa on kuitenkin summaarisen menettelyn yhteydessä erityisesti viime vuosina puhuttanut teema – pienriitamenettelyt. Menettelyllä tarkoitetaan pieniä rahamääriä koskeville riidoille tarkoitettua yksinkertaistettua, kevennettyä oikeudenkäyntimenettelyä. Prosessin tarvetta on pohdittu useaan kertaan, sillä summaarisen riita-asian riitautuessa, Suomessa on tällä hetkellä mahdollisuutena ainoastaan raskas ja kallis laajan riita-asian menettely.⁹² Askelia kohti menettelystä säätämistä on otettu tutkielman valmistumisen aikana.⁹³ Pienriitamenettelystä kuitenkin lisää jaksossa 4.3.

Kaijus Ervasti arvioi, että riitajutut ovat alioikeusuudistuksen jälkeisenä aikana muuttuneet laajemmiksi ja vaikeammiksi. Kaikkein yksinkertaisimmat velkomusasiat ovat pudonneet pois pääkäsitteistä.⁹⁴ Riita-asioiden vähenemiselle pitkällä aikavälillä on toki monia syitä. Näistä yhtenä Ervasti mainitsee oikeudenkäyntien kustannusten nousun. Vaikka myöhemmin 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvulla tehdyissä uudistuksissa pyrittiin alentamaan oikeudenkäyntien kuluja, vuoden 1993 alioikeusuudistus tosiasiaassa lisäsi oikeudenkäyntikuluriskiä.⁹⁵ Vaikka kansainvälisessä vertailussa suomalainen rikosprosessi on maailman kärkeiluokkaa, on suomalainen riita-asian oikeudenkäynti sen sijaan kerta toisensa jälkeen osoittautunut vertailussa sekä hitaaksi että hintavaksi.⁹⁶

⁹⁰ KM 2003:3, s. 146.

⁹¹ Koulu 2000, s. 1192–1193.

⁹² Pienriitamenettelyn tarpeesta ja mahdollisuuksista Suomessa ks. oikeusministeriön arviomuistio OMML 2023:1.

⁹³ Ks. OMML 2024:8.

⁹⁴ Ervasti 2009, s. 33.

⁹⁵ Ervasti 2009, s. 6.

⁹⁶ Helenius – Linna 2024, s. 141.

4. VAHINGONKORVAUSVAATIMUKSET SUMMAARISESSA MENETTELYSSÄ

4.1. Arviointia oikeustilasta

Summaarisen riita-asian edellytykset on siis lueteltu OK 5:3:ssä. Lainkohdan ilmaus ”jos asia koskee tietyn määräistä saamista” ei ainakaan sanamuotonsa puolesta selvästi sulje sääntelyn ulkopuolelle vahingonkorvaussaatavaa eikä asiaan oteta liiemmin kantaa muualakaan laissa tai lain esitöissä. Koska voimassa oleva lainsäädäntö ei ota kantaa suuntaan eikä toiseen, tulee tarkastelussa turvautua muihin oikeuslähteisiin, jotta pystytään arvioimaan oikeustilaa onnistuneesti.

Tyypillisiä vahingonkorvausluonteisia vaatimuksia summaarisen riita-asian haastehakemuksessa ovat esimerkiksi korvausvaateet, jotka koskevat huoneistolle vuokrasuhteen aikana aiheutuneita vahinkoja. Tällaisia korvauksia vuokranantajat hakevat usein häätöhakemuksen tai maksamattomia vuokria koskevan hakemuksen liitännäisinä vaatimuksina. Kuten jo johdannosta käy ilmi, tällaisiin vaatimuksiin summaarisessa haastehakemuksessa ei kuitenkaan ole vakiintunutta, johdonmukaista suhtautumista tuomioistuinten ratkaisukäytännössä.

Oikeuskäytännössä problematiikkaan on otettu kantaa muun muassa seuraavissa ratkaisuissa. Ratkaisussa HelHO 2021:13 hovioikeus totesi, että vaikka nykyisessä menettelyssä ei lain sanamuodon mukaan edellytetä vahingonkorvaussaamisen perustumista asianosaisten kesken tehtyyn sopimukseen, lain esitöissä lausuttiin, että ehdotettu säännös vastaa asiallisesti maksamismääräysmenettelyn ja lainhakumenettelyn soveltamisalaa koskevaa säännöstä.⁹⁷ Tapauksessa A Oy oli saattanut summaarisena riita-asiana vireille kanteen, jossa yhtiö oli vaatinut B:ltä kanteen pääomana 1437,20 euroa, jonka perusteina oli hakemuksessa lausuttu seuraavaa:

”Vastaajan poismuuton jälkeen on huoneistossa jouduttu tekemään seuraavia toimenpiteitä vastaajasta johtuvista syistä: huoneiston siivous koska se oli jätetty likaiseksi, asunto tyhjennetty koska sinne oli jätetty tavaraa, lukko on jouduttu sarjoittamaan, kylpyhuoneen tulovesi on jouduttu tulppaamaan.”

⁹⁷ Ks. HE 15/1990 vp, s. 52.

Käräjäoikeus oli katsonut, että kysymyksessä oli oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:n 1 momentin mukainen muu syy olla ottamatta asiaa tutkittavaksi ja täten jätti hakemuksen tutkimatta.

Hovioikeus totesi ratkaisussaan, että asiassa tuli arvioitavaksi, oliko lainsäätäjän tarkoituksena ollut säilyttää uudessa summaarisessa menettelyssä edellytys vahingonkorvaussaimisen perustumisesta asianosaisten kesken korvauksen suorittamisesta ja määrästä tehtyyn sopimukseen lain sanamuodon vaikenemisesta huolimatta.

Hovioikeus katsoi, että yhtiön haastehakemuksen mukainen vahingonkorvausvaatimus oli ollut tutkittavissa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n tarkoittamana summaarisena riita-asiana. Hovioikeus perusteli ratkaisuaan muun muassa sillä, että toisin kuin lainhaussa, velkomuksen ei tarvitse voimassa olevan lainsäädännön sanamuodon mukaan perustua kirjalliseen todistuskappaleeseen ja toisin kuin maksamismääräysmenettelyssä, vahingonkorvausvaatavan osalta ei edellytetä sopimusta korvauksen suorittamisesta ja määrästä. Hovioikeuden mukaan summaarisen menettelyn soveltamisalan edellytyksiksi on lain sanamuodon mukaisesti jäänyt ainoastaan se, että saatava on tietyn määräinen ja velkojan käsityksen mukaan riidaton. Näin ollen lainsäätäjä ei ole hovioikeuden perustelujen mukaan tarkoittanut rajata summaarisen menettelyn soveltamisalan ulkopuolelle vahingonkorvaussaimisia. Tämä hovioikeuden arvio on luonnollisesti aivan erityisen merkityksellinen tutkielman kannalta.

Hovioikeuden arvion mukaan ”selvä ja riidaton saatava” ei edellytä saatavan olevan ennalta määrätty siten, ettei esimerkiksi tietystä sopimussuhteesta johtuvaa *selkeästi määriteltävissä olevaa* korvausvaatimusta voisi kanteella vaatia summaarisessa menettelyssä. Hovioikeus kuitenkin totesi, että vastaajan oikeusturva edellyttää, että hän saa riittävän täsmälliset tiedot vaatimuksen perusteista, jolloin vahingonkorvausvaatimuksen tulee olla yksilöity ja eritelty. Perusteluissaan hovioikeus viittasi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain (595/1993) esitöihin.⁹⁸ Hovioikeus katsoi edellä mainituin perustein, että käräjäoikeuden ei

⁹⁸ HE 79/1993 vp, s. 19: ”...ehdotetaan 4 §:ää muutettavaksi siten, että kantajan ei tarvitse liittää summaarista menettelyä tarkoittavaan haastehakemukseensa sellaista asiakirjaa, johon hän vetoaa. Jotta vastaaja tällöinkin saisi riittävän täsmälliset tiedot häntä vastaan esitetyn vaatimuksen perusteista voidakseen antaa häneltä pyydetyn perustellun vastauksen, pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että haastehakemuksessa on täsmällisesti yksilöitävä se sopimus, sitoumus tai muu kirjallinen todiste, johon kantaja vaatimuksensa tueksi vetoaa. Silloin kun haastehakemukseen ei ole liitetty vaatimuksen perusteena olevaa asiakirjaa, haastehakemuksessa on täsmällisesti yksilöitävä vaatimusten perusteet.”

olisi tullut jättää kannetta tutkimatta sillä perusteella, että vahingonkorvausta koskevaa haastehakemusta ei voida käsitellä summaarisena asiana, vaan kehottaa yhtiötä täydentämään haastehakemustaan vaatimuksen ja sen perusteiden tarkemmaksi yksilöimiseksi.

Jälleen päätelmä toistui Turun hovioikeuden ratkaisussa 26.8.2022 (476, S 22/785), jossa huomautettiin, että lakivaliokunnan asettamissa periaatteissa ei suljettu menettelyn soveltamisalan ulkopuolelle mitään tiettyä saamisen perustetta tai lajia, mikä tukee tulkintaa siitä, että summaarisen menettelyn soveltamisen edellytyksenä on ainoastaan lain sanamuodon mukaisesti saatavan tietynmääräisyys ja riidattomuus.⁹⁹

Asiassa kantaja oli esittänyt summaarisessa haastehakemuksessa tietyn määräisiä vaatimuksia koskien vuokraa, vesi- ja jätemaksuja, sähköä, asunnon siivous- ja kunnostuskuluja sekä perintä- ja oikeudenkäyntikuluja. Haastehakemuksessa oli yksilöity vuokran kohde sekä vuokrasuhteen tiedot. Kanteen mukaan vuokrasopimuksessa oli sovittu, että vuokralaiset tekevät omalla kustannuksellaan taloon täydellisen remontin, minkä perusteella kuukausivuokraa oli alennettu annettua sitoumusta vastaan yhteensä 11 400 euron edestä. Remontti oli kuitenkin jäänyt vuokralaisilta tekemättä, minkä lisäksi vuokranmaksu oli laiminlyöty. Haastehakemuksen mukaan maksukehotuksia oli ollut useita. Hakemuksen täydennyksissä kantaja lausui, että tämän käsitys asian riidattomuudesta perustui siihen, että vastaajat eivät olleet kiistäneet heille lähetettyä laskua. Hovioikeus katsoi, että haastehakemus oli ollut läh- tökohtaisesti tutkittavissa summaarisena riita-asiana, eikä käräjäoikeuden täten olisi tullut jättää kannetta tutkimatta, vaan kehottaa kantajaa täydentämään hakemustaan. Haastehakemuksessa yksilöidyt saatavat olivat tietyn määräisiä ja perustuivat vuokrasopimukseen.

Vastaavaa arviointia ilmensi myös ratkaisu I-SHO 2021:4, jossa hovioikeus katsoi, että vahingonkorvausasioiden käsittelyä ei ole oikeudenkäymiskaaressa rajattu summaaristen riita- asioiden menettelyn ulkopuolelle. Tapauksessa kantaja oli pannut vahingonkorvausta huoneenvuokrasuhteessa koskevan asian vireille summaarisena riita-asiana, jolloin käräjäoikeus oli kehottanut kantajaa määrääjässä korjaamaan haastehakemustaan siten, että se täyttäisi OK 5 luvun 2 §:ssä säädetty laajan riita-asian käsittelyn edellytykset. Kantaja oli ilmoittanut, ettei tämä korjaa haastehakemustaan, koska asia oli hänen käsityksensä mukaan käsiteltävä summaarisena riita-asiana. Käräjäoikeus oli jättänyt kanteen tutkimatta vedoten siihen, että

⁹⁹ LaVM 16/1990 vp, s. 3.

sopimuksen ulkoista vastuuta – kuten vahingonkorvausvastuuta – koskevaa riita-asiaa ei lähtökohtaisesti voitu käsitellä summaarisena riita-asiana, vaan se tuli saattaa vireille laajana riita-asiana.

Hovioikeus perusteli ratkaisuaan todeten, että lain esitöiden mukaan ratkaisevaa asian luonteen ja menettelyn määräytymiselle on kantajan näkemys asian riidattomuudesta ja se, että kysymys on tietyn määräisestä saamisesta. Jälleen hovioikeuden mukaan lain esitöistä ei ilmene, että vahingonkorvausasiat olisi rajattu summaarisen menettelyn ulkopuolelle. Tapauksessa vastaajalle oli lähetetty perintäkirje eikä hän ollut tämän jälkeen riitauttanut saatavaa. Sen vuoksi kantajalla ei hovioikeuden mukaan ollut perustetta katsoa, että asia olisi riitainen. Lisäksi hovioikeus katsoi, että on tarkoituksenmukaista, että huoneenvuokrasuhteen aikana aiheutetuista vahingoista johtuvat huoneiston ennallistamiskustannukset voitaisiin käsitellä summaarisessa riita-asian menettelyssä, vaikka niiden korvaamisesta ei ole tehty sopimusta vuokralaisen ja vuokranantajan kesken – *sikäli kun ne ovat selviä ja riidattomia*. Hovioikeus katsoi edellä mainituin perustein, että kärjäoikeuden ei olisi tullut jättää kannetta tutkimatta.

Jälleen Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 17.1.2022 (34, S 21/1087) katsottiin, ettei kärjäoikeuden olisi tullut jättää vahingonkorvaussaatavaa koskevaa kannetta tutkimatta puoltaen näkemystä siitä, että kyseisiä saatavia voidaan käsitellä summaarisessa riita-asian menettelyssä. Tapauksessa kantaja oli pannut vireille vaatimuksen 9672,11 euron vahingonkorvauksesta summaarisena riita-asiana, jonka perusteena oli vastaajan vuokralaisena aiheuttama vesivahinko. Kärjäoikeus oli ilmoittanut kantajalle, ettei asiaa voitu käsitellä summaarisena riita-asiana, vaan se tulisi panna vireille laajana riita-asiana.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan sitä, että vahingonkorvausasioita voitaisiin käsitellä summaarisina riita-asioina myös ilman niistä tehtyä sopimusta, tukee se, ettei vahingonkorvausasioita koskevaa rajoitusta lisätty oikeudenkäymiskaareen siinäkään yhteydessä, kun maksamismääräyslaki kumottiin. Hovioikeuden mukaan vaikka saatavat ovat yleensä selviä silloin, kun ne perustuvat sopimukseen, saatavaa ei silti voida kategorisesti katsoa epäselväksi vain sillä perusteella, että se ei perustu sopimukseen. Lisäksi hovioikeus huomautti, ettei oikeudenkäymiskaareessa tai sen esitöissäkään saatavan selvyydeltä ole edellytetty sopimuksen olemassaoloa.

Kaikki edellä mainitut ratkaisut ilmentävät lainkäyttäjien johdonmukaista arviota siitä, että vahingonkorvausvaateille on tilaa summaarisessa riita-asian menettelyssä. Ratkaisuissa toistuu päätelmä siitä, että summaarisen menettelyn soveltamisen edellytykseksi on voimassa olevan lainsäädännön sanamuodon mukaisesti jäänyt ainoastaan saatavan tietynmääräisyys ja riidattomuus. Lisäksi *tarkoituksenmukaisuudelle* on annettu merkitystä – ratkaisussa I-SHO 2021:4 hovioikeus arvioi, että on tarkoituksenmukaista, että huoneenvuokrasuhteen aikana aiheutetuista vahingoista johtuvat huoneiston ennallistamiskustannukset voidaan käsitellä summaarisessa menettelyssä ilman niiden korvaamisesta tehtyä sopimusta, mikäli vaateet ovat selviä ja riidattomia.

4.2. Vahingonkorvausvaade maksamismääräysmenettelyssä

Maksamismääräys voitiin kumotun maksamismääräyslain 1 §:n mukaan antaa tietyn rahamäärän käsittävistä saamisesta, jota koskevaa kannetta olisi ajettava yleisessä alioikeudessa. Mikäli saaminen koski vahingonkorvausta, maksamismääräys voitiin antaa sillä edellytyksellä, että asianosaisten kesken *oltiin tehty sopimus korvauksesta* ja vaatimus perustui tuohon sopimukseen.

Irma Lager tarkasteli vahingonkorvausvaateen luonnetta maksamismääräysmenettelyssä vuonna 1988 julkaistussa teoksessaan ennen 90-luvun alioikeusuudistusta aikana, jolloin sekä lainhakumenettely että maksamismääräysmenettely olivat vielä käytössä. Lagerin mukaan huomiota tuli kiinnittää velan sopimussuhteisuuden lisäksi myös muihin seikkoihin, kuten vahingon aiheuttajaan tai korvausvelvollisuuden olemassaoloon esimerkiksi regressivaateen perusteella, sekä vahingonaiheuttajan myötävaikutukseen ja sovitteluun. Lagerin mukaan yksipuolistakaan tuomiota ei tullut tuomita siltä osin, kun kantajan vaatimusta oli pidettävä *ilmeisen perusteettomana*, jonka mahdollisuus on aina todellinen menettelyissä, joissa vaade perustuu korvausta hakevan subjektiiviseen arvioon.¹⁰⁰

Edellytys vahingonkorvaussaatavan käsittelyyn menettelyn piirissä oli lain 1 §:n 2 momentin mukaan saatavan sopimusperusteisuus. Mikäli vahingonkorvauksesta oli sovittu, kyse oli sopimukseen perustuvasta maksuvelvollisuudesta, jonka tuli em. edellytyksen lisäksi olla tietyn määräinen. Syynä vahingonkorvausluontoisten vaateiden jättämiselle lähtökohtaisesti menettelyn ulkopuolelle, oli se, että rikosperusteinen vahingonkorvaus ei kuulunut

¹⁰⁰ Lager 1988, s. 205.

maksamismääräysmenettelynkään käyttöalan piiriin. Rikospäätöistä vahingonkorvausta tuli yksinäänkin toteutettuna ajaa rikosprosessin muodossa, joka ei sopinut yhteen takaisinsaantisäännösten kanssa – velallisen hakiessa takaisinsaantia oltaisiin ajautettu rikosprosessiin, jossa velkojan olisi tullut näyttää velallisen syyllistyneen korvauksen perusteena olevaan rikokseen. Ei pidetty asiallisena sisällyttää tällaisia korvaussaatavia luonteeltaan siviiliprosessuaaliseen maksamismääräysmenettelyyn ja näin rikospäätökset korvaukset jätettiin menettelyn ulkopuolelle. Lisäksi huomattiin, että rajan vetäminen eriluontoisten korvausvaatimusten välille oli mutkikasta, eikä asiaa voitu jättää ratkaistavaksi yksinkertaiseksi prosessiksi tarkoitettuun maksamismääräysmenettelyyn.¹⁰¹

Linna huomauttaa asiantuntija-artikkelissaan, että vahingonkorvaustyyppisten saatavien poissulkemisen alkuperäinen juurisyy poistui, kun OK 14:8:ää muutettiin (L 21/1972). Muutetun säännöksen mukaan, mikäli rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta koskevaa kannetta ajetaan erikseen, noudatetaan, mitä oikeudenkäynnistä riita-asioissa on säädetty (pykälä kumottu lailla 690/1997).¹⁰² Vastaava säännös sisältyy oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin (689/1997), jonka 3:1:n mukaan rikoksesta johtuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta voidaan ajaa syyteasian yhteydessä. Lainkohdan mukaan, mikäli tällaista vaatimusta ajetaan erikseen, noudatetaan, mitä oikeudenkäynnistä riita-asioissa säädetään.

Hallituksen esityksessä (HE 15/1990 vp) todettiin edelleen, että rikosoikeudellinen vastuu ja vahingonkorvausvastuu on selvästi erotettu toisistaan ja näin kummankin vastuun syntyedellytyksiä arvostellaan itsenäisesti. Esitöiden mukaan on yleensä yhdentekevää, täyttyvätkö samalla myös rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisedellytykset; tosin huomioon on otettava myös tilanteet, joissa korvausvelvollisuuden edellytykseksi on asetettu vahingon aiheuttaminen rikollisella teolla. Esimerkkinä vastuuedellytysten erilaisuudesta esityöt mainitsevat korvausvastuun perustumisen tuottamukseen silloin, kun rikosasiassa on kysymys ainoastaan tahallisuudesta.¹⁰³

¹⁰¹ HE 6/1954 vp, s. 2. Ks. lisäksi Linna 2022 b), s. 4 ja Lager 1988, s. 204–205.

¹⁰² Linna 2022 b), s. 4.

¹⁰³ HE 15/1990 vp, s. 101–102.

Vahingonkorvauksen periminen edellytti siis sopimusta, joka sai olla joko suullinen tai kirjallinen.¹⁰⁴ Tällöin korvausvaatimuksen ei suoranaisesti katsottu perustuvan itse vahingon aiheuttamiseen vaan sen korvaamisesta tehtyyn sopimukseen. Täten takaisinsaantikin koski ainoastaan kyseisen sopimuksen olemassaoloa sekä siitä johdettavia oikeuksia ja velvollisuuksia.¹⁰⁵ Ongelmalliseksi muodostui se, voitiinko velkojan ilmoitusta suullisen sopimuksen olemassaolosta pitää riittävänä – Lager toteaa osuvasti, että monikaan velallinen tuskin kun ilmaantui sopimusta todeksi vahvistamaan. Kysymys siitä, oliko vaadittu saatava vahingonkorvausta, ilmeisesti aiheuttikin useimmat menettelyn nojalla tehdyt kantelut.¹⁰⁶

Vaikka vahingonkorvausta voitiin menettelyn piirissä periä sopimuksen perusteella, maksamismääräystä ei kuitenkaan voitu hakea vahingonkorvauksen enimmäismäärästä tehdyn korvaussopimuksen perusteella. Esimerkiksi sopimus, jossa oli sovittu korvauksen ylärajaksi tietty rahasumma, ei oikeuttanut tätä pienemmän määrän perimiseen maksamismääräysmenettelyssä.¹⁰⁷

4.3. Pienriitamenettelyt

4.3.1. Menettelyn tulevaisuudesta Suomessa

Laki ei aseta summaarisen asian saatavalle ylärajaa, tosin tyypillisesti saatavat ovatkin pieniä kuluttajasaatavia ja laskusaatavia. Asian riitautuessa, Suomessa on tällä hetkellä mahdollisuutena ainoastaan raskas ja kallis laajan riita-asian menettely. Useissa Euroopan maissa on erilaisia *small claims* -menettelyjä eli pienriitamenettelyjä vastaamaan tarpeeseen käsitellä vähäisen intressin riitaisia saatavia kevennetyssä menettelyssä.¹⁰⁸ Näissä valtioissa siviili-asioiden korkeaa prosessikynnystä on helpotettu menettelyllä, jonka tavoitteena on huomioida tavallisimmat oikeuksiin pääsyn esteet silloin, kun riidan kohde on määrältään, ts. arvoltaan, matala.¹⁰⁹ Huhtikuussa 2024 Suomessa otettiin konkreettisia askelia kohti kyseisenlaisesta menettelystä säätämistä, kun oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan pienriitamenettelyä. Työryhmän toimikausi päättyy toukokuussa 2025.¹¹⁰

¹⁰⁴ Lager 1988, s. 211.

¹⁰⁵ HE 6/1954 vp, s. 2.

¹⁰⁶ Lager 1988, s. 211.

¹⁰⁷ Lager 1988, s. 204. Lager havainnollistaa asiaa tapauksella, jossa auton vuokraaja oli sopinut vahingon omavastuun ylärajaksi 3000 markkaa ja tällöin pienemmän summan perimistä vahingonkorvauksena laskun perusteella ei hyväksytty. Ks. lisäksi Linna 2022 b), s. 4.

¹⁰⁸ Linna 2021, s. 189.

¹⁰⁹ Rissanen 2021, s. 299.

¹¹⁰ OM 11.4.2024, s. 1.

Pienriitamenettelyllä tarkoitetaan etupäässä pienehköjä rahamääriä koskeville riidoille tarkoitettua yksinkertaistettua ja kevennettyä oikeudenkäyntimenettelyä. Menettelyn pyrkimyksenä on tehdä pienten riita-asioden käsittelystä tuomioistuimessa asianosaisille täysimittaista oikeudenkäyntiä helpompaa, edullisempaa ja ripeämpää.¹¹¹ Keskustelua pienriitamenettelyn tarpeesta Suomessa on käyty useaan kertaan. Oikeusministeriön vuoden 2023 arviomuistiossa pohdittiin pienriitamenettelystä säätämisen tarpeellisuutta.¹¹² Arviomuistio oli lausuntokierroksella 18.1.2023–24.3.2023, jonka tuloksena laadittiin tiivistelmä lausunnonantajien arvioista.¹¹³ Tiivistelmän mukaan enemmistö lausunnon antaneista tahoista kannattaisi pienriitamenettelyä säätämistä taikka suhtautuisi myönteisesti asian jatkovalmisteluun. Lausunnonantajat yhtyivät vuoden 2023 arviomuistiossa selvitettyyn tilannekuvaan, jonka mukaan kuluriski ja prosessin kesto saattavat vähentää yksilöiden halukkuutta viedä erityisesti pienen intressin riita-asioita tuomioistuimen ratkaistavaksi. Samojen syiden katsottiin myös laskevan halukkuutta riitauttaa kanteita erityisesti kuluttajien, pienyritysten ja työntekijöiden kohdalla.¹¹⁴

Vuoden 2023 muistiossa arvioidaan, että saamista koskevien riitojen lisäksi olisi mahdollista, että pienriitamenettelyssä käsiteltäisiin myös muita summaarisia asioita. Muistion mukaan, koska tuomioistuinharjoittelulain (674/2016) 16 §:ssä säädetään, että tuomioistuinharjoittelua suorittava käräjänotaari voidaan määrätä toimimaan puheenjohtajana myös asuinhuoneiston vuokrausta koskevassa asiassa – mikäli sitä ei laatunsa tai laajuutensa vuoksi ole pidettävä vaikeana ratkaista – voidaan päätellä lainsäätäjän pitäneen näitä asioita muita riita-asioita yksinkertaisempina. Näin ollen muistiossa katsottiin, että kyseisenlaisia asioita voitaisiin käsitellä pienriitamenettelyssä.¹¹⁵ Jälleen lausuntokierroksella lausunnon antaneet tahot yhtyivät edeltävään ja arvioivat useimpien asuinhuoneiston vuokrasuhteeseen liittyvien riitojen soveltuvan hyvin pienriitamenettelyyn.¹¹⁶

Pienriitamenettelyn tarvetta asumiseen liittyvissä riita-asioissa on pohdittu aiemminkin. Valtioneuvoston selonteossa vuonna 2021 todettiin, että vuokralaisten ja vuokranantajien välisen erimielisyyksien tuomioistunkäsittely on harvinaista muun muassa nykyisen prosessin

¹¹¹ OMML 2023:1, s. 8.

¹¹² OMML 2023:1.

¹¹³ OMML 2024:8, s. 8.

¹¹⁴ OMML 2024:8, s. 10.

¹¹⁵ OMML 2023:1, s. 73.

¹¹⁶ OMML 2024:8, s. 11.

hitaudesta ja oikeudenkäyntikuluriskistä johtuen. Selonteossa nostettiin esiin tarve selvittää tuomioistuinkäsittelyä täydentäviä, edullisempia ja nopeampia riidanratkaisumenettelyjä.¹¹⁷ Jälleen ympäristövaliokunnan mietinnössä vuonna 2022 todettiin, että tuomioistuinkäsittely on sekä kantajan että vastaajan kannalta raskas ja hidas prosessi. Mietinnössä arvioitiin, että kustannusten säästämiseksi olisi tarpeen selvittää, olisiko pienille riita-asioille mahdollista luoda kevennetty oikeudenkäyntimenettely.¹¹⁸

Pienriitamenettelystä säättäminen johtaisi todennäköisesti siihen, että tuomioistuimiin saatettavien riitaisten riita-asioden kokonaismäärä kasvaisi, jonka vuoksi pienriitamenettelystä säättäminen edellyttäisi tuomioistuinten lisäresursointia. Pienriitamenettelyllä voisi kuitenkin olla myönteisiä vaikutuksia kansalaisiin ja yhteiskuntaan kokonaisuudessaan.¹¹⁹ Sekä vuoden 2023 arviomuistiossa että vuoden 2024 lausuntotiivistelmässä toistuu arvio siitä, että menettely voisi alentaa oikeudenkäyntikynnystä pienehköissä riita-asioissa ja näin parantaa oikeuden saatavuutta. Oikeuden saatavuuden parantumisella taas olisi monia positiivisia vaikutuksia – markkinoiden toiminta tehostuisi, lain ja sopimusten noudattaminen parantuisi sekä tuomioistuinlaitoksen legitimitetti ja oikeusvaltio vahvistuisi.¹²⁰

Erilaisia pienriitamenettelyitä yhdistää se, että menettelyä on yksinkertaistettu niin, että sekä luonnolliset henkilöt että oikeushenkilöt selviäisivät siitä ilman avustajaa. Prosessia on tyyppillisesti kevennetty niin, että asianosaisille aiheutuvia toimenpiteitä olisi vähemmän kuin normaalissa, täysimittaisessa oikeudenkäynnissä. Pyrkimyksenä on ollut jouduttaa menettelyä, helpottaa asian ajamista itsenäisesti sekä vähentää prosessista aiheutuvia kustannuksia niin asianosaisille kuin valtiollekin. Mitä matalampia vaatimuksia haastehakemukselle asetettaisiin, sitä helpompaa asian laittaminen vireille olisi. Koska todennäköisesti kanteen laattisi usein asianosainen itse, huomiota tulisi kiinnittää siihen seikkaan, että hyvin laadittu kanne ja vastaus ovat eduksi asian käsittelylle. Tästä syystä haastehakemuksen ja vastauksen laatimista voisi helpottaa, jos niitä varten olisi tarjolla täydennettäviä lomakkeita. Lomake edistäisi vaatimusten sekä kanteen perusteiden ilmoittamista asianmukaisella, käsittelyä helpottavalla tavalla.¹²¹

¹¹⁷ VNS 12/2021 vp, s. 17.

¹¹⁸ YmVM 6/2022 vp, s. 15.

¹¹⁹ OMML 2023:1, s. 148.

¹²⁰ OMML 2023:1, s. 148 ja OMML 2024:8, s. 10.

¹²¹ OMML 2023:1, s. 76–77.

Muistiosta (OMML 2023:1) ilmenevä suhtautuminen menettelyyn on varovainen mutta positiivinen. Tarkastelussa tiedostetaan muutokseen liittyvät lisäedellytykset mutta tunnustetaan menettelystä myös todennäköisesti koituvat positiiviset vaikutukset oikeusjärjestelmälle. Menettelyyn on suhtauduttu jo aiemmin myönteisesti. Oikeusministeriön vuoden 2021 arviomuistiossa oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa todetaan, että pienriitamenettely voisi olla vaikuttava keino puuttua riita-asioden korkeaan oikeudenkäyntikulurisktiin. Muistion mukaan ”mitä pienemmästä asiasta riidellään, sitä nopeammin asianosaisten oikeudenkäyntikulut ylittävät riidan kohteen arvon”.¹²² Myös valtioneuvoston vuonna 2022 antaman oikeudenhoidon selonteon mukaan kuluriskin pienentämiseksi tulisi selvittää mahdollisuutta luoda kevennetty oikeudenkäynti pienimmille riita-asioille.¹²³ Lisäksi vuonna 2022 eduskunnan lakivaliokunta on riita-asioden oikeudenkäyntikuluja koskevan lainsäädännön muuttamista koskevassa mietinnössään todennut, että pienriitamenettelyä on valiokunnan asiantuntijakuulemisissa tuettu varsin yleisesti.¹²⁴ Vihreää valoa menettelylle on antanut myös Linna, jonka mukaan mikäli vastaaja ei myöntäisi vaadetta tai asiaa ei muuten sovitaisi, seurauksena tulisi olla yhden pääkäsittelyn menettely, eikä kaksijakoinen (valmistelu ja pääkäsittely) laajan riita-asian prosessi. Linna katsoo lisäksi, että menettelyssä oikeudenkäyntikulut tulisi taulukoida ja muutoksenhakuoikeutta pitäisi rajoittaa.¹²⁵

Toisaalta tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea katsoi mietinnössään vuonna 2003, että jo tuolloiset prosessisäännökset antoivat riittävän laajat mahdollisuudet toteuttaa mahdollisimman tarkoituksenmukainen, oikeudenmukainen sekä yksinkertainen riita-asian oikeudenkäynti. Mietinnön mukaan Suomen oikeusjärjestelmässä on nähtävissä olevan vastaus useisiin ongelmiin, joihin *small claims* -prosessit pyrkivät vastaamaan – mietinnön arvion mukaan yksinomaan vaatimuksen rahamäärästä riippuva järjestelmä olisi jäykkä sekä sattumanvarainen. Komitea piti uuden menettelyn luomisen sijasta tarkoituksenmukaisempaan joustavoittaa nykyistä oikeudenkäyntimenettelyä.¹²⁶ Samaan päätelmään päätyivät arviomuiston (OMML 2023:1) lausuntokierroksella Vaasan hovioikeus, Varsinais-Suomen käräjäoikeus, oikeuskansleri, Tuomioistuinvirasto sekä Asianajajaliitto, jotka kannattivat

¹²² OMSO 2021:16, s. 98.

¹²³ VNS 13/2022 vp, s. 59.

¹²⁴ LaVM 23/2022 vp, s. 4.

¹²⁵ Linna 2021, s. 190.

¹²⁶ KM 2003:3, s. 207–210.

pienriitamenettelystä säätämisen sijasta ensisijaisesti nykyisen riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn kehittämistä.¹²⁷

Keskeistä pienriitamenettelyille on luoda reunaehdot sille, minkä rahamäärän suuruiset saatavat voivat tulla käsiteltyksi menettelyn piirissä. Suomen pienriitamenettelyssä intressin arvo voisi Linnan arvion mukaan olla 5000–10 000 euron luokkaa.¹²⁸ Jälleen arviomuistiossa (OMML 2023:1) pohdittiin mahdollisen pienriitamenettelyn intressin ylärajaksi esimerkiksi 2500 euroa, 5000 euroa, 10 000 euroa tai 15 000 euroa. Muistiossa tuotiin esiin eri vaihtoehtoja aiheutuvia seurauksia.

Mikäli raja asetettaisiin *2500 euroksi*, pienriitamenettelyyn ohjautuisi vähemmän juttuja suuremman intressin asioiden jäädessä menettelyn ulkopuolelle. Tämä vähentäisi menettelystä valtiolle aiheutuvia kustannuksia, jonka lisäksi uudistuksen sisäänajoa helpottaisi, jos juttuja ei alkuun olisi paljon – mikäli pienemmästä juttumäärästä saadut kokemukset olisivat myönteisiä, rajaa voitaisiin myöhemmin nostaa.¹²⁹

Kuitenkin huomiota annettiin myös seikalle, että EU:n jäsenvaltioiden joukossa 2500 euroa olisi varsin matala raja, jolloin ylärajan asettaminen *5000 euroksi* olisi johdonmukaisempi ratkaisu. Tällöin summa vastaisi eurooppalaista vähäisiin vaatimuksiin sovellettavaa menettelyä.¹³⁰ Tanskassa, Virossa ja Skotlannissa raja on tällä tasolla, kun taas Ruotsissa ja Irlannissa on päädytty aiemmin mainittuun 2500 euron rajaan. Muistiossa tunnistetaan menettelyn todennäköisesti suurempi suosio, mikäli isomman taloudellisen intressin asiat mahtuisivat soveltamisalan piiriin.¹³¹

10 000 euroa pidetään muistiossa loogisena ratkaisuna samalla tiedostaen, että summa on monelle jo varsin merkittävä rahamäärä. Englannissa ja Walesissa menettelyn lähtökohtainen raja on suunnilleen tällä tasolla; tosin laajemmassa tarkastelussa EU-alueella 10 000 euroa olisi varsin huomattava rahamäärä. Jos raja asetettaisiin taasen *15 000 euroksi*, menettelyn piiriin kuuluvia riitoja saapuisi tuomioistuimiin luultavasti huomattavan paljon. EU:n

¹²⁷ OMML 2024:8, s. 14.

¹²⁸ Linna 2021, s. 190.

¹²⁹ OMML 2023:1, s. 71.

¹³⁰ Ks. EU:n asetus (861/2007) eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä. Asetuksen 2 artiklan mukaan asetusta sovelletaan valtion rajat ylittäviin siviili- ja kauppaoikeudellisiin asioihin, jos vaatimuksen arvo ilman korkoja, kuluja ja kustannuksia on enintään 5000 euroa.

¹³¹ OMML 2023:1, s. 72–73.

jäsenvaltioista menettelyn raja on tällä tai korkeammalla tasolla vain Portugalissa (15 000 euroa) ja Alankomaissa (25 000 euroa). Lisäksi Norjassa ja Sveitsissä, joissa oikeudenkäyntiä edeltää pakollinen sovittelu, intressirajat ovat tätä suuremmat. Huomionarvoista on, että Alankomaissa ja Norjassa ylärajaa ei kuitenkaan asetettu tälle tasolle silloin, kun pienriitamenettelystä ensimmäistä kertaa säädettiin.¹³² Arviomuistion lausuntokierroksella enemmistö asiaan kantaa ottaneista tahoista kannatti 5000 euron intressirajaa. Tämän lisäksi myös 10 000 euron intressiraja sai monelta kannatusta.¹³³ Valtaosa lausunnonantajista kannatti lisäksi ratkaisuvaihtoehtoa, jossa kaikki riita-asiat, joissa riideltävän kohteen arvo alittaisi menettelyn ylärajaksi asetettavan euromäärän – sekä mahdolliset muut laissa erikseen menettelyn soveltamisalaan määritellyt asiat – käsiteltäisiin asianosaisten tahdosta riippumatta pienriitamenettelyssä.¹³⁴ Myös summaarisessa menettelyssä riitautetut asiat tulisi enemmistön (asiaan kantaa ottaneista tahoista) mukaan käsitellä pienriitamenettelyssä riidan intressin alittaessa pienriitamenettelyn euromääräisen soveltamisalarajan.¹³⁵

Huomionarvoista on lisäksi, että Suomessa vuonna 2019 pääkäsitellyssä ratkaistuista riita-asioista 18,5 prosenttia koski enintään 4000 euroa ja 34,8 prosenttia enintään 10 000 euroa.¹³⁶ Vuosien saatossa pienekköjen riita-asioiden osuus on useimmissa asiaryhmissä pienentynyt, joka voi johtua muun muassa siitä, että intressiltään pienempiä riita-asioita ei lainkaan saateta käräjäoikeuteen.¹³⁷

Vuonna 2022 tehdystä Taloustutkimus Oy:n tutkimuksesta käy ilmi kiintoisia faktoja kansalaisten halukkuudesta viedä asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. 18 prosenttia tutkimukseen osallistuneista yksityishenkilöistä, joilla oli ollut viimeksi kuluneen vuoden aikana enintään 5000 euroa koskeva riita, oli vienyt sen käräjäoikeuteen. Enintään 10 000 euroa koskevien riitojen osalta näin oli menettellyt 31 prosenttia. Sen sijaan yksityishenkilöistä, joilla tällaisia riitoja ei ollut ollut, 22 prosenttia arveli vievänsä enintään 5000 euroa koskevan riidan oikeuteen – 21 prosenttia ei veisi ja 57 prosenttia ei osannut sanoa. Riidan koskiessa enintään 10 000 euroa, sen oikeuteen arvioi vievänsä 51 prosenttia, kun taas 10 prosenttia ei veisi ja 39 prosenttia ei osannut sanoa. Selvästi suurin syy

¹³² OMML 2023:1, s. 72–73.

¹³³ OMML 2024:8, s. 11.

¹³⁴ OMML 2024:8, s. 21.

¹³⁵ OMML 2024:8, s. 23.

¹³⁶ Sarasoja – Carling 2020, s. 84.

¹³⁷ Sarasoja – Carling 2020, s. 58.

yksityishenkilöiden haluttomuudelle nostaa kante kärkeäoikeudessa oli käsitys oikeudenkäynnin korkeista kustannuksista.¹³⁸

4.3.2. Pienriitamenettelyt ulkomailla

Pienriitamenettelyt ovat globaalisti varsin yleisiä. Maailmanpankin vuoden 2020 selvityksen mukaan 132 valtiossa on voimassa jonkinlainen pienriitamenettely.¹³⁹ Menettelystä on säädetty myös melkein jokaisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa, joista poikkeuksia Suomen lisäksi ovat ainoastaan Belgia, Bulgaria, Kypros ja Tšekin tasavalta sekä Unkari.¹⁴⁰

Arvioitaessa pienriitamenettelyistä säätämisen tarpeellisuutta Suomessa summaarisen menettelyn rinnalle, on perusteltua tehdä lyhyt katsaus erilaisiin ulkomaisiin vähäisten riita-asioiden prosesseihin. Näin ollen tässä jaksossa tarkastellaan Irlannin ja Norjan menettelyjä, joissa on päädytty keskenään hyvin erilaisiin ratkaisuihin menettelyiden piirissä käsiteltävien riitojen taloudellisen intressin suhteen.

Irlannissa asioiden käsittelystä ensimmäisessä oikeusasteessa säädetään alueoikeuden säännöissä (District Court Rules). Vähäisiä vaatimuksia koskee sääntöjen osana oleva määräys vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä (Order 53 A, Small Claims Procedure). Irlannin pienriitamenettelyn virallisten nettisivujen mukaan Irlannin vähäisiin vaatimuksiin sovellettava menettely on taloudellinen tapa käsitellä riitaa, jossa asiamiehen ei tarvitse olla mukana. Kyseinen prosessi on käräjäoikeuden menettely, joka on suunniteltu käsittelemään kuluttajien tai yritysten vaateita edullisesti ilman oikeudellista avustajaa. Prosessi on sähköinen ja näin kantaja pystyy seuraamaan menettelyn etenemistä. Asiaa käsittelee notaari, joka sovittelee riitaista asiaa ja asia viedään alioikeuteen, mikäli sovittelu ei onnistu. Irlannin menettelyssä intressin ylärajana on 2000 euroa. Menettelyn mukaiset vaateet voivat olla kuluttajavaatimuksia, yritysten välisiä vaatimuksia, vaatimuksia vähäisistä omaisuusvahingoista (ei henkilövahingoista) sekä vuokravakuusmaksun palauttamatta jättämistä koskevia vaatimuksia.¹⁴¹

¹³⁸ Taloustutkimus Oy: Kysely pienriitamenettelyistä, tutkimusraportti 09.12.2022. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164669/OM_Kysely_pienriitamenettelyista.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹³⁹ Two for One: How Leveraging Small Claims Procedures Can Improve Judicial Efficiency and Access to Justice (World Bank Group 2020), s. 2. Saatavissa: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/487041607706210590/pdf/Two-For-One-How-Leveraging-Small-Claims-Procedures-Can-Improve-Judicial-Efficiency-and-Access-to-Justice.pdf>

¹⁴⁰ OMML 2023:1, s. 35.

¹⁴¹ The Courts Service of Ireland: Small Claims Procedure. Saatavissa:

Norjassa pienriitamenettelystä säädetään laissa sovittelusta ja oikeudenkäynnistä riita-asioissa (lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven, TVL), LOV-2005-06-17-90). Tvisteloven tuli voimaan vuonna 2008, jolloin siviiliprosessin uudistamisen myötä luotiin vähäisiin vaatimuksiin sovellettava menettely pienemmille riita-asioille (småkravprosess). Menettelystä säädetään tvistelovenin 10 luvussa.

Norjassa pienriitamenettelyn säätämisen tarkoituksena oli täyttää siviiliprosessin yleistä funktiota. Prosessin päätehtävänä on pidetty yksilöllistä konfliktinratkaisua – tuomioistuinten tehtävänä on ratkaista eri oikeussubjektien väliset konkreettiset oikeudelliset kiistat.¹⁴² Mikäli siviiliprosessi on niin kallista ja pitkäkestoista ettei intressiltään pieniä riitoja viedä tuomioistuimiin, prosessin funktio toteutuu vajavaisesti.¹⁴³ Ratkaisuksi ongelmaan päädyttiin säätämään erillisestä, yksinkertaisesta prosessimuodosta eli pienriitamenettelystä.¹⁴⁴ Menettelyn soveltamisala on varsin laaja. Dispositiivisen riita-asian intressin ollessa alle 250 000 Norjan kruunua (noin 24 000 euroa) asia pääsääntöisesti päättyy menettelyn piiriin.¹⁴⁵ Norjassa pienriitamenettelyssä käsiteltävän riidan rahallinen yläraja on poikkeuksellisen korkea verrattuna muihin Euroopan maihin. Vaikka Euroopassa on paljon vaihtelua sen suhteen, kuinka suurta rahamäärää koskeva riita-asia voidaan käsitellä pienriitamenettelyssä, on huomionarvoista, että Euroopan neuvostoon kuuluvissa valtioissa tällaisen menettelyn intressiraja oli vuonna 2018 keskimäärin 4836 euroa.¹⁴⁶

4.4. Euroopan Unionin harmonisoidut summaariset prosessit

4.4.1. Eurooppalainen maksamismääräysmenettely

Eurooppalaisesta maksamismääräysmenettelystä eli ns. EMM-menettelystä säädetään Euroopan unionin asetuksessa (896/2006). Menettelyä täydentää laki eurooppalaisesta maksamismääräysmenettelystä (754/2008). Asetuksen 1 artiklan mukaan asetuksen tarkoituksena on yksinkertaistaa ja nopeuttaa oikeudenkäyntiä ja pienentää oikeudenkäyntikuluja riitauttamattomia rahamääräisiä vaatimuksia koskevissa valtion rajat ylittävissä asioissa ja tehdä

<https://www.courts.ie/small-claims-procedure>

¹⁴² NOU 2001:32 Bind A, s. 127.

¹⁴³ Markus 2023, s. 613.

¹⁴⁴ NOU 2001:32 Bind A, s. 341.

¹⁴⁵ Markus 2023, s. 613. Pienriitamenettelyssä käsitellään asiat, joiden intressi on alle 125 000 Norjan kruunua, asiat, joiden intressi on yli 125 000 Norjan kruunua ja osapuolet suostuvat asian käsittelyyn pienriitamenettelyssä ja tuomioistuin näin päättää ja asiat, joissa ei ole kyse omaisuuteen kohdistuvista vaateista (*asset claims*), joissa tuomioistuin katsoo, että vähäisiä vaatimuksia koskevan menettelyn soveltaminen on sopivaa ja asianmukaista ja kumpikaan osapuoli ei vastusta menettelyä (TVL 10-1 (2)).

¹⁴⁶ European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2020, s. 88.

mahdolliseksi eurooppalaisten maksamismääräysten vapaa liikkuvuus kaikissa jäsenvaltioissa. Asetusta sovelletaan 2 artiklan mukaan valtion rajat ylittäviin siviili- ja kauppaoikeudellisiin asioihin riippumatta siitä, millaisessa tuomioistuimessa niitä käsitellään. Menettely on valinnainen suhteessa tavanomaiseen kansalliseen menettelyyn antaen kantajalle lisämahdollisuuden normaalin prosessin rinnalle.

Maksamismääräysmenettely rajoittuu asetuksen 1 artiklan mukaisesti *riitauttamattomien* maksuvaatimusten käsittelyyn. Helsingin käräjäoikeus, joka on eurooppalaisesta maksamismääräysmenettelystä annetun lain 2 §:n mukaisesti menettelyn ainoa mahdollinen oikeuspaikka Suomessa, voi hylätä asetuksen mukaisen hakemuksen vaatimuksen ollessa selvästi perusteeton tai mikäli hakemuksen tekijä ei noudata tiettyjä prosessuaalisia edellytyksiä (11 artikla).¹⁴⁷ Hakemuksen edellytysten täytyessä, tuomioistuin antaa asetuksen mukaisesti maksamismääräyksen tiedoksi vastaajalle (12 artikla). Vastaaja voi vastustaa maksamismääräystä ja vastustamisen syytä ei tarvitse mainita (16 artikla). Mikäli maksamismääräystä on vastustettu, menettely jatkuu kanneasiana ja vaatimusta käsitellään haastehakemuksena. Menettelyä voidaan jatkaa myös vähäisten vaatimusten menettelynä (17 artikla).¹⁴⁸ Mahdollista on lisäksi, että menettely loppuu, jolloin hakijan on tullut erikseen pyytää, ettei menettelyä enää jatketa (17 artikla). Mikäli menettely jatkuu normaalimenettelynä, käsitellään asiaa tavallisena riita-asiana OK 10 luvun mukaisessa normaalissa oikeuspaikassa, joka saattaa merkitä asian siirtämistä toiseen käräjäoikeuteen. Mikäli vastinetta ei taasen anneta, maksamismääräys on täytäntöönpanokelpoinen (18 artikla).¹⁴⁹

4.4.2. Eurooppalainen vähäisten vaatimusten menettely

Vähäisten vaatimusten menettely eli ns. EVV-menettely perustuu Euroopan unionin asetukseen (861/2007). Menettelyä täydentää laki eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä (753/2008, jäljempänä myös EVVL). Asetuksen 1 artiklan mukaan menettelyn tarkoituksena on yksinkertaistaa ja nopeuttaa vähäisiä vaatimuksia koskevia oikeudenkäyntejä valtion rajat ylittävissä asioissa sekä alentaa prosessin kuluja. Eurooppalainen vähäisiin vaatimuksiin sovellettava menettely on asianosaisten käytettävissä vaihtoehtona jäsenvaltioiden kansallisessa lainsäädännössä säädetyille menettelyille. Menettely on siis valinnainen suhteessa tavanomaiseen kansalliseen menettelyyn antaen kantajalle

¹⁴⁷ Ks. lisää Linna 2012, s. 294.

¹⁴⁸ Ks. lisää Helenius – Linna 2024, s. 836–837.

¹⁴⁹ Ks. lisää Linna 2012, s. 294.

lisämahdollisuuden normaalin prosessin rinnalle. Kuten EMM-menettely, myös vähäisten vaatimusten menettely on vakiolomakkeiden käyttöön perustuva prosessi, jonka toimivaltainen tuomioistuimissa Suomessa on EVVL 2 §:n mukaisesti Helsingin käräjäoikeus.¹⁵⁰

Asetuksen 2 artiklan mukaan asetusta sovelletaan siviili- ja kauppaoikeudellisiin asioihin, jotka ovat valtion rajat ylittäviä, riippumatta siitä millaisessa tuomioistuimessa niitä käsitellään, jos vaatimuksen arvo ilman korkoja, kuluja ja kustannuksia on enintään 5000 euroa ajankohtana, jolloin vaatimuslomake saapuu toimivaltaiseen tuomioistuimeen. Mikäli menettelyn edellytykset täyttyvät, asia etenee. Menettely on lähtökohtaisesti kirjallinen ja suullinen käsittely järjestetään ainoastaan, jos asiaa ei voida ratkaista kirjallisten todisteiden perusteella (5 artikla).¹⁵¹

Euroopan komissio arvioi vähäisten vaatimusten menettelyn toimivuutta vuonna 2013. Arvion mukaan menettely oli tehostunut, yksinkertaistanut ja nopeuttanut rajat ylittävien pienten vaatimusten käsittelyä unionin alueella. Menettelyn ansiosta käsittelyajat olivat merkittävästi lyhentyneet, jonka lisäksi rajat ylittävien vähäisten vaatimusten ajaminen oli jopa 40 prosenttia halvempaa kuin aiemmin. Huomionarvoista on lisäksi, että menettelyä käyttäneistä vain 13 prosenttia oli ollut prosessiin tyytymättömiä. Siitä huolimatta, että menettelyä hyödynnettiin verrattain harvoin ja arvion mukaan 86 prosenttia unionimaiden kansalaisista ei ollut koskaan kuullutkaan menettelystä, sen suosion havaittiin olevan kasvussa.¹⁵²

4.4.3. Prosessien luonne ja tarkoitus

Eurooppalainen vähäisten vaatimusten menettely ja eurooppalainen maksamismääräysmenettely ovat kumpikin valinnaisia menettelyjä suhteessa normaaliin kansalliseen menettelyyn ja näin tarjoavat kantajalle vaihtoehtoisen prosessin mahdollisuuden. Kantaja voi tuki valita menettelyjen sijasta tavanomaisen kansallisen prosessin – maksamismääräysmenettelyn sijasta summaarisen riita-asian menettelyn ja vähäisten vaatimusten menettelyn sijasta laajan riita-asian oikeudenkäynnin.

¹⁵⁰ Ks. lisää Linna 2012, s. 295.

¹⁵¹ Ks. lisää Helenius – Linna 2024, s. 834–835.

¹⁵² COM (2013) 795 final, s. 2–3 ja s. 9.

Molempien menettelyjen tarkoituksena on ollut jouduttaa sekä yksinkertaistaa oikeudenkäyntejä ja luoda kohtuuhintainen, kevennetty menettely. Prosessit perustuvat lomakkeiden täyttämiseen, joita käyttämällä kantaja saa ulosottoperusteen, joka liikkuu unionin alueella ilman eksekvatuuria eli täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistamista täytäntöönpanovalti-¹⁵³ossa. Vakiolomakkeiden käyttö mahdollistaa asian ajamisen itse ilman juristin apua.¹⁵⁴

Olennaista menettelyiden aloittamiseksi on selvittää, onko kyseessä todella rajat ylittävä asia. Lisäksi on tutkittava, minkä valtion tuomioistuimet ovat toimivaltaisia tutkimaan kantajan vaatimuksen. Toimivaltaisia ovat yleensä vastaajan kotipaikkavaltion tuomioistuimet, mutta esimerkiksi kuluttajan nostaessa kanteen toimivaltaisia saattavat olla kuluttajan kotipaikkavaltion tuomioistuimet. Mikäli kyseessä olevassa valtiossa ei ole säädetty erityisestä oikeuspaikasta eurooppalaisille prosesseille, noudatetaan normaaleja oikeuspaikkasäännöksiä. Suomessa on erikseen säädetty toimivaltaiseksi ainoastaan Helsingin käräjäoikeus.¹⁵⁵

Vaikka prosesseissa on ilmeisiä yhteneväisyyksiä, niissä on kuitenkin myös keskeisiä eroja. Esimerkkinä tästä toimii muun muassa menettelyjen piirissä käsiteltävien saatavien luonne. EMM-menettely on käytettävissä vain rahasaatavien perimiseksi, kun taas EVV-menettelyssä voidaan käsitellä muunkin tyyppisiä vaateita. Tämän lisäksi EVV-menettely ei jaa EMM-menettelyn edellytystä saatavan riidattomuudesta, mistä johtuu, että menettelyn piirissä voidaan käsitellä myös riitainenkin vaatimus. Lisäksi prosessit eroavat perittävien saatavien suuruuden puolesta. EMM-menettelyssä ei olla asetettu saataville ylärajaa, kun taas EVV-menettelyssä vaatimuksen on oltava – nimensä mukaisesti – vähäinen ja enintään 5000 euron arvoinen.¹⁵⁶

¹⁵³ Helenius – Linna 2024, s. 833.

¹⁵⁴ Lindfors 2012, s. 498.

¹⁵⁵ Helenius – Linna 2024, s. 833.

¹⁵⁶ Lindfors 2012, s. 498–499.

5. SÄÄNTELYN TULKINTAA

5.1. Tietyn määräinen saaminen

Kysymystä siitä, käsittääkö OK 5:3.1:n mukainen sanamuoto ”jos asia koskee tietyn määräistä saamista” vahingonkorvaussaatavan, pitää lähestyä tutkimalla ilmaisun taustaa lainsäädännössämme. Keskeistä onkin syventyä kysymykseen, mitä ”tietyn määräisellä saamisella” oikeudellisessa kontekstissa oikeastaan tarkoitetaan. Pitääkö tämän tietyn määrän olla selvillä jo alusta saakka esimerkiksi osapuolten välissä laaditussa sopimuksessa vai voiko saatava olla tietyn määräinen myös muun muassa kulutuksen määrään perustuvan laskun perusteella jatkuvissa sopimuksissa, puhumattakaan vahingonkorvaussaatavasta? Voiko saatava olla tietyn määräinen ollessaan ehdollinen tai enimmäismääräinen, kuten esimerkiksi sopimuksessa, jossa osapuolet ovat sopineet vain korvausvastuun enimmäismäärän, vaikka asia ei olisi riittainen?¹⁵⁷ Näihin kysymyksiin jakso pyrkii etsimään vastausta.

Lain esitöiden mukaan summaarinen menettely on mahdollinen, mikäli asia koskee tietyn määräistä saamista ja säännös vastaa esitöiden mukaan asiallisesti maksamismääräysmenettelyn ja lainhakumenettelyn soveltamisalaa koskevaa säännöstä. Esitöissä mainitaan, ettei säännökseen otettu ilmaisua ”raha- tai tavarasaaminen”, koska tavarasaamista koskevia asioita esiintyy vain harvoin ja ehdotettu fraasi ”tietyn määräinen saaminen” ilman erityistä mainintaakin sisältää myös tavarasaamisen.¹⁵⁸

Hallituksen esityksen mukaan säännöstä ei voida soveltaa erääntymättömiin saamisiin, vaikka ehdotettuun säännökseen ei sisällykään jo kumotun ulosottolain 2 luvun 1 §:n mukaista saamisen erääntyneisyyttä koskevaa vaatimusta. Tätä edellytystä ei mainittu myöskään maksamismääräyslaissa. Saamisen erääntyneisyyttä koskevasta edellytyksestä seuraa, ettei summaarista menettelyä voida käyttää esimerkiksi elatusavun määräämistä tai eläkkeen – sekä tähän rinnastettavien myöhemmin maksettavaksi erääntyvien – maksujen määräämistä koskevilla asioilla.¹⁵⁹

Esityöt siis tarkentavat säännöksen merkityssisältöä täsmentämällä, että ilmaisu vastaa sisällöltään maksamismääräysmenettelyn ja lainhakumenettelyn soveltamisalaa koskevaa

¹⁵⁷ Ks. lisää Lager 1988, s. 204.

¹⁵⁸ HE 15/1990 vp, s. 52.

¹⁵⁹ Ibid.

säännöstä, vaikka ehdotettu sanamuoto eroaakin (*tietyn määräinen saaminen, raha- tai tavara-*saaminen). Lisäksi esitöiden mukaan ”tietyn määräinen saaminen” käsittää ainoastaan jo erääntyneet saatavat, poissulkien soveltamisalasta esimerkiksi elatusmaksut.

Kuten jaksosta 3.3.2. käy ilmi, maksamismääräys voitiin kumotun maksamismääräyslain 1 §:n mukaan antaa tietyn rahamäärän käsittävistä saamisista, jota koskevaa kannetta olisi ajettava yleisessä alioikeudessa. Mikäli saaminen koski vahingonkorvausta, maksamismääräys voitiin antaa sillä edellytyksellä, että asianosaisten kesken oltiin tehty sopimus korvauksesta ja vaatimus perustui tuohon sopimukseen. Linna katsoo, että vahingonkorvausvaatimus, joka esitetään tarkkana rahamääränä, kuuluu OK 5:3.1:n soveltamisalaan sanamuodon puolesta. Linnan mukaan ei ole perusteita vetää johtopäätöstä, että saamisoikeuden tietynmääräisyyttä koskeva vaatimus merkitsisi vahingonkorvausvaateen mahdollisuuden poissulkemista säännöksen soveltamisalasta saamisen määrän ja lajin ollessa eri asioita.¹⁶⁰

Maksamismääräysmenettelyssä ei ollut mahdollista todisteilla, kyselyillä taikka lisäselvityksillä täydentää tarkkamääräisyydessä olleita puutteita vaan velkojan tuli heti alussa tyhjentävästi osoittaa saamisen määrä. Mikäli saamisesta oli velkakirja tai muu saamistodiste, tuli se esittää maksamismääräyslain 3 §:n mukaan alkuperäisenä tai oikeaksi todistettuna jäljennöksenä. Myös lasku kelpasi todisteeksi, vaikkei sitä voitu pitää saamisasiakirjana – sen katsottiin kuitenkin konkretisoivan velkojan vaatimusta riittävästi. Lager luonnehtii, että laskua voidaan pitää luonteeltaan ns. väittämäksi saamisoikeudesta.¹⁶¹

Laissa, lain esitöissä, alioikeusuudistuksen yhteydessä tai summaaristen riita-asioiden käsittelyn keskittämistä koskevan uudistuksen yhteydessä ei täsmennetty tietyn määräisen saamisen merkityssisältöä. Maksamismääräyslaissa käytettiin ilmaisua ”tietty rahamäärä” ja lainhakumenettelyä koskevassa ulosottolain 2:1 §:ssä ”vissää määrää”. Tulkittaessa ilmaisua sanamuodon mukaisesti, tulee arvioinnissa kääntyä kieliopin puoleen. Kotimaisten kielten keskuksen ylläpitämän kielitoimiston sanakirjan mukaan sana ”tietty” vastaa sisällöllisesti muun ohella seuraavia ilmaisuja: (ennalta) tiedetty, tiedossa oleva, määrä- sekä tunnettu, tiedetty ja selvä.¹⁶²

¹⁶⁰ Linna 2022 b), s. 6.

¹⁶¹ Lager 1988, s. 207.

¹⁶² Kotimaisten kielten keskus: Kielitoimiston sanakirja. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>

Helsingin hovioikeus katsoi ratkaisussaan HelHO 2021:13 sanan ”tietty” merkitsevän OK 5:3.1:n tulkinnan yhteydessä korostuneesti *tiedossa olevaa* ja *selvää*. Päätelmää tuki hovioikeuden mukaan eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön ilmaisu, jonka mukaan velkojalle tulee asettaa velvollisuus käyttää säädettävää summaarista menettelyä silloin, kun hän katsoo saatavansa selväksi ja riidattomaksi.¹⁶³ Ilmaisun ”selvä ja riidaton saatava” ei hovioikeuden arvion mukaan edellytä saatavan kuitenkaan olevan ennalta määrätty sillä tavoin, ettei esimerkiksi sopimussuhteesta johtuvaa ja *selkeästi* määritettävissä olevaa korvausvaatimusta voisi vaatia summaarisessa menettelyssä. Hovioikeuden mukaan selvyyden edellytyksestä johtuu, että tietynmääräisyyden tulkinnassa on keskeistä vaaditun saatavan ”yksiselitteinen rahamäärä, jonka perusteiden tulee olla selkeät”.

5.2. Saatavan riidattomuus

5.2.1. Selvästi perusteeton vaatimus

Yksi kysymys, johon tutkielma pyrkii vastaamaan, liittyy problematiikkaan siitä, voiko vahingonkorvaussaatava koskaan olla luonteeltaan täysin riidaton tavalla, jota summaarinen käsittely edellyttää. Vaikka siis katsottaisiin, että vahingonkorvaussaatava sinällään voisi sisältyä OK 5:3.1:n sanamuodon piiriin, onko kuitenkin niin, että kyseiset saatavat tulkittaisiin joka tapauksessa helpommin ei-riidattomiksi (vrt. esimerkiksi velkasuhteeseen perustuva rahasaatava). Linna katsoo asiantuntija-artikkelissaan, että tällaisten saamisten automaattista riitaiseksi tai perusteettomaksi julistamista tuskin voidaan perustella vakuuttavasti – päätelmä johtaisi käytännössä suoraan vahingonkorvaussaatavien poissulkemiseen menettelyn soveltamisalasta.¹⁶⁴

Ei toki liene kuitenkaan aiheetonta, että vahingonkorvausluonteisten vaatimusten väitettyyn riidattomuuteen kiinnitetään erityistä huomiota. Korvausvaatimus huoneistolle vuokrasuhteen aikana aiheutuneesta vahingosta ei ole luonteeltaan yhtä yksinkertainen ja vaivatta todennettava vaade kuin esimerkiksi maksamaton sähkölasku. Tämä ei kuitenkaan merkinne sitä, ettei vahingonkorvausvaateilla absoluuttisesti olisi tilaa summaarisessa menettelyssä vaan asiantilaa tulee tarkastella tarkemmin.

¹⁶³ LaVM 16/1990 vp, s. 3.

¹⁶⁴ Linna 2022 b), s. 9.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 13 §:n mukaan siltä osin kuin kanne on *selvästi perusteeton*, se hylätään tuomiolla. Lain esitöiden mukaan kannetta voidaan pitää selvästi perusteettomana esimerkiksi silloin, kun kanne on yleisesti tiedossa olevien tosiasioiden vastainen taikka selvästi muutoin lakiin perustumaton. Se, että asia tällaisessa tilanteessa ratkaistaan tuomiolla, johtuu esitöiden mukaan siitä, että ratkaisun perustana on asian tosiasiallinen tutkiminen ja käsitteleminen, eikä asianosaisen passiivisuus tai laiminlyönti – ratkaisu voidaan tällöin perustaa myös sellaiseen seikkaan, johon asianosainen ei ole vedonnut.¹⁶⁵ Tältä osin on perusteltua huomata, että OK 24:3:n mukaan tuomioistuimien ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut ja asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut.

Säännöksessä on kyse ns. vaatimis-, väittämis- tai vetoamistaakasta eli toisin sanoen *määräämisperiaatteesta*, jonka mukaan asianosaiset määrittävät oikeudenkäynnin kohteen. Tämä tarkoittaa, että asianosaisella on valta ratkaista, haluaako hän oikeussuojaa sekä missä laajuudessa hän sitä haluaa ja mitä oikeussuojan muotoa hän käyttää.¹⁶⁶ Tuomioistuimen aktiiviset toimet toisen asianosaisen eduksi ovat siis poikkeus sääntöön – tällaista ”asiaan puuttumista” pidetään mahdollisena lähinnä vain eräissä julkiseen etuun liittyvissä tilanteissa, eikä sopimusehtojen kohtuuttomuutta ole ainakaan perinteisesti arvioitu viran puolesta. Täten mikäli vastaaja ei vastaa kanteeseen tuoden esille sopimusehtojen väitetyn kohtuuttomuuden, tuomioistuimen toimivaltaan ei ole katsottu kuuluvan, että se voisi viran puolesta ryhtyä tutkimaan kohtuullistamisen edellytyksiä.¹⁶⁷

Korkein oikeus on ratkaisukäytännössään todennut, että tuomioistuimen oma-aloitteinen tutkimisvalta ja -velvollisuus on suppea riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu.¹⁶⁸ Pääsäännöstä huolimatta tuomioistuinten tutkimisvelvollisuuteen vaikuttaa nykyään EU:n kuluttajansuojalainsäädäntö, erityisesti kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista annettu neuvoston direktiivi (93/13/ETY), ns. sopimusehtodirektiivi.¹⁶⁹ Sopimusehtodirektiivin 3 artiklan 1 kohdan mukaan kohtuuttomaksi sopimusehdoksi katsotaan ehdot, joista ei ole erikseen neuvoteltu ja jotka aiheuttavat hyvän tavan vastaisesti sopimussuhteeseen huomattavan epätasapainon kuluttajan vahingoksi.

¹⁶⁵ HE 15/1990 vp, s. 95.

¹⁶⁶ Jokela 2016, s. 76.

¹⁶⁷ KKO 2015:60 (kohta 11) ja Savola 2016, s. 58.

¹⁶⁸ KKO 2015:76 (kohta 10).

¹⁶⁹ Ks. lisää KKO 2015:60 (kohta 12).

EU-oikeuden alalla väittämistaakkaa ei sovelleta kuluttaja-asioita viran puolesta tutkittaessa. Unionin kuluttajansuojasääntely ei olisi riittävän tehokasta, mikäli kansallisilla tuomioistuimilla ei olisi velvollisuutta soveltaa kansallista lainsäädäntöään omasta aloitteestaan.¹⁷⁰ Viran puolesta tutkiminen käy nimenomaisesti ilmi myös eräiden kuluttajansuojalain (38/1978) pakottavien säännösten esitöistä. Hallituksen esityksen (HE 360/1992 vp) mukaan sopimusehdon mitättömyys olisi niin tuomioistuimessa kuin kuluttajavalituslautakunnassa otettava huomioon viran puolesta.¹⁷¹ Tällaiset ”indispositiiviset seikat” tulee ottaa huomioon viran puolesta ja vaatimis- sekä väittämistaakkasäännökset koskevat lähinnä pääsäännön mukaista asiaa eivätkä selvästi perusteettomuuden arviointia.¹⁷²

Summaarisissa riita-asioissa selkeä perusteettomuus liittyy usein pikaluottoihin. Perusteettomuus voi koskea esimerkiksi perintäkuluja¹⁷³, joista on kuluttajasaatavien osalta säädetty pakottavalla lainsäädännöllä tai – kuten seuraavaksi käsiteltävässä tapauksessa – koron määrää.¹⁷⁴ Tarkastellaan ratkaisua KKO 2015:60. Asiassa oli kyse siitä, oliko velkojan kuluttajalta vaatima 118,80 prosentin suuruinen viivästyskorko selvästi perusteeton. Vastaaja oli pysynyt prosessissa passiivisena.

Korkeimman oikeuden perusteluissa todettiin, että tuomioistuimen oma-aloitteinen tutkimisvalta ja -velvollisuus on riita-asioissa säädetty suppeaksi: lähtökohtana on asianosaisten määräämisperiaate, jonka mukaan asianosaiset määrittävät oikeudenkäynnin kohteen (kohta 11). Jälleen perusteluissa todettiin, että tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus sopimusehtodirektiivin osalta ei riipu kuluttajan esittämistä väitteistä muodostaen samalla poikkeuksen myös OK 24:3:n yleisestä siviiliprosessuaalisesta säännöstä, jonka mukaan tuomioistuin ei saa perustaa tuomiota seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Lisäksi perusteluissa lausutaan, että tutkimisvelvollisuuteen ei vaikuta se, onko kuluttaja pysytellyt asiassa kokonaan passiivisena (kohta 24).

Tapaus on erityisen merkittävä siksi, että siinä tulkitaan vakiomuotoisen kuluttajasopimuksen ehdon kohtuullisuutta sekä oikeudenkäymiskaaren 5:13:ssä säänneltyä tuomioistuimen toimivaltaa ja -velvollisuutta puuttua selkeästi perusteettomiin vaatimuksiin summaarisessa

¹⁷⁰ Snijders 2009, s. 148–149 ja Savola 2016, s. 58 av. 21.

¹⁷¹ HE 360/1992 vp, s. 48.

¹⁷² Savola 2016, s. 59.

¹⁷³ Perintäkuluista lisää ratkaisussa KKO 2015:76.

¹⁷⁴ Mäenpää 2016, s. 337.

asiassa. Kalle Mäenpää arvioi vuoden 2016 asiantuntija-artikkelissaan, että ennakkotapauksen vahvistamalla tuomioistuimen velvollisuudella puuttua selkeästi perusteettomiin vaatimuksiin lienee hyvinkin iso merkitys alioikeuksien työmäärän kannalta ottaen huomioon summaaristen asioiden suuren määrän.¹⁷⁵ Riita-asioissa laajemmin ratkaisu tarkoittaa, että tuomioistuimen tutkimisvelvollisuuden piiriin kuuluu vakioehtoisten kuluttajasopimusten epäselvien sopimusehtojen kohtuullisuuden arviointi viran puolesta. Tämä on merkittävä poikkeus pääsääntöön, jonka mukaan kohtuuttomuus tulee arvioitavaksi ainoastaan väitteenvaraisesti.¹⁷⁶

Tapauksessa KKO 2011:74 pohdittiin jälleen selvästi perusteettomuuden merkityssisältöä. Kyse oli samaa saatavaa koskevan kanteen tutkimisesta suomalaisessa tuomioistuimessa, kun yhtiöiden välisessä sopimussuhteessa oli oikeuspaikkalauseke, jonka mukainen amerikkalainen tuomioistuin oli antanut takaussaatavaa koskeneen suoritustuomion. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu kanteen olevan oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 13 §:ssä tarkoitettulla tavalla selvästi perusteeton silloin, kun kanteessa ilmoitetuista tosiseikoista ei voi lain mukaan seurata sitä, mitä kantaja vaatii, tai kanne perustuu seikoille, jotka yleisesti tiedetään vääriksi (kohta 16).

Ratkaisussa KKO 2015:76 korkein oikeus totesi, että yksipuolisessa tuomiossa kanne hyväksytään vastaajan passiivisuuden seurauksena ja viran puolesta tutkittavaksi tulee ainoastaan se, onko kanne kokonaan tai joltain osin selvästi perusteeton. Korkein oikeus lisäksi selvensi, että kanteen perusteettomuudella tarkoitetaan lähinnä oikeudellista perusteettomuutta, joka ilmenee arvioitaessa kanteessa esitettyjä vaatimuksia ja tosiseikkoja (kohta 10). Tapauksessa velkoja oli summaarisessa hakemuksessaan vaatinut velalliselta luottokorttisaatavien lisäksi perintäkuluja, joihin sisältyi velallisen kanssa tehdyn maksusuunnitelman purkamisesta kantajan mukaan aiheutuneet kymmenen euroa. Vastaajan jätettyä vastaamatta kanteeseen käräjäoikeus oli hylännyt tuomiossa maksusuunnitelman purkamisesta vaaditut perintäkulut. Korkein oikeus katsoi, että velkojan vaatimus maksusuunnitelman purkamisesta aiheutuneesta perintäkulusta ei ollut oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 13 §:n tarkoittamalla tavalla siten selvästi perusteeton, että käräjäoikeus olisi voinut viran puolesta hylätä sen.

¹⁷⁵ Mäenpää 2016, s. 336.

¹⁷⁶ On tosin huomattava, että kyseessä oleva kohtuullisuusarviointi aktualisoituu käytännössä vain harvoin direktiivin soveltamiskriteerien takia, ks. lisää Mäenpää 2016, s. 342.

Linna pohtii, että tuomioistuimen arvioidessa sitä, onko vaade selvästi perusteeton, erityistä huomiota tulee kiinnittää tilanteisiin, joissa vahingonkorvaus perustuu kantajan itsensä pitkälle arvioimiin seikkoihin, kuten aineettomaan vahinkoon. Myös huomattavan määräiseen vaatimukseen on Linnan mielestä syytä kiinnittää erityistä huomiota – vaikkakaan summaarisille vaatimuksille ei ole säädetty euromääräistä ylärajaa.¹⁷⁷ Summaarisissa riita-asioissa on kyse selvistä ja yksinkertaisista asioista, jolloin suuren taloudellisen intressin vaatimukset tuskin sopivat menettelyn soveltamisalaan.

5.2.2. Riitauttamattomuutta, riidattomuutta vai ei-riitaisuutta?

OK 5:3.1:n mukainen sanamuoto ”...kantaja ilmoittaa, ettei asia ole hänen käsityksensä mukaan riitainen” on ilmaisuna tulkinnanvarainen – miten kyseinen edellytys tulee prosessissa näyttää toteen? Sääntelyyn valikoitunut ilmaisu indikoi, että asian ei tarvitse *varmuudella* olla riidaton, mutta toisaalta ei myöskään kantajan tiedon mukaan riitainen.¹⁷⁸ Sanamuoto eroaa esimerkiksi eurooppalaisesta maksamismääräysmenettelystä annetun asetuksen ilmaisusta ”*riitauttamattomat* rahamääräiset vaatimukset”. Eurooppalaisessa maksamismääräysmenettelyssä edellytetään, ettei vastaaja ole riitauttanut saatavaa, kun taas suomalaisessa lainsäädännössä edellytys kytkeytyy kantajan käsitykseen.

Tuore oikeuskäytäntö ilmentää säännöksen sanamuodon merkitystä käytännön tilanteessa. Ratkaisussa KKO 2024:6 korkein oikeus totesi, ettei oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n 1 momentissa ole säädetty muita edellytyksiä tietyn määräistä saatavaa koskevan summaarisen riita-asian haastehakemukselle kuin kantajan oma ilmoitus siitä, ettei asia hänen käsityksensä mukaan ole riitainen (kohta 15). Tapauksessa kärjäoikeus kehotti kantajaa peruuttamaan haastehakemuksen ja laittamaan kanteen vireille laajana riita-asiana, koska kysymys ei kärjäoikeuden mukaan ollut OK 5:3:ssä tarkoitetusta asiasta. Kantajan toimitettua täydennyksen kärjäoikeus jätti kanteen tutkimatta, koska kannetta ei ollut peruutettu eikä se ”laatunsa vuoksi soveltunut summaariseen menettelyyn”. Kantaja oli toimittanut kärjäoikeudelle vastaajalle osoitetun 13 000 euron suuruisen laskun, jossa saatavaa (auto) ja laskun määrän muodostumista koskevien tietojen lisäksi mainittiin, että auto oli saatu omiin nimiin petoksella. Kantaja oli ilmoittanut vastauksena kärjäoikeuden tiedusteluun

¹⁷⁷ Linna 2022 b), s. 9 av. 40.

¹⁷⁸ Helenius – Linna 2024, s. 190.

riidattomuudesta, että velasta ei ollut riitaa ja että sitä ei vain haluttu maksaa. Kantaja valitti hovioikeuteen, joka ei myöntänyt kantajalle jatkokäsittelylupaa.

Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan eri kannalle kuin asiaa arvioineet alemmat oikeusasteet, eikä käräjäoikeuden tapaan katsonut hakemuksen sisältävän summaariseen menettelyyn laadultaan sopimattomia vaateita. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden päätöksen ja myönsi kantajalle jatkokäsittelyluvan perustellen ratkaisuaan sillä, että haastehakemus oli lähtökohdaisesti täyttänyt oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n 1 momentissa säädetyt vaatimukset (kohta 19).

”Ettei asia ole hänen käsityksensä mukaan riitainen” ei vastaa sanamuotonsa perusteella EMM-asetukseen valikoitunutta ilmaisua ”riitauttamattomat rahamääräiset vaatimukset”. Pohdittavaksi tulee, mikä käytännön merkitys terminologialla on tehdessä eroa eri menettelyjen välillä. Asetuksen mukaan kantajan tulisi antaa eurooppalaista maksusuoritusmääräystä koskevassa hakemuksessa tiedot, joiden perusteella vastaaja pystyy selkeästi tunnistamaan vaatimuksen ja sen perustelut voidakseen päättää, haluaako hän riitauttaa vaatimuksen (kohta 13). Lisäksi asetuksessa määrätään, että kantajan tulisi ilmoittaa vastaajalle, että hän voi joko maksaa kantajan vaatiman määrän tai lähettää vastineen 30 päivän määräajan kuluessa, mikäli hän haluaa riitauttaa vaatimuksen (kohta 18). Näiltä osin menettely vastaa paljolti Suomen summaaristen riita-asioiden menettelyä.

Riidattomuus ts. ei-riitaisuus täyttynee Linnan mukaan silloin, kun velkoja on ensin velkonut velalliselta yksilöityä vahingonkorvausvaadetta saman määräisenä kuin saatavaa myöhemmin haetaan summaarisessa menettelyssä edellytyksellä, ettei velallinen ole riitauttanut velkomusta. On epäselvää, vaaditaanko nimenomaan ilmoitus, ettei saatavaa kiistetä vai täytyykö OK:n edellytykset jo sillä, ettei velkomuksen tiedoksi saanut vastaaja ole ilmaissut kiistävänsä vaadetta. Linna pohtii, että vastauksena jälkimmäisestä ilmenevään ongelmaan – eli onko velkomus varmuudella tullut velallisen tietoon ennen haastehakemuksen tekemistä – mahdollista olisi, että prosessissa velkojan tulisi todentaa, että velallinen on tosiasiallisesti saanut korvausvaatimuksen tietoonsa.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Linna 2022 b), s. 9–10.

Jälleen ratkaisussa I-SHO 2021:4 hovioikeus arvioi, että asian riitaisuus ennen haastehakemuksen vireillepanoa voi ilmetä esimerkiksi siten, että vastaaja on perintäkirjeen saatuaan kiistänyt saatavan. Saatavan mahdollinen riitaisuus ilmenee kärjäoikeudelle tyypillisesti vastaajan kanteeseen antamassa vastauksessa. Hovioikeuden mukaan kärjäoikeudella ei yleensä ole ennen vastaajan vastauksen saapumista mahdollisuutta arvioida asiaa toisin. Arvio tehdään sen mukaan, mitä kantaja on haastehakemuksessa ilmoittanut riidattomuudesta.

Ulosotto 2000 -toimikunnan mietinnössä arvioitiin riidattomuuden todistamiseen mahdollisesti liittyvää problematiikkaa. Kantajan esittäessä subjektiivisen väitteen saatavan riidattomuudesta on erittäin tärkeää, että myös velallisella on todellinen mahdollisuus saada äänensä kuuluviin, jotta kontradiktorinen periaate toteutuu. Mietinnössä katsotaan, että oikeusturvan kannalta ei ole riittävää, että tietoinen valheellisen väitteen esittäminen asian riidattomuudesta olisi järjestelmässä esimerkiksi kuluriskillä sanktioitu. Velallisella tulee olla menettelyn varhaisessa vaiheessa mahdollisuus ilmaista mielipiteensä, eikä velkojalla voi olla intressiristiriidan vuoksi oikeutta ns. ”edustaa” velallista riidattomuuden ilmaisemisessa. Mietinnössä korostetaan, että objektiivisen oikeusturvan lisäksi on keskeistä, että myös subjektiivinen oikeusturva – velallisen käsitys oikeusturvansa toteutumisesta – toteutuu.¹⁸⁰ Koulu katsoo, että vaikka mietintö ei asiaa suoraan ilmaise, hahmotellussa prosessissa lähdetään velkojalle osoitetusta riitauttamisesta. Kun mietinnön mukaisen fiktiivisen ulosottoperusteen ehtona olisi, että velallinen ei riitauta velkojan maksukehotusta, velkoja saisi tällöin selkeän tulkintaetuoikeuden. Tällöin jäisi velkojan ratkaistavaksi, onko mitään oikeudellisesti relevanttia riitautusta edes tapahtunut.¹⁸¹

¹⁸⁰ KM 1998:2, s. 351.

¹⁸¹ Koulu 2000, s. 1192.

6. ACCESS TO JUSTICE -PERIAATE

6.1. Periaatteen relevanssista tutkimuksen kannalta

Syy, miksi *access to justice* -argumentaatio on valikoitunut osaksi tutkielmaa, liittyy tutkimuksen aiheen kytköksistä arvopohjaisiin teemoihin. Jotta voidaan onnistuneesti arvioida, voiko vahingonkorvausvaatimus tulla käsitellyksi summaarisessa riita-asian menettelyssä, tulee tarkastella, mitä seurauksia tästä olisi mahdollisesti tiedollisesti, taidollisesti tai taloudellisesti heikommalle osapuolelle, vastaaja-velalliselle. On argumentoitavissa, että tietyn tyylliset, määräiset ja luonteiset vahingonkorvausvaateet sopisivat summaarisen menettelyn alaan. Lainsäädäntö ei, ainakaan sanamuodon mukaisen tulkinnan perusteella, sulje kyseisenlaisia saatavia menettelyn ulkopuolelle. Kuitenkin on kiistatonta, että menettelyyn sisältyy mahdollisuus erilaisille oikeusturvaloukkauksille. Kun vaatimukset perustuvat kantajan näkemykseen, vahingonkorvausvaateiden käsittelylle tulee asettaa tarkat edellytykset. Vastaajalta edellytetään prosessissa erityistä valppautta sekä aktiivisuutta, sillä vastaajan pysyessä passiivisena, kantajan näkemys saatavan luonteesta vahvistetaan. Vastaaja saattaa olla maallikko, joka kohtaa haasteen saadessaan oikeudellisen menettelyn ensimmäistä kertaa elämässään. Oikeusministeriön tilastojen mukaan vuonna 2013 summaarisella haastehakemuksella vireille tulleista asioista noin 83 prosenttia päättyi vastaajan passiivisuuden johdosta kanteen hyväksyvään yksipuoliseen tuomioon.¹⁸²

Asiaa on syytä tarkastella myös kantaja-velkojan näkökulmasta. Kaikkein yksinkertaisimmat velkomusasiat ovat pudonneet pois pääkäsitteistä vuoden 1993 alioikeusuudistuksen jälkeisenä aikana.¹⁸³ Tähän on yhtenä syynä oikeudenkäyntien kustannusten nousu. Siitä huolimatta, että alioikeusuudistuksen jälkeisissä uudistuksissa pyrittiin alentamaan oikeudenkäyntien kuluja, alioikeusuudistuksen myötä noussut oikeudenkäyntikuluriski on nostanut prosessikynnystä.¹⁸⁴ On siis myös kantajan intressissä tarkastella, miten pienen intressin riita-asioden käsittelyä voitaisiin kehittää. Tähän ratkaisuna voidaan miettiä summaarisen riita-asian menettelyn käyttöalan selventämistä tai laajentamista taikka erillisestä pienriitamennettelystä säättämistä. Pienriitamenettely voisi olla myös se menettely, mikä saisi kantajat nostamaan pienen intressin riita-asioden kanteita nykyistä matalammalla kynnyksellä. Toisaalta pienriitamenettely voisi myös olla se menettely, jonka piiriin summaarinen asia

¹⁸² OMSO 52/2014, s. 44.

¹⁸³ Ervasti 2009, s. 33.

¹⁸⁴ Ervasti 2009, s. 6.

siirrettäisiin vastaajan riitautuksen myötä.¹⁸⁵ Sen sijaan vastaajaa voisi rohkaista aktivoitumaan tieto siitä, että menettelyssä mahdollisesti korvattavaksi tulevat kulut olisi taulukoitu.¹⁸⁶

6.2. Periaatteen historiaa

”Social justice, as sought by our modern societies, presupposes effective access.”

Edeltävä Mauro Cappellettin ja Bryant Garthin ilmaisu tiivistää toimivan oikeusjärjestelmän idean – oikeus jää vaille merkitystä ilman tehokasta pääsyä oikeuteen. Cappellettin ja Garthin mukaan halu tehdä tavallisten ihmisten oikeuksista todellisia, ei vain symbolisia, vaatii kauaskantoisia uudistuksia ja uutta luovuutta.¹⁸⁷ Vaikka edellä mainitut kirjoitukset ovat yli neljäkymmenen vuoden takaa, on niiden sanoma kestänyt aikaa.

Access to justice -liike oli osa 60-luvun yhteiskunnallista liikehdintää Yhdysvalloissa. Aatteen liikkeellepannut voima oli vahva sosiaalisen oikeudenmukaisuuden eetos, jonka keskiössä oli pyrkimys parantaa heikompien ryhmien asemaa yhteiskunnassa.¹⁸⁸ Liikkeen taustalla vaikutti ajatus siitä, etteivät pelkät muodolliset mahdollisuudet oikeuden saamisessa ole riittäviä, vaan järjestelmän on lisäksi tosiasiallisesti taattava, että ihmisillä on todellinen mahdollisuus saada oikeutta. *Ensimmäinen vaihe* suuntauksen piirissä oli pyrkimys taata oikeudellisten palvelujen saatavuus vähävaraisille ja näin luoda toimiva oikeusapujärjestelmä. *Toisessa vaiheessa* tavoiteltiin parannusta erilaisten hajallaan olevien tahojen, kuten kuluttajien ja ympäristön etua valvovien tahojen, mahdollisuuteen ajaa asiaansa tehokkaasti esimerkiksi ryhmäkanteen keinoin. *Kolmannessa vaiheessa* liike laajeni koskettamaan kaikkia riitoja käsitteleviä instituutioita sekä prosesseja. Liikehdinnän vanavedessä ryhdyttiin pohtimaan erilaisia vaihtoehtoisia konfliktinratkaisutapoja, kuten sovittelua. Liikkeen ensimmäisessä aallossa keskityttiin ennen kaikkea oikeuteen pääsyn taloudellisten esteiden, toisessa aallossa organisatoristen esteiden ja kolmannessa aallossa proseduraalisten esteiden purkamiseen.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Näin arvioi esimerkiksi Linna vuonna 2022, ks. Linna 2022 b), s. 11. Vastaavanlaiset arviot saivat laajasti kannatusta oikeusministeriön pienriitamenettelyä koskevan arviomuiston lausuntokierroksella, ks. OMML 2024:8, s. 10, s. 13 ja s. 23.

¹⁸⁶ Oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta pienriitamenettelyssä ks. OMML 2023:1, s. 90–92 ja s. 143–144.

¹⁸⁷ Cappelletti – Garth 1978, s. 182.

¹⁸⁸ Ervasti 2011, s. 357.

¹⁸⁹ Ervasti 2011, s. 349–350. Liikkeen vaiheista ks. lisäksi myös Cappelletti – Garth 1978 s. 197–227 ja Cappelletti – Garth 1981, s. 1–20.

Oikeuden saatavuutta koskevat ongelmat olivat 1970-luvulla useiden vertailevien tutkimuksien keskiössä. Näiden hankkeiden tukikohta oli Firenzessä ja ne saivat inspiraatiota aatteesta, jonka mukaan vertailevan tutkimuksen tehtävänä ei ole vain kuvata lakia vaan työskennellä sen parantamiseksi. Ensimmäinen näistä projekteista alkoi vuonna 1971 Firenzessä pidetyllä kansainvälisellä konferenssilla.¹⁹⁰ Tähän Mauro Cappellettin ohjauksessa laadittuun *the Florence Project* -nimellä kulkeneeseen hankkeeseen kiteytyi näkemys oikeudesta monissa eri muodoissa ja erilaisissa institutionaalisissa ympäristöissä. Projektin työ ilmentyi massiivisessa moniosaisessa sarjassa *Access to Justice*, joka julkaistiin vuosina 1978 ja 1979.¹⁹¹

6.3. Periaatteen määrittelyä

6.3.1. Periaate lainsäädännössä

Pekka Hallbergin sanoin: ”laki on vain väline ja oikeus on päämäärä”.¹⁹² Oikeus, jonka saavuttamista tavoittelemme, on epäoikeudenmukaisuuden kieltämistä tai korjaamista.¹⁹³ Oikeus ulottumattomissa, ”*justice out of reach*” ei enää riitä: Per Henrik Lindblom on asian-tuntija-artikkelissaan todennut, että siviiliprosessi ei saa olla vain hyväosaisten ilo.¹⁹⁴

Perusoikeuksilla tarkoitetaan perustuslaissa säädettyjä yksilölle kuuluvia oikeuksia. Nimensä mukaisesti vain erityisen tärkeät ja perustavanlaatuiset oikeudet voivat lukeutua perusoikeuksiin. Ne ovat yleisiä, kaikille yhdenvertaisesti kuuluvia oikeuksia, joilla on oikeusjärjestyksessä aivan erityisellä tavalla turvattu ja vakuutettu asema. Muodollisesta perustuslaintasoisuudesta johtuen perusoikeuksille on ominaista pysyvyys. Perustuslaki on nimensä mukaisesti oikeusjärjestyksen perusta, mistä johtuu, että lain säännösten muuttamiseen suhtaudutaan pidättyväisesti.¹⁹⁵

Oikeusturva määritellään varmuudeksi siitä, että lainsäädäntöä sovelletaan kaikkiin samoin tavoin, johdonmukaisesti, tasapuolisesti sekä puolueettomasti.¹⁹⁶ Oikeusturva taataan kansallisella tasolla perusoikeutena PL 21.1:ssä, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada

¹⁹⁰ Cappelletti – Garth 1981, s. 2

¹⁹¹ Galanter 2010, s. 116.

¹⁹² Hallberg 2001, s. 7.

¹⁹³ Galanter 2010, s.124.

¹⁹⁴ Lindblom 2000, s. 629, ”...civilprocessen får inte bara vara ett njutningsmedel för överklassen.”.

¹⁹⁵ Hallberg 2011 a), s. 29–30.

¹⁹⁶ Hallberg 2011 b), s. 853.

asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta, samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet, turvataan lailla.

Uusin kehitys on lisännyt ihmisoikeuksien merkitystä lainkäytössä.¹⁹⁷ Samalla tavoin kuin on mahdollista puhua prosessin perustuslaillistumisesta, voidaan kansainvälisten ihmisoikeussopimusten merkityksen korostumisen myötä puhua nykyään myös prosessin kansainvälistymisestä.¹⁹⁸

Ylikansallinen normatiivinen pohja oikeuksiin pääsulle on kirjattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan, jonka 1 kohdassa turvataan jokaisen oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan määräyksissä ratkaisevaa on kokonaisuus: prosessin on oltava kokonaisuutena arvostellen oikeudenmukainen.¹⁹⁹ Oikeus päästä oikeudenmukaiseen menettelyyn (*access to court*) on sisäänrakennettuna artiklan määräyksiin. Tämä presumoidaan ilman, että asiasta on nimenomaista mainintaa. Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden vaatimuksesta ei luonnollisestikaan olisi mitään hyötyä ilman mahdollisuutta tosiasiallisesti päästä kyseiseen menettelyyn. Oikeus oikeudenkäyntiin pääsyyn on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruslähtökohta: sen sisältymisestä EIS 6 artiklaan ei ole epäilystä. Tästä johtuu, ettei sopimusvaltioilla ole mahdollisuutta kiertää 6 artiklan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia vaatimuksia rajoittamalla olennaisesti itse oikeudenkäyntiin pääsyä.²⁰⁰

Se, että joku on perusoikeuden subjekti, ei kuitenkaan vielä sellaisenaan osoita, mitä yksilö voi subjektiasemansa nojalla tehdä kyseisen oikeutensa hyväksi – toimimismahdollisuus riippuu siitä, minkälaiseksi se on kussakin oikeusjärjestyksessä säädetty tai muuten muodostunut.²⁰¹ Pääsy tuomioistuimeen tulee taata sopimusvaltioissa paitsi periaatteessa mutta myös (ja etenkin) tosiasiallisesti. Käytännön olosuhteet on järjestettävä sellaisiksi, että jokaisella kansalaisella on EIS 6 artiklan tilanteissa todellinen eikä ainoastaan näennäinen

¹⁹⁷ Jokela 2016, s. 72.

¹⁹⁸ Vuorenmaa 2023, s. 6.

¹⁹⁹ Ervo 2008, s. 15

²⁰⁰ Ervo 2008, s. 21.

²⁰¹ Hidén 1999, s. 22.

mahdollisuus turvautua oikeudenkäyntiin. Pääsy tuomioistuimeen merkitsee sitä, että menettely ei saa olla liian kallis tai mulla tavalla ylettömän monimutkainen.²⁰² Oikeusturvan, kuten muidenkin perusoikeuksien, toteutuminen ei saa jäädä vain ideologiseksi julistukseksi. Tämä tunnustetaan perustuslain 22 §:ssä, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

6.3.2. Periaatteen jäsentelyä

Artikkelissaan koskien *access to justice* -periaatetta Yhdysvalloissa Gillian K. Hadfield on todennut seuraavaa: amerikkalaiset joutuvat kohtaamaan oikeudellisen maailman, joka on rakenteeltaan paksu, mutta resursseiltaan laiha.²⁰³ Ilmaisu on osuva tarkasteltaessa periaatetta myös ylikansallisesti oikeudellisessa ympäristössä, jossa on vanhastaan erotettu itse oikeuden muodollinen olemassaolo oikeuden tosiasiallisesta saatavuudesta.

Oikeuksiin pääsy voidaan teknisesti erottaa oikeusturvan käsitteestä, jolla tarkoitetaan puhtaasti prosessioikeudellisten oikeusturvakriteerien toteutumista.²⁰⁴ Tutkielmassa käytetään käsitteitä *access to justice* ja oikeuksiin pääsy synonyymeina, jolloin puhuttaessa termeistä viitataan samoihin periaatteiden rajauksiin ja rajoitteisiin. ”Oikeuden saaminen” voidaan jäsentää erottamalla tosiasiallinen oikeuksiin pääsy (*access to justice*) muodollisesta oikeudesta päästä tuomioistuimeen (*access to court*). Pelkät menettelylliset mahdollisuudet eivät riitä, vaan toimivan yhteiskunnan tulee taata, että ihmisillä on oikeusprosessissa aito mahdollisuus saada itselleen oikeutta. Todellinen oikeus lainkäyttöön ja oikeuksiin pääsyyn voi estyä esimerkiksi silloin, kun prosessikynnys on liian korkealla joko henkilön oikeudellisen asiantuntemuksen puuttumisen tai oikeudenkäynnin kalleuden vuoksi. Oikeuksiin pääsy ei saa estyä myöskään tuomion tehottoman täytäntöönpanon takia.²⁰⁵

Suomessa *access to justice* -periaatteesta käytetään yleisnimitystä *oikeussuoja*, joka tarkoittaa kansalaisten oikeutta saada tuomioistuimelta aineellisoikeudellista prosessuaalista suojaa. Todellinen mahdollisuus käyttää oikeuslaitosta aineellisoikeudellisesti taattujen oikeuksien toteuttamiseksi eli tosiasiallinen oikeus lainkäyttöön, on herättänyt yhteiskunnassamme paljon oikeudellista keskustelua. On havaittu, että kansalaisilta uupuu aito mahdollisuus

²⁰² Ervo 2005, s. 119.

²⁰³ Hadfield 2010, s. 151. ”Americans face a legal world that is thick with legal structure but thin on legal resources.”

²⁰⁴ Sarasoja 2017, s. 5.

²⁰⁵ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 50.

saada asiansa tuomioistuimen tutkittavaksi.²⁰⁶ Ylevä ideaali yhdenvertaisesta oikeuden saatavuuden mahdollisuudesta ei toteudu: oikeus ei ole ilmaista. Se kuluttaa resursseja – rahaa, organisaatioita ja ei vähäisimpänä yhteiskunnassa rajattua huomion määrää.²⁰⁷

Cappellettin mukaan "oikeuden saatavuus" tarkoittaa jatkuvaa yhteiskunnallista kehitystä, johon sisältyy alituinen debatti siitä, kuinka paljon saatavuutta (*access*) tarjota ja kuinka paljon sekä millaista oikeutta (*justice*) pitäisi saada aikaan.²⁰⁸ Cappellettin ja Garthin mukaan, antaakseen tehokkaasti oikeussuojaa kansalaisille, järjestelmän on oltava yhtäläisesti kaikkien saatavilla ja sen on johdettava sellaisiin tuloksiin, jotka ovat yksilöllisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisia.²⁰⁹ Todellinen, yhdenvertainen oikeussuoja toteutuu ainoastaan silloin, kun kanteen vireillepano-oikeuden (*access to court*) lisäksi konkreettisia lainkäytön saatavuuden esteitä poistetaan. Tällaisia esteitä ovat esimerkiksi korkeat oikeudenkäyntikustannukset, asiantuntemuksesta ja resursseista aiheutuva epätasapaino asianosaisten kesken sekä oikeussuojaa kaipaavien yksittäisten intressien vähäisyys.²¹⁰

Tuomioistuinmenettelyn laadulliset elementit (*fair trial*)²¹¹ ja lopputuloksen oikeudenmukaisuus ovat korostuneet vahvasti *access to justice* -liikkeen piirissä viime vuosina. Täten *access to justice* -termillä ei enää viitatakaan yksinomaan oikeuteen pääsyyn, vaan myös oikeudenmukaiseen menettelyyn ja menettelyn lopputulokseen.²¹² Olennaista on kysymys siitä, onko pääsy tuomioistuimeen tuottanut myös pääsyn oikeuksiin eli onko prosessilla saavutettu oikeudet. Tuomioistuimeen pääsy eli *access to court* onkin vasta ensiaskel oikeuksien saavuttamisessa.²¹³

Oikeudenmukaisuus on laaja käsite, jota voidaan tarkastella monesta vaihtoehtoisesta näkökulmasta. Yleisesti siihen liitetään kuitenkin ajatus yhdenvertaisuudesta ja tasapuolisuudesta: oikeudenmukaisuuden ideaalin mukaan kaikkia yksilöitä tulee kohdella samalla tavalla. Tähän yhdenvertaisuuden ideaan pohjautuu myös ihmisoikeusajattelu.²¹⁴

²⁰⁶ Virolainen 1995, s. 100.

²⁰⁷ Galanter 2010, s. 126.

²⁰⁸ Cappelletti – Garth 1981, s. 2. "Access to justice" implies continuing social development, involving a constant debate about how much access to provide and how much and what kind of justice should result."

²⁰⁹ Cappelletti – Garth 1978, s. 182.

²¹⁰ Virolainen 1995, s. 101.

²¹¹ Oikeudenmukainen oikeudenkäynti, joka on englanninkieliselle "fair trial" -termille Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan suomennoksessa annettu käännös.

²¹² Ervasti – de Godzinsky 2014, s. 176.

²¹³ Saarensola 2017, s. 220.

²¹⁴ Ervasti – de Godzinsky 2014, s. 177.

Tutkimuksissa on havaittu, että yksilöt muodostavat käsityksensä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta ensisijaisesti menettelyn reiluuden ja tasapuolisuuden, eikä itse jutun lopputuloksen perusteella. Annetun ratkaisun sisältöäkin merkityksellisempää on siis asianosainen subjektiivinen *kokemus* oikeudenkäynnistä, kun arvioidaan tuomioistuimia ja niiden toimintaa kohtaan tunnettavaa luottamusta ja legitimizeettiä.²¹⁵

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, ns. KP-sopimuksen (SopS 8/1976) 14 artiklan 1 kohdan mukaan kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia tuomioistuinten edessä. Oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä säädetään myös Euroopan unionin perusoikeuskirjassa (2000/C 364/0), jonka 47 artiklan 2 kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Mika Huovilan mukaan nykyajan *access to justice* -keskustelu kytkeytyykin perus- ja ihmisoikeuksien sekä yksilön näkökulman korostumiseen. Arvojen, kuten yhdenvertaisuuden merkitys on Huovilan mukaan korostunut ja *access to justice* -liikkeessä on pohjimmiltaan kysymys siitä, että yksilöiden oikeudet pitää ottaa tosissaan – ne eivät ole vain muotoseikkoja tai teoreettisia julistuksia. Kyse on siitä, että oikeudet ja vapaudet saadaan tehokkaiksi ja kaikkien saatavilla oleviksi.²¹⁶

6.4. Periaatteen merkitys summaarisen riita-asian prosessissa

Access to justice -periaatteen relevanssi on ilmeinen tarkasteltaessa summaaristen riita-asioiden prosessin toimivuutta Suomessa. Keskustelu oikeudensaantimahdollisuuksista aktualisoitui vuoden 1993 alioikeusuudistuksen jälkeen, kun ilmeni, että uudistus oli monin tavoin problemaattinen oikeuden saatavuuden näkökulmasta: etenkin oikeudenkäyntikulujen kasvua ja prosessikynnyksen nousua pidettiin ongelmana.²¹⁷ Prosessikynnys voi nimittäin nousta kohtuuttomasti tilanteissa, joissa vastaajan täytyisi riitauttaa kanne. Taloudellinen riski riitautustilanteessa ei toki ole täysin aiheetonakaan. On totta, että kuluriskin pitäisi yhtä aikaa olla sekä niin merkittävä, ettei oikeuslaitosta rasiteta aiheettomilla prosesseilla, että niin kohtuullinen, ettei oikeudenkäynti olisi liian kallista ja korvausvastuu vastapuolen

²¹⁵ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 50. ”Tutkimusten mukaan ihmiset hyväksyvät helpommin jopa sellaiset ratkaisut, joiden lopputulos on heille itselleen epäedullinen, jos ratkaisu on saavutettu rehdisti ja tasapuolisesti.”

²¹⁶ Huovila 2003, s. 82

²¹⁷ Ervasti 2011, s. 351.

kuluista niin ankaraa, että kulujen pelossa aiheellisiakaan juttuja ei enää tuotaisi tuomioistuimeen.²¹⁸ Balanssin löytäminen näiden vastakkaisten intressien välillä ei ole yksinkertaista.

Vuoden 1993 alioikeusuudistuksen yhteydessä tehtiin muutoksia oikeudenkäyntikulujen jakautumista koskevaan sääntelyyn. Uudistusta edeltävänä aikana omista oikeudenkäyntikuluista vastaaminen eli ns. kulujen kuittaus oli hyvin tavallista. Riidan lopputuloksesta riippumatta sekä voittaja että häviöjä vastasivat omista oikeudenkäyntikuluistaan. Uudistuksen myötä pääsäännöksi vahvistettiin *täyden korvauksen periaate*. Tällöin hävinnyt osapuoli velvoitetaan lähtökohtaisesti korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut täysimääräisesti – voidaan puhua ns. ”voittaja vie kaiken” -ajattelumallista.²¹⁹

Siitä, milloin asianosaisen tulee korvata vastapuolen oikeudenkäyntikulut, säädetään OK 21 luvussa. Pääsääntö dispositiivisessa riita-asiassa on edellä mainitusti se, että hävinnyt asianosainen korvaa vastapuolensa oikeudenkäyntikulut (OK 21:1). On luonnollisesti prosessin kannattavuuden kannalta keskeistä, jäävätkö oikeudenkäyntikulut omaksi vahingoksi vai saako niistä korvausta vastapuolelta. Arvio kulujen määrästä ja korvattavuudesta vaikuttaa jo harkintaan siitä, lähteekö henkilö nostamaan kannetta ylipäättään. Aina ei nimittäin ole järkevää nostaa kannetta edes siinä tilanteessa, kun ajattelee olevansa riidan aiheesta varmuudella oikeassa. Kulut saattavat nousta riidassa saavutettua hyötyä suuremmiksi ilman varmuutta siitä, onko kuluja mahdollista saada perityksi vastapuolelta. Vaikka kynnystä ryhtyä riita-asian prosessiin pyritään madaltamaan sekä julkisella oikeusavulla että oikeudenkäymiskaaren oikeudenkäyntikulujen korvaussäännöksillä, kohtuuton kuluriski on edelleen tosiasiaa yksi merkittävimmistä oikeussuojan saatavuuden esteistä.²²⁰

Oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevia säännöksiä muutettiin alioikeusuudistuksen jälkeen jälleen vuonna 1999 (L 368/1999). Lakimuutoksen tavoitteena oli alentaa oikeudenkäynnin osallisten kuluriskiä, joka oli kasvanut alioikeusuudistuksen myötä; uudistus ei ollutkaan johtanut aikaisempaa nopeampaan ja halvempaan prosessiin. Muutoksen myötä summaarisissa asioissa otettiin käyttöön kulutaksat. Uudet siviiliprosessia koskevat muutokset, joiden tavoitteena oli selkeyttää oikeudenkäyntimenettelyä siten, että siitä tulisi

²¹⁸ Lappalainen – Hupli 2021 a), s. 807.

²¹⁹ HE 191/1993 vp, s. 3. Ks. myös Rissanen 2020, s. 30.

²²⁰ Linna 2012, s. 37.

joutuisampi ja halvempi, tulivat voimaan vuonna 2003 (L 768/2002).²²¹ Lakimuutoksen myötä oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8c §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen tulee viran puolesta arvioida vastapuolen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrä velkomusta tai häätöä koskevassa asiassa, joka ratkaistaan valmistelua jatkamatta yksipuolisella tuomiolla, ottaen huomioon haastehakemuksen edellyttämä tarpeellisen työn määrä, saatavan suuruus sekä välttämättömät kulut. Lainkohdan 2 momentin mukaan oikeusministeriö antaa tarkempia määräyksiä oikeudenkäyntikulujen määrien perusteista, mikä on viittaus oikeusministeriön asetuksen (1311/2001) kulutaksasääntelyyn.

Kulu-uudistuksessa pidettiin erityisen tärkeänä yhdenmukaistaa eri tuomioistuimissa käsiteltävien summaaristen asioiden oikeudenkäyntikulut samankaltaisissa asioissa. Tästä nimenomaisesta syystä oikeusministeriö valtuutettiin antamaan tarkempia määräyksiä kyseisen OK 21:8c:n mukaan tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrien perusteista. Tarkoituksena oli, että määräyksissä osoitettaisiin, mitä toimenpiteitä oikeudellisessa perinnässä yleensä pidetään sillä tavoin tarpeellisina, että ne voidaan katsoa korvattaviksi oikeudenkäyntikuluiksi. Tämän lisäksi määräyksissä tuli ottaa huomioon perintätoiminnan yleiskulut ja kohtuullinen palkkio työstä.²²²

Selvennettäköön vielä, että asetuksen 3 §:n mukaiset oikeudenkäyntikulujen enimmäismäärät ovat perustaksan mukaan 50 euroa velan pääoman ollessa alle 300 euroa, 80 euroa velan pääoman ollessa vähintään 300 mutta enintään 1000 euroa ja 110 euroa velan pääoman ollessa yli 1000 euroa tai mikäli hakemuksessa haetaan häätöä. Korkean taksan mukaiset määrät ovat em. järjestyksessä 80 euroa, 120 euroa ja 160 euroa. Asetuksen 2 §:n mukaan perustaksan mukaisina oikeudenkäyntikulut tuomitaan silloin, kun on kyse tavanomaisesta asiasta ja korkean taksan mukaisina, kun asia on tavanomaista vaativampi, esimerkiksi kun asiassa on käyty sovintoneuvotteluja tai kun haastehakemuksen laatiminen edellyttää erityistä oikeudellista asiantuntemusta.

Lisättäköön, että puhuttaessa ”oikeudenkäyntikuluista” summaarisessa riita-asiassa, kuluja on oikeastaan kahdenlaisia: on edellä mainitut asianosaiskulut sekä valtiolle maksettava oikeudenkäyntimaksu.

²²¹ Ervasti 2005, s. 1.

²²² Jokela 2015, s. 423.

Oikeusministeriön asetuksen (1122/2021) 1 §:n mukaan oikeudenkäyntimaksu on 65 euroa tai 86 euroa yksipuolisella tuomiolla ratkaistussa OK 5:3:ssä tarkoitetussa asiassa. Summa määräytyy hakemuksen saapumistavan perusteella. Mikäli vastaajan riitauttaa kyseisenlaisen kanteen, oikeudenkäyntimaksu nousee 270 euroon.

Valiokunnan mietinnössä vuonna 2022 todettiin jälleen, että oikeudenkäynneistä aiheutuvien kustannusten kasvu on merkittävä oikeusturvaongelma. Kuluriskin vuoksi riita-asian oikeudenkäyntiin ei välttämättä uskalleta tai edes tosiasiallisesti voida ryhtyä. Oikeudenkäyntikuluriskin ja prosessikynnyksen nousulla katsottiin olevan lisäksi laajempia haitallisia vaikutuksia niiden mahdollisesti heikentäessä kansalaisten luottamusta oikeusjärjestelmän ja tuomioistuinlaitoksen toimintaan.²²³

Vaikka korkeaan prosessikynnykseen on alioikeusuudistuksen jälkeen kiinnitetty lainsäädännöllistä huomiota, voimassa olevassa sääntelyssä ei ole ennalta määriteltä enimmäismäärää vastapuolen oikeudenkäyntikuluille, jotka summaarisen riita-asian riitauttava vastaaja voidaan velvoittaa korvaamaan, mikäli tämä asian häviää. Kun vertaa tilannetta summaarisissa riita-asioissa sovellettavaan oikeudenkäyntikulutaulukkoon²²⁴, lienee selvää, että kynnyksen normaaliuotoiseen riitaprosessiin ryhtymiseen on vastaajalla korkea – tällä kun ei ole mahdollisuutta arvioida, kuinka korkeiksi vastapuolen oikeudenkäyntikulut voivat prosessissa kokonaisuudessaan nousta. Muun muassa vuonna 2019 hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittujen ”voittajan” oikeudenkäyntikulujen mediaani oli 7235 euroa ja luku oli kasvanut noin viidenneksen vuoteen 2008 verrattuna. Huomionarvoista on lisäksi, että maksettavaksi tuomittujen oikeudenkäyntikulujen mediaani oli korkein yksityishenkilön hävitessä yhteisöä vastaan nostamansa riita-asian (12 644 euroa). Laura Sarasoja ja Chris Carling summaavat johtopäätöksiään asiantuntija-artikkelissaan toteamalla, että oikeudenkäyntikulut ovat kasvaneet voimakkaasti, jonka myötä oikeudenkäyntiriski on kohonnut pääkäsitelyssä ratkaistuissa riita-asioissa.²²⁵

Jari Vaitoja katsoo väitöskirjassaan, että prosessuaalisten resurssien epäsuhta vallitsee esimerkiksi kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan tai ns. institutionaalisen velkojan ja velallisenä olevan yksityishenkilön välisessä oikeusriidassa. Vaitojan mukaan velallinen saattaa jäädä

²²³ LaVM 23/2022 vp, s. 3.

²²⁴ Ks. Oikeusministeriön asetuksen (1311/2001) 3 §.

²²⁵ Sarasoja – Carling 2020, s. 3.

prosessuaalisesti passiiviseksi vastaaja-asemassaan ajatellessaan prosessista aiheutuvia kuluseuraamuksia silloin, kun hän pitää kantajan vaatimuksia päävaateen osalta oikeutettuina – tai ei näe kanteen vastustamiselle menestymisen mahdollisuuksia.²²⁶ Myös aineellisen sääntelyn tulkinnanvaraisuus tai oikeussuojakeinoon liittyvä muu epävarmuus, prosessuaaliset riskit kuten oikeudenkäyntikulut, vaadittavien valmiuksien puutteellisuus tai muut henkilökohtaiset syyt liittyen esimerkiksi elämäntilanteeseen tai terveyteen, nostavat kynnystä oikeuksiin vetoamiselle. Vastauksena epäsuhtaan on jopa esitetty, että osapuolten siviilioikeudellisten roolien tulisi heijastua prosessioikeuteen periaatetyyppisen kompensaa­tion kautta. Matti Rudangon mukaan määräämisperiaatetta tulisi soveltaa niin, että asianosaiset ja tuomioistuin toimisivat yhdessä oikeuden saatavuuden turvaamiseksi ja tämän tulisi toteutua asianosaisten taloudellisista ja yhteiskunnallisista resursseista riippumatta. Oikeussuojan kynnysten, kuten menettelyn kustannusten ja asianosaisilta edellytettujen valmiuksien, tulisi olla mahdollisimman matalat.²²⁷

Myös oikeudenkäynnin kohtuuton kesto uhkaa oikeusturvan toteutumista. Eduskunnan lakivaliokunta on pitänyt oikeudenkäyntien viivästymistä ja sitä, että tilannetta ei ole vuosien aikana saatu korjattua, erittäin huolestuttavana oikeusvaltion ja oikeusturvan toteutumisen kannalta.²²⁸ Valiokunnan mukaan asioiden viipyminen tuomioistuimissa kohtuuttoman pitkään aiheuttaa valiokunnalle huolta. Erityistä huomiota valiokunta kiinnittää yleisten tuomioistuinten tilanteeseen ja etenkin käräjäoikeuksiin suurilla paikkakunnilla.²²⁹ Oikeusministeriön oikeudenkäyntikuluja riita-asioissa koskevassa arviomuistiossa huomautettiin, että oikeudenkäynnin kesto on perusoikeuskysymys perustuslain turvatessa jokaisen oikeuden saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa ilman aiheetonta viivytystä.²³⁰ Summaarisen riita-asian riitautuessa asia siirtyy normaaliin riita-asian menettelyyn, jolloin asian alkupe­räiseen summaariseen luonteeseen olennaisesti liittyvä riipeys jää toissijaiseksi asian edellyt­täessä perusteellisempaa, täysitutkintaista menettelyä. Maailmanpankin selvityksen mukaan hyvin suunnitellut pienriitamenettelyt voivat auttaa vähentämään tuomioistuimen vähäisiin vaatimuksiin käyttämää aikaa ja vaivaa, mikä edistää oikeuslaitoksen tehokkuutta.²³¹

²²⁶ Vaitoja 2014, s. 266–267.

²²⁷ Rudanko 2016, s. 883–886.

²²⁸ LaVL 1/2021 vp, s. 2.

²²⁹ LaVL 8/2020 vp, s. 4.

²³⁰ OMSO 2021:16, s. 97.

²³¹ Two for One: How Leveraging Small Claims Procedures Can Improve Judicial Efficiency and Access to Justice (World Bank Group 2020), s. 4. Saatavissa: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/487041607706210590/pdf/Two-For-One-How-Leveraging-Small-Claims-Procedures-Can-Improve-Judicial-Efficiency-and-Access-to-Justice.pdf>

Vastaavaa arvioita ilmentää myös Suomessa viime vuosina tapahtunut oikeudellinen liikehdintä pienriitamenettelyn saralla.

Oikeusministeriön pienriitamenettelyjä käsittelevässä arviomuistiossa (OMML 2023:1) pohdittiin pienriitamenettelystä säättämisen mahdollisuutta Suomessa helpottamaan pienen intressin riita-asioiden käsittelyä tuomioistuimissa. Työ oli osa hallituksen ohjelmaa, jossa tavoitteeksi asetettiin toimivat oikeusprosessit ja oikeusturvan saatavuus taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta.²³² Muistiossa todetaan, että erilaisia sääntelyvaihtoehtoja tarkasteltaessa keskiössä ovat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.²³³

Työssä arvioidaan, että oikeuden saatavuuden parantuminen pienriitamenettelystä säättämisen myötä olisi erityisen merkityksellistä niille yksilöille, joilla on muita heikommat edellytykset ottaa oikeudenkäyntiin liittyvä taloudellinen riski. Näitä olisivat etenkin vähävaraiset sekä keskituloiset, jotka eivät ole oikeutettuja maksuttomaan oikeusapuun. Tällä tavoin menettelyn saapuminen Suomen oikeusjärjestelmään voisi parantaa PL 6 §:ssä turvattua ihmisten yhdenvertaisuuden vaatimusta. Pienriitamenettely voisi lisäksi edistää PL 15 §:ssä turvattua omaisuuden suojan toteutumista, koska menettelyssä käsiteltäisiin lähinnä saatavia koskevia asioita.²³⁴ Muistiossa tarkastelluissa valtioissa voimassa oleville pienriitamenettelyille on ominaista se, että hävinneen osapuolen velvollisuutta korvata voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikulut on rajoitettu suhteessa täysimittaiseen oikeudenkäyntiin. Tämä alentaa osaltaan asianosaisen kynnystä ryhtyä prosessiin.²³⁵

Oikeusministeriön vuoden 2024 pienriitamenettelyä koskevan arviomuistion lausuntotiivistelmästä käy ilmi lausunnonantajien vastaavanlainen arvio. Valtaosa lausunnon antaneista tahoista – erityisesti pienriitamenettelyä vastustavat tai siihen varauksellisesti suhtautuvat – pitivät oikeudenkäynnistä aiheutuvien kulujen korvausvelvollisuuden rajoittamista tehokkaimpana yksittäisenä keinona prosessikynnyksen madaltamiseen.²³⁶ Laajaa kannatusta lausuntokierroksella sai sääntely, jossa hävinnyt osapuoli veloitettaisiin korvaamaan voittaneen osapuolen kuluja kuitenkin korvattavien kulujen määrää rajoittaen. Kysymys voisi olla

²³² OMML 2023:1, s. 8.

²³³ OMML 2023:1, s. 67.

²³⁴ OMML 2023:1, s. 117.

²³⁵ OMML 2023:1, s. 143.

²³⁶ OMML 2024:8, s. 11.

jo edellä mainitun kaltaisesta kulutaksa-sääntelystä esimerkiksi niin, että laissa säädettäisiin korvauksen enimmäismääristä erilaisissa tilanteissa.²³⁷

Pienriitamenettelyjä käsittelevistä virallislähteistä käy ilmi tutkielman tarpeellisuutta korostava arvio. Riita-asioiden käsittely on Suomessa kansainvälisesti katsottuna laadukasta, mutta suomalaisen siviiliprosessin epäkohtien, kuten menettelyn keston ja korkean kuluriskin, huomataan korostuvan ns. pienen intressin jutuissa.²³⁸ Siviiliprosessista on muodostumassa yhä selvemmin vain tietynlaisten asioiden ja osapuolten etuoikeus. Jos ihmiset eivät uskalla viedä asioitaan tuomioistuimeen, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin jää pelkäksi idealistiseksi julistukseksi vailla konkreettista merkitystä.²³⁹

6.5. Oikeusturvariskit

Summaarisen riita-asian menettelyssä käsiteltävien kanteiden vaatimukset perustuvat kantajan näkemykseen: kantajan tulee hakemuksessa ilmoittaa, ettei asia ole *hänen käsityksensä mukaan* riitainen. On ilmeistä, että prosessiin sisältyy mahdollisuus erilaisille oikeusturvaloukkauksille, mikäli vahingonkorvausvaateiden käsittelylle menettelyn piirissä ei aseteta tarkkoja edellytyksiä. Vastaajan pysyessä passiivisena, kantajan näkemys saatavan luonteesta vahvistetaan. Tästä johtuu, että vastaajalta edellytetään prosessissa aivan erityistä tarkkaavaisuutta ja aktiivisuutta. Tosiasiassa vastaaja päätyykin prosessissa – syystä tai toisesta – useimmiten pysymään passiivisena. Vuonna 2013 käräjäoikeuksissa ratkaistiin yhteensä 430 322 summaarisella haastehakemuksella vireille tullutta asiaa, joista 355 362 eli noin 83 prosenttia päättyi vastaajan passiivisuuteen perustuvaan kanteen hyväksyvään yksipuoliseen tuomioon.²⁴⁰

Ei liene kovin harvinaista, että kantajalla ja vastaajalla on erimielisyyksiä vahingonkorvausluonteisista saatavista prosessissa kuin prosessissa. Ei myöskään liene tavatonta, että vastaajalla ei ole oikeudellista asiantuntemusta tai muuten osapuolten tiedolliset ja taloudelliset taidot ovat epäsuhdassa. Onkin perusteltua tarkastella tilannetta myös käänteiseltä kannalta ja esittää kysymys, johtaisiko vahingonkorvausvaateiden laaja-alaisempi käsittely summaarisessa prosessissa vastaajille aiheutuviin oikeudenloukkauksiin.

²³⁷ OMML 2024:8, s. 41.

²³⁸ OMML 2023:1, s. 147.

²³⁹ Rissanen 2021, s. 298–299.

²⁴⁰ OMSO 52/2014, s. 44.

Kilpailu- ja kuluttajaviraston (KKV) mukaan kuluttaja-asiamies saa jatkuvasti ilmoituksia perusteettomista velkomuskanteista. KKV tiedotti vuonna 2022 sähköyhtiön laatimista perusteettomista velkomuskanteista, joiden johdosta monet kuluttajat joutuivat osaksi täysimittaista oikeudenkäyntiä. Näiden kanteiden perusteeksi oltiin ilmoitettu pelkkä ”avoin lasku”.²⁴¹ Näin laaja ilmaisu luonnollisesti vaikeuttaa kuluttajan mahdollisuuksia sekä tarkistaa kanteen aiheellisuus että laatia tarpeeksi selkeä vastine käräjäoikeudelle.

Käytännössä tuomioistuimen rooli suurimmassa osassa summaarisia riita-asioita onkin pelkästään muodollinen – tuomioistuin vahvistaa velkojan näkemyksen mukaisen saatavan ulosottoa varten. Vaikka tuomioistuimella on velvollisuus tutkia viran puolesta kanteen selkeä perusteettomuus (OK 5:13) myös vastaajan pysyessä passiivisena, tuomioistuin ei tutki viran puolesta vaatimusten kohtuullisuutta. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2015:60 korkein oikeus korosti, että tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus koskee vain epäselviä ja kohtuuttomia vakioehtoja eikä kohtuuttomuuden tutkimista voida laajentaa muihin kuluttajasopimusten ehtoihin (kohta 42). Jotta kohtuullisuus tulisi arvioitavaksi, on vastaajan siis jollakin tavalla itse viitattava kohtuuttomuuteen, mikä luonnollisesti edellyttää vastaajan aktiivisia toimia.²⁴²

Jaksossa 5.2. selvennettiin, että riidattomuus täyttynee silloin, kun velkoja on ensin velkonut velalliselta yksilöityä vahingonkorvausvaadetta saman määräisenä kuin saatavaa myöhemmin haetaan summaarisessa menettelyssä edellytyksellä, ettei velallinen ole riitauttanut velkomusta. Mahdollisena lisäedellytyksenä olisi velkojan todennus siitä, että velallinen on tosiasiallisesti saanut korvausluonteisen vaatimuksen tietoonsa ennen tuomioistuinmenettelyyn ryhtymistä. Jälleen ratkaisussa I-SHO 2021:4 hovioikeus arvioi, että asian riitaisuus ennen kanteen vireille tuloa käräjäoikeudessa voi ilmetä esimerkiksi siten, että vastaaja on perintäkirjeen saatuaan kiistänyt saatavan (tosin tämä toimi jäänee usein näkymättömäksi haastehakemuksen käsittelijälle ja tulee ilmi myöhemmin prosessissa vastaajan riitauttaessa asian).

²⁴¹ Kilpailu- ja kuluttajavirasto: Perusteeton oikeuteen haastaminen kuluttajien piinana – 365 Hankinnan kaltaisia tapauksia voidaan nähdä vielä lisää. Saatavissa:

<https://www.kkv.fi/ajankohtaista/tiedotteet/perusteeton-oikeuteen-haastaminen-kuluttajien-piinana-365-hankinnan-kaltaisia-tapauksia-voidaan-nahda-viela-lisaa/>

²⁴² Mäenpää 2016, s. 337–338.

Perintäprosessien problematiikkaan kiinnitettiin huomiota 2020-luvulla perintälain (laki saatavien perinnästä, 513/1999) muutoksen yhteydessä (L 299/2022). Lain esitöissä nostettiin esille huoli siitä, että sähköpostia käytettäessä ei voida olla täysin varmoja siitä, onko velallinen tosiasiallisesti vastaanottanut sähköisen viestin. Sähköpostiviestin todelliseen saapumiseen kohteelle (ja nimenomaan kohteen tietoisuuteen) liittyy esityksen mukaan sähköistä postilaatikkaa ja e-laskutusta enemmän epävarmuustekijöitä. Eri palvelut takaavat erilaisen toimitusvarmuuden sähköpostiviesteille, jonka lisäksi vastaanottajan sähköpostipalvelu saattaa luokitella lähettäjän asianmukaisenkin sähköpostiviestin automaattisesti roskapostiksi ja näin automaattisesti siirtää viestin roskapostikansioon. Ei siis voida pitää täysin varmana, että viestin vastaanottaja kaikissa tilanteissa saa viestin tai että hän säännönmukaisesti tarkistaa käyttämänsä sähköpostipalvelun roskapostikansion.²⁴³

Esityksen yhtenä tavoitteena oli turvata paremmin se, että sähköisesti lähetettävä perintäkirje myös tosiasiassa saapuu vastaanottajan, velallisen saataville.²⁴⁴ Uudistuksen myötä vuonna 2022 voimaan tulleen perintälain 5c §:n mukaan maksuvaatimuksen on oltava kirjallinen, mutta sen saa toimittaa velalliselle myös muulla pysyvällä tavalla, jos velallinen on erikseen kirjallisesti tai sähköisesti antanut suostumuksensa siihen, että maksuvaatimuksia saadaan toimittaa kyseisellä tavalla.

Tutkielmassa käsitellään menettelyä, jossa tuomioistuimen rooli on suurimmassa osassa tapauksista lähinnä muodollinen. Yksinkertaistaen voidaan summata, että kunhan relevantteja prosessisäännöksiä noudatetaan, oikeusturva näennäisesti toteutuu ja oikeuksiin päästään. *Access to justice* -ajattelu merkitsee tämän muodollisuuden ylittämistä, jolloin uudeksi kysymykseksi muodostuu, onko oikeutta tosiasiallisesti saatu ja onko yksilön oikeusturva menettelyn piirissä toteutunut.

²⁴³ HE 241/2021 vp, s. 22–23.

²⁴⁴ HE 241/2021 vp, s. 25.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Laista taikka lain esitöistä ei voida vetää johtopäätöstä, jonka perusteella alioikeusuudistuksen myötä voimaan tullessa summaarisessa prosessissa oli tarkoituksena sulkea – edeltäjästään maksamismääräysmenettelystä poiketen – vahingonkorvausvaateet menettelyn ulkopuolelle.

Maksamismääräys voitiin vuoden 1955 lain mukaan antaa vahingonkorvausvaateen perusteella edellyttäen, että kyseisestä korvauksesta oli tehty sopimus. 1990-luvun oikeudenkäymiskaaren esitöiden mukaan summaarinen menettely on mahdollinen, mikäli asia koskee tietyn määräästä saamista ja säännös vastaa *asiallisesti* maksamismääräysmenettelyn ja lainhakumenettelyn soveltamisalaa koskevaa säännöstä.²⁴⁵ Oikeudenkäymiskaaren esitöissä ei täten laajemmin oteta kantaa asiaan: perusteluissa todetaan ainoastaan, että säännös vastaa sisällöltään aiempaa lainhakumenettelyn ja maksamismääräysmenettelyn sääntelyä. Voidaankin pohtia, miksi näin on. Vaikka vahingonkorvausvaateita ei esitöissä suoraan tunnusteta menettelyyn soveltuviksi saamisiksi, vuosien 1990 ja 1993 hallituksen esitysten perusteluissa ei myöskään ole mitään mainintaa soveltamisalan supistumisesta. Lain sanamuodon vaikenemisesta huolimatta voidaan päätellä, ettei vahingonkorvausvaatimusta ollut tarkoitus sulkea summaarisen riita-asian menettelyn ulkopuolelle. Lienee todennäköistä, että kyseisenlaisia vaateita koskeva rajoitus oltaisiin muutoin otettu osaksi oikeudenkäymiskaaren sääntelyä maksamismääräyslain kumoamisen yhteydessä.

Arvioitaessa vahingonkorvausvaateen luonnetta, voidaan pitää hyödyllisenä vertailla oikeudenkäymiskaareen valikoitunutta sanamuotoa ”...ettei asia hänen käsityksensä mukaan ole riitainen” EU:n maksamismääräysmenettelystä annetun asetuksen mukaiseen ilmaisuun ”riitauttamattomat rahamääräiset vaatimukset”. Antaessa termeille niiden tavanomainen, yleisesti ymmärretty merkitys, voidaan argumentoida, että niillä on selvä ja tutkielman kannalta keskeinenkin merkitysero. Käsityksen mukainen riidattomuus viittaa subjektiiviseen arvioon, kun taas ”riitauttamaton” viittaa konkreettiseen toimeen, riitauttamiseen. Se, onko ilmaisulla tosiasiallinen, soveltamisen kannalta merkityksellinen ero vai tarkoitetaanko molemmilla samaa edellytystä, onkin kiinnostavaa. Kantajan käsityksen mukainen ei-riitaisuus ei edellytyksenä ainakaan aseta kovin korkeita vaatimuksia saatavan luonteelle vaan

²⁴⁵ HE 15/1990 vp, s. 52.

kantajan oma käsitys asiantilasta riittää. Korvausta huoneistolle vuokrasuhteen aikana aiheutuneesta vahingosta summaarisella haastehakemuksella hakevalla vuokranantajalla lie-
nee perusteltu näkemys siitä, että hänen silmiensä edessä näkyvä seinässä ammottava reikä
tai revitty laminaatti on saatavana riidaton ja vahinkona selvä.

Käsitys on kuitenkin mielipide, näkökulma, joka ei – ainakaan kaikissa tilanteissa – sellai-
senaan ole riittävä todistus saatavan luonteesta. Linna päätyy asiantuntija-artikkelissaan ar-
vioon, että vahingonkorvausvaade voi tulla käsitellyksi summaarisena riita-asiana edellytyk-
sellä, että prosessissa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, millä tavalla konkreettisesti kan-
taja on selvittänyt saamisen riidattomuuden. Hakemuksen käsittelijän tulisi matalalla kyn-
nyksellä pyytää arviota käräjänotaarilta tai tuomarilta, mikäli hakemuksessa ilmenee epäsel-
vyyttä siitä, onko vahingonkorvaussaatavaa koskeva yksilöity perintä toteutettu ja tosiasial-
lisesti tullut velallisen tietoon. Voitaisiin edellyttää, että velkojan tulisi prosessissa todentaa,
että vastaaja-velallinen on tosiasiallisesti saanut korvausluonteisen vaatimuksen tietoonsa
ennen tuomioistuimenmenettelyyn ryhtymistä. Näillä erityisillä varotoimilla vahingonkorvaus-
saatatavat voitaisiin Linnan arvion mukaan käsitellä summaarisina riita-asioina ilman olennai-
sia oikeusturvariskejä.²⁴⁶ Lisäksi velallisella tulee olla jo menettelyn varhaisessa vaiheessa
mahdollisuus ilmaista mielipiteensä saatavan luonteesta, eikä velkojalla tietenkään voi olla
intressiristiriidan vuoksi oikeutta edustaa velallista riidattomuuden ilmaisemisessa.²⁴⁷ Voi-
daan katsoa, että voimassa oleva lainsäädäntö ja lainsäätäjän esitöistä ilmenevä tarkoitus
tukevat näitä päätelmiä.

Tutkielmassa on arvioitu, ettei laista tai lain esitöistä voida vetää johtopäätöstä, jonka mu-
kaan summaarisen menettelyn käyttöalaa oli tarkoitus supistaa edeltävistä menettelyistä poi-
keten siten, että vahingonkorvausvaatteet jäisivät menettelyn ulkopuolelle. Lisäksi työssä ol-
laan päädytty arvioon, jonka mukaan riidattomuus tulisi vahingonkorvausvaatteiden kohdalla
todentaa esimerkiksi niin, että saatavaa on peritty saman suuruisena velalliselta jo aiemmin
ja kantaja pystyy tämän myös todistamaan. Seuraavaksi summataan, minkälaisia reunaehtoja
OK 5:3.1:n mukainen ”tietynmääräisyys” menettelylle asettaa.

Tietynmääräisyys merkitsee esitöiden mukaan, että säännöstä ei voida soveltaa eräntymät-
tömiin saamisiin, kuten elatusapuun, eläkkeeseen tai näihin rinnastettaviin, myöhemmin

²⁴⁶ Linna 2022 b), s. 10.

²⁴⁷ KM 1998:2, s. 351.

maksettavaksi erääntyviin saataviin. Esitöiden mukaan säännös vastaa asiallisesti maksamismääräysmenettelyn ja lainhakumenettelyn soveltamisalaa koskevaa säännöstä – maksamismääräyslaissa käytettiin ilmaisua ”tietty rahamäärä” ja lainhakumenettelyä koskevassa ulosottolain 2:1:ssä ”vissiiä määrää”.²⁴⁸ Linnan mukaan ei voida vetää johtopäätöstä, että saamisen oikeuden tietynmääräisyyttä koskeva vaatimus merkitsisi vahingonkorvausvaateen mahdollisuuden poissulkemista säännöksen soveltamisalasta saamisen määrän ja lajin ollessa eri asioita.²⁴⁹ Lisäksi hovioikeuden ratkaisun HelHO 2021:13 mukaan ”selvä saatava” ei edellytä saamisen olevan ennalta määrätty sillä tavoin, ettei sopimussuhteesta johtuvaa, selkeästi määritettävissä olevaa korvausvaatimusta voisi vaatia summaarisessa menettelyssä. Hovioikeuden arvion mukaan selvyyden edellytyksestä johtuu, että tietynmääräisyyden tulkinnassa on keskeistä vaaditun saatavan ”yksiselitteinen rahamäärä, jonka perusteiden tulee olla selkeät”.

Edellä mainituilla perusteilla voidaan lausua, että myös vahingonkorvaus voi olla tarvittavalla tavalla tietyn määräinen, eikä ainakaan pelkästä saatavan luonteesta voi seurata abso-luuttista päätelmää siitä, että asia ei näin voisi olla. Päätelmä vahvistetaan myös toisessa ratkaisussa. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 17.1.2022 (34, S 21/1087) todetaan, että vaikka saatavat ovat yleensä selviä niiden perustuessa sopimukseen, saatavaa ei silti voida kategorisesti katsoa epäselväksi ainoastaan sen perusteella, että se ei perustu sopimukseen. Hovioikeus huomautti, ettei oikeudenkäymiskaaressa tai sen esitöissäkään saatavan selvyydeltä ole edellytetty sopimuksen olemassaoloa.

Käsiteltäessä vahingonkorvausvaatimusta summaarisessa menettelyssä, on kuitenkin olemassa elementtejä, joihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Tällaisia ovat esimerkiksi saatavat, jotka perustuvat kantajan itsensä pitkälle arvioimiin seikkoihin, joista esimerkkinä voidaan mainita aineettomat vahingot. Vaikka summaarisessa menettelyssä käsiteltävällä saatavalla ei ole euromääräistä ylärajaa, lienee menettelyn luonteen vuoksi perusteltua kiinnittää huomiota lisäksi huomattavan määräisiin vaatimuksiin.²⁵⁰

Summaarisen asian riitautuessa, käsittelyä jatketaan täysitutkintaisessa järjestyksessä, jolloin käsittelyn riipeys sekä kohtuuhintaisuus väistyvät oikeusvarmuuden tieltä –

²⁴⁸ HE 15/1990 vp, s. 52.

²⁴⁹ Linna 2022 b), s. 6.

²⁵⁰ Linna 2022 b), s. 9 av. 40.

oikeudenkäyntikuluja kun ei tarvitse riitautetuissa summaarisissa asioissa vaatia oikeusministeriön asetuksen mukaisesti.²⁵¹ Linnan mukaan, pienriitamenettely turvaisi *access to court* -periaatteen toteutumisen sellaisilla pienehköissä riita-asioissa, joissa kuluriskin vuoksi ei ole kannattavaa ryhtyä laajan riita-asian prosessiin. Linnan mukaan suomalaisessa oikeusjärjestyksessä on jumiuduttu vuoden 1993 alioikeusuudistuksen tematiikkaan.²⁵²

Pienriitamenettelyssä aiheutuisi oikeusministeriön arviomuiston mukaan vähemmän oikeudenkäyntikuluja kuin tavallisessa, täysimittaisessa oikeudenkäynnissä, kun hävinneen osapuolen velvollisuutta korvata voittaneen asianosaisen kulut olisi menettelyn piirissä rajoitettu. Pienen intressin riita-asian oikeudenkäynnin häviäminen ei siten aiheuttaisi yhtä paljon kustannuksia kuin nyt, mikä alentaisi kynnystä ryhtyä prosessiin.²⁵³ Laajan riita-asian oikeudenkäynnin raskaus, kesto ja kulut eivät ole pienemmän intressin asioissa oikeassa suhteessa riidan kohteen arvoon. ”Riitaisuuden” ollessa läsnä, oikeudenkäymiskaaren sovellettavat säännökset ovat käytännössä samat riippumatta siitä, vaaditaanko vastaajalta tuhatta vai miljoonaa euroa. Pienriitamenettelyllä voisi olla myönteisiä vaikutuksia sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Menettely voisi alentaa prosessikynnystä pienehköissä riita-asioissa ja näin parantaa oikeuden saatavuutta. *Access to justice* -periaatteen tehokkaampi tosiasiallinen toteutuminen saattaisi taas johtaa kauaskantoisiin positiivisiin vaikutuksiin tehostaen markkinoiden toimintaa, edistäen lain noudattamista, parantaen oikeusturvaa ja tuomioistuinelaitoksen legitimitettä sekä vahvistaen oikeusvaltiota.²⁵⁴

Pienriitamenettelystä sääätämällä olisi myönteisiä vaikutuksia sekä vastaajan että kantajan oikeuksiin pääsyn kannalta. Riitauttaessaan summaarisen asian vastaaja ei olisi epätietoisuudessa hänen kontolleen mahdollisesti säilytettävistä kuluista vaan asian käsittely siirtyisi pienriitamenettelyyn, jossa kulujen määrä olisi vakioitu. Lisäksi kantaja voisi huolettomammin hakea pienriitamenettelystä oikeutta itselleen pienen intressin riidoissa, kun edessä ei olisi raskas ja kallis laajan riita-asian käsittely. Nykyisessä järjestelmässä epätietoisuus tulevasta estää sekä kantaja-velkojaa että vastaaja-velallista ryhtymästä toimeen ja näin kumpikaan osapuoli ei koe saavansa oikeutta. Jää nähtäväksi, minkälaiseksi suunnitteilla oleva pienriitamenettely Suomessa mahdollisesti muotoutuu. Tutkielmassa jaetaan

²⁵¹ Oikeusministeriön asetus (1311/2001), Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 79.

²⁵² Linna 2021, s. 190.

²⁵³ OMML 2023:1, s. 130.

²⁵⁴ OMML 2023:1, s. 147–148.

oikeusministeriön arvio, jonka mukaan häätöä ja huoneenvuokraa koskevat asiat vaikuttavat sopivan hyvin menettelyyn.²⁵⁵ Uudelle menettelylle, tai nykyisen menettelyn kehittämiseksi, on tällaisten saatavien osalta selkeä tarve. Valtioneuvoston selonteossa vuonna 2021 todettiin, että vuokralaisten ja vuokranantajien välisten erimielisyyksien tuomioistunkäsittely on harvinaista muun muassa nykyisen prosessin hitaudesta ja kuluriskistä johtuen. Selonteossa nostettiin esiin tarve selvittää tuomioistuinkäsittelyä täydentäviä, edullisempia ja nopeampia riidanratkaisumenettelyjä²⁵⁶ ja arvio toistui jälleen vuoden 2022 ympäristövaliokunnan mietinnössä, jossa ratkaisuna oikeustilaan pohdittiin muun muassa kevennetystä menettelystä säättämistä.²⁵⁷

Vaikka riideltävä pääoma olisikin pieni – mikä on summaarisille riita-asioille varsin ominaista – ei voida vetää johtopäätöstä, että riita olisi tällöin vailla suurempaa merkitystä. Riidoissa on usein kyse muustakin kuin rahasta ja niiden merkitys voi kasvaa alkuperäistä taloudellista intressiään suuremmaksi: riitaan kytkeytyy muun ohella myös periaatteellista omien arvojen ja oikeuksien puolustamista.

Lienee niin, ettei epävarmaan nykytilaan löydy yksittäistä syytä, vaan kyse on vuosikymmenten aikaisen lainsäädäntötyön sekä vanhojen perinteiden ja nykypäivän resurssien summasta. 30-vuotias alioikeusuudistus on aikansa kuva. Suomalainen oikeusjärjestys kaipaa kipeästi uudistusta, jossa huomioitaisiin 2020-luvun koronapandemian vanavedessä oikeudelliseen keskusteltuun nousseen korkean prosessikynnyksen juurisyyt: pitkittyneet käsittelyajat ja kohtuuttomat oikeudenkäyntikulut. Prosessikynnyksen noususta ei ole pelkästään pandemiaa syyttämisen. Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan oikeudenkäyntien viivästyminen on jo vuosia kuulunut kymmenen keskeisen suomalaisen perus- ja ihmisoikeusongelman joukkoon.²⁵⁸

Mikäli oikeudenkäymiskaaren summaarista riita-asian menettelyä koskevaa sääntelyä joskus tarkistetaan, voitaisiin pohtia mahdollisuutta ottaa selkeämmin kantaa vahingonkorvausvaatimuksiin. Ei ole täysin selvää tai johdonmukaista, miksi maksamismääräysmenettelystä poiketen oikeudenkäymiskaaren säännös 5:3.1 päätettiin muodostaa sellaiseksi, että se

²⁵⁵ OM 11.4.2024, s. 1, OMML 2024:8, s. 18 ja OMML 2023:1, s. 73.

²⁵⁶ VNS 12/2021 vp, s. 17.

²⁵⁷ YmVM 6/2022 vp, s. 15.

²⁵⁸ Ks. muun muassa Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukset vuosilta 2022 (K 11/2023 vp, s.116) ja 2021 (K 18/2022 vp, s. 129).

vaikenee vahingonkorvausluonteisista vaatimuksista. Lainsäätäjän tehtäväksi jää löytää balanssi vastakkaisten intressien välillä. Oikeudellisessa maailmassa pyrkimys mahdollisimman laajaa hyväksyntää herättävään sääntelyyn harvoin kuitenkaan johtaa sekä yksilöitä, lainkäyttäjiä ja järjestelmiä täysin tyydyttävään lopputulemaan, jolloin punnittavaksi tulee, kenen ts. mikä intressi arvotetaan korkeimmalle.